КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, СЛОВАЦЬКОГО 14

15 СІЧНЯ 1928 | Ч. 1 | РІК ВИДАННЯ І.

Поява цього журналу є живим показчиком хвилі: вона свідчить, що ріст наших кооперативних сил на Західній Україні перейшов уже перший ступінь розвитку; що ми вже дійшли до точки, де зачинає бути видно трохи ширше і дальше; що з стадії кустарної хочемо вступити в стадію будівництва на більшу і ширшу скалю.

Обставина, що перший після війни економічний журнал на Західній Україні появляється як орган кооперації є символічна: вона є живим доказом правдивости твердження, що тільки кооперацією можна українському народові, при його соціяльній структурі, взяти в свої руки керму своєї економіки і двигнути її на вищий щабель.

„Кооперативна Республика" має бути органом теоретично-дискусійним; органом шукання доріг і вияснювання недостач. Офіціяльним органом Ревізійного Союза Українських Кооператив остає і на далі „Господарсько-Кооперативний Часопис."

Редакція має добру волю дати на сторінках „К. Р." місце усякій новій, хочби і критичній думці, якщо вона подиктована виключно щирим бажанням послужити справі. Зокрема звертається редакція до всього кооперативного загалу з проханням підпомагати її змагання надсиланням матеріялів про життя на місцях, щоб орган наш не блукав під хмарами, а був живим і цікавим.

В міру поширення журналу і його ціна стане дешевшою. Тому редакція щиро прохає увесь освічений загал допомогти зачатому ділу не лише морально а й матеріяльно, шляхом приєднування йому передплатників.

Редакція.

Народ і кооперація.

Характер змагань, велич та якість успіхів життя-боротьби новітньої нації це прямі вислідки світогляду побудованого на трьох великих підвалинах: бажанню нації проявити себе, вірі в вищі ідеали людства і розумі нації. У гармонійному зістрою цих трьох елементів формується здорова психіка нації і стає невтомним двигуном і дбайливим впорядчиком її змагань.

Бажання нації проявити себе, це жажда здоровля, це бажання гармонійно розвинути свої фізичні і духові сили і здобути собі місце серед инших народів.

Жажду повищу скріплює ірраціональна віра в те, що кожна нація є обовязана, крім фізичного істнування, служити ще вищим завданням в сімії народів. Цей свого рода містицизм, це храм „вічної іллюзії“ у розумінні Анатоля Франса, це будова „храмів і кумирів,“ це „до зорі ясної — вольний льот“ у розумінні Миколи Вороного.

Заборолом хоробливого вибуяння містицизму, зорким сторожем чину нації є її розум — синтез усього людського досвіду, збережений в традиції. Традиція є одночасно підложжам, на якім кождий чин нації виростає у питомім її стилю.

Жажда проявити себе родить в нації волю чину, віра в вищі завдання родить розмах і окрилює власні сили нації і розум, спрямовує зроджений чин на шлях доцільности, надаючи йому упорядковану, національними потребами обосновану подобу.

* * *

Є щасливі народи, які оці животворні прикмети психіки новітньої нації носять у кості і крові своїй як природний дар наслідства вільних поколінь, вільних будівничих народнього життя.

Є одначе і в добі права нації народи, які хоч мають славну минувшину вільних будівничих власного життя, з покоління в покоління живуть в неволі. Неволя не змела їх вправді в лиця землі, — вони існують — та підірвана а то й знівечена у них є свобода вільного будування власного життя. Вони раби. Неволя своєрідно закратовує їх психіку.

Жажда сили і здоровля — ця динамічна основа будування власного життя, воля чину звузилась у них. Їх чин, це оборона часто тільки фізичного існування.

Творчий, пронизаний розумом нації містицим виродився у них у містицизм терпіння з питомою собі зневірою у власні сили і хоробливим світоглядом Толстого„ несопротивленія злу.“

Традицію славної минувшини притьмарили злидні будня. Животіння з дня на день, „зїдання хліба“ — пусто гаяний час кинув прірву між великим минулим і сучасним. Постійно рвуться нитки звязку між минулим і майбутнім.

Природній дар наслідства поколінь-рабів дав народові-рабові засоби боротьби за існування, не дав одначе засобів творення і розбудови нового життя. Хоч і живуть в народі спомини про велике минуле, то хоробливий містицизм терпіння руйнує в ньому волю навязати до великого минулого для будування нового великого у сучаснім.

Хора є душа народу. Звихнений, майже ніякий світогляд, коли порівнати його зі світоглядом повітньої нації. У неїж світогляд життя-

боротьби, а тут світогляд животіння. Там світогляд, з якого творяться нові моральні і матеріяльні цінности, тут світогляд оборони існування і оборони колишніх надбань.

* * *

Наука біольогії розцінює прикмети наслідства на явні і утаєні-дрімаючі. Дрімаючі прикмети можуть бути привернені до ряду явних відповідними засобами піклування.

Що більше, наука біольогії признає можливість набуття нових прикмет, попри прикмети унаслідженi...

* * *

Не є пропащим народ-раб, хоч й потапає в сучаснім псевдогероїзмі терпіння, коли у нього хочби й підсвідомо тліє іскра великого минулого! З іскри оцеї дасться викресати вогонь очищення, у якому спопеліє психіка раба, в якому народиться і жажда сили і животворна віра, що в мить повяжуть сучасне з минулим для добра майбутнього.

Вогнем, що перепалює психіку раба, є національне виховання, проваджене в дусі розпалення жажди творення-будування. Оборона власного існування це похвальна риса народу-раба, творення нового життя це прикмета новітньої нації.

* * *

Одним з надійних засобів перевиховання народніх мас на творчих будівнчиих власного життя в ділянці економічно-суспільній є кооператизм.

Зневірені у власні сили господарські дроби народу находять у кооперативних установах засіб помноження сил шляхом солідарного гуртування, находять спроможність творчої праці. Працею тією кермують вони самі і на власну відповідальність. Ширина і глибина творчої праці згуртованих залежить від їх волі, а розвій від їх адміністраційної спосібности. Демократичний устрій кооператив дає спроможність вибитися на верх справдішним талантам. В кооперативах ломиться психіка раба, ломиться боротьба тільки за власне існування. Кооперація як ідея економічно суспільна вимагає від її ісповідників творення не тільки власного їх добробуту, але також — і тут суть ідеї — творення добробуту загалу, способом чесним і благородним, який підносить ісповідників її на вищий ступінь моральної досконалости. Працюючи в кооперативі перестає людина думати тільки про себе — думає про загал. Людина стає громадянином. Почуття громадських обовязків в народі-рабі це перша і головна умова перебудови його на справдішню націю.

Жажда проявлення себе в кооперації набирає прикмет суспільної вартости, родить громадський чин, творить-будує життя народу.

Життя кооперації овіває народні маси здоровим містицизмом, вірою у краще завтра, здійснювання якого не каже сподіватись від нікого посторонного, а тільки від власних сил, матеріяльних і моральних, солідарно працюючих.

Не нехтує теж кооперація досвідом народу. Противно, признаючи закони розвою засадою своєї праці, глядить у минуле, щоби до його додатніх прикмет навязати творчість у сучасність і шляхом культури праці підготувати майбутнє. Спираючися в економічній ділянці своєї праці на тверді закони господарського життя, може кооперація народу-раба навязувати до досвіду більших націй, які як вільні будівничі розвинули у себе кооперативний рух. Загальні засади кооперативного руху уста-

лені досвідом чужих, в нічому не перепинюють в творенню окремих засад, які відповідають потребам і прикметам того народу, який будує свою національну кооперацію. Відповідно до них народ може й чужі загальні засади або трансплянтувати або тільки транспонувати. Разом з сим кооперація народу поневоленого і народу вільного можуть найти і находять в деяких питаннях спільну мову як рівні з рівними, головно у міжнародніх взаєминах.

В кооперативних установах виховується народ на господаря своєї землі.

От чому по нашій національній катастрофі, вже з почином 1920 року побіджений але не зломаний живий наш народ затягнувся під прапор кооперації. Він перевиховує себе, кладе одночасно матеріяльні основи під фізичний і духовий свій розвій.

Жажда сили і здоровля, віра у вищі завдання людини а тим самим і народу, навязування до кращого минулого з духового і господарського життя народу находять в ідеї кооперації своє духове джерело а в кооперативізмі практичне примінення. Кооперація сповняє своє завдання. Глибоко вкорінилися вже в нашім народі основні вимоги демократії: інстикт суспільної самопомочі і солідарности та активність народньої маси.

Ю. Павликовський.

Де душа кооперації?

...Кооператива, це живучий організм із складним механізмом управління і реґульовання. Її живчик бється тим живіше, чим живіший „кооперативний дух“ серед її членів, в рядах її виконавчих органів і в цілому середовищі, де працює кооператива.

...Не зовсім точно висловлюються ті, хто називає „душею кооперативи“ якусь одиницю, що стоїть в її центрі та являється тією пружиною, яка впроваджує в рух цілий апарат кооперативи чи кооперативного обєднання, побуджує других до праці і взагалі оживотворює кооперативну роботу. Оскільки ця одиниця дійсно перенята ідеєю кооперації і лиш остільки — ми можемо визнати її орудієм кооперативної ідеї, її втіленням.

Ще краще, коли кооператива чи кооперативне обєднання має таких одиниць більше, цілий гурт. Тоді створюється дружній колектив, споєний могучим вузлом великої ідеї. Серед них вітає „душа кооперації.“ „Де вас двох або трьох збереться — там і Я серед вас.“

Що-ж таке душа кооперації?

Матеріяльний недостаток більшости людства, який часто межує з нуждою, і взагалі несправедливий лад світа в поділі його дібр, спричинили повстання кооперації. Любов до використовуваного людства, бажання дати йому належне місце в світі, бачити його вдоволеним і щасливим, пхнути його на дорогу стремлінь до чогось красшого і вне-слішого в життю, як чисто матеріяльне вдовілля, створити з людства згідливу родину — отсе мабуть буде творити душу кооперації, яка пробивається в цілім її устрою, веденню, у відношенні членів між собою і у відношенні до решти світа.

І. П.

За Кооперативну Республику!

В історії розвитку кооперативної думки виразно зазначені три етапи. Перший: період кабінетного народження ідеї і такогож, дуже часто утопійного снування чисто теоретичних концепцій нового, соціяльно-справедливого ладу. Це період діяльности Р. Оуена, Ш. Фуріє, П. Бюше, Л. Бланка і др. Не дивлячись на спроби цих людей реалізації їхніх плянів, помимо усієї відданости цих апостолів своїй справі та широкому розмахові їх ідей, їх концепції не видержують проби життя; не є виключене, що саме ширина і всеобіймаючий розмах ідеї, ще не провіреної в сірих буднях щоденної практики і були причиною їх нежиттєздатности.

Слідує другий етап: праця Кінґа і Рочдельських Праведних піонерів в Анґлії (сорокові роки), майже одночасна поява робітничих споживчих крамниць у Франції та в Берліні і знову майже одночасні початки діяльности Райфайзена і Шульце в царині кредиту і сільсько-господарського спільництва. Хоч усі діячі цього періоду в меншій чи більшій мірі приймають за свої провідні ідеї перших апостолів спільництва, то в своїй практичній діяльности вони ставлять собі значно скромніші цілі, які свідчать про їхню обережність. Практиком і головно практиком є батько німецької кооперації Шульце; практиками є Рочдельці, скромну практичну програму висовує Райфайзен, хоч по своїй природі ідеаліст-фанатик.

Скромність пробиває з „Маніфесту піонерів з Рочделю". Ось його зміст:

„Наше споживче товариство ставить собі загальну мету давати матеріяльні користи своїм членам і піднести їх господарське та соціяльне положення."

Конкретні точки програми були:

заснувати споживчу крамницю;
набувати або ставити мешкання для членів;
засновуючи майстерні, давати працю членам;
набувати землю для поселення членів.

Тільки перед-остання точка зраджує трохи ширший розмах та інтенції. Ось вона:

„Як тільки стане можливим, споживче товариство прийме на себе організацію виробництва і росподілу, як також справу навчання в свойому крузі і власними засобами; иншими словами, товариство переміниться в незалежну спільноту, в якій інтерес одиниць станеться інтересом загалу; товариство буде в рівній мірі підпомагати инші споживчі товариства, які задумують заснувати подібні спільноти."

Зараз же по тім слідує як остання точка заява про поборювання кооперативою алькоголізму.

Як видно, всеобіймаючі пляни Оуена і других ідейних батьків руху, ставши на службу практичної роботи, підлягли звуженню, так-би сказати, обскубанню. І цілими десятками років тягнеться цей стан, аж поки кооперація не сталася потребою цілих верств населення, аж поки чисельна могучість руху самою вагою цифри не заставила піддати ревізії й основні програмові тези.

Соціольоґи, між ними один з найкращих теоретиків цієї науки, Тенніес, доволі давно помітили ориґінальне соціольоґічне явище, коли квантіта перекидається в кваліту („wenn die Quantität in Qualität umschlägt"). Яке-небудь соціяльне явище чи організація, розростаючись розмірами, вже тим самим дуже часто зміняє також свою якісну структуру. Найвиразніше це явище обсервують на прикладі розвитку

сучасних підприємств: зміна в їхній величині тягне за собою зміни в їхній організації, методах праці, а навіть в постановці їхньої господарської мети. З однаковою силою це явище виступає на яву, коли придивитися до історії цілих громадських рухів, в тім числі й руху кооперативного. Самий факт, що в селі X чи Y існує собі кооператива, невеличких розмірів підприємство, яке, скажім, торгує „перцем, сіллю і нафтою", або переганяє молоко своїх членів через кружлівку і збиває масло, здається на позір невартим уваги; але коли одночасно, в один час дня переганяють молоко через кружлівки в сотнях або й тисячах сіл, коли рівночасно день за днем працюють тисячі й тисячі крамарів за прилавками кооперативних крамниць по всій земній кулі, то з тим моментом справа зачинає бути значно серіознішою. Кількість зачинає неодмінно відбиватися на якости; з окрема-ж ця зміна стається у психольоґії самих тих, хто творить це діло. В їхній свідомости відбувається переворот: з слабих і принижених вони стають духово сильнішими, їм виростають крила до ширшого лету. Думкою сягають чимраз відважніше у ті ділянки громадської діяльности, які ще вчора їм видавалися недоступними для кооперації. „Mit dem Essen kommt der Appetit." *)

Чимраз виразніше зарисовується нова доба в розвитку кооперативної думки, третя з черги. Доба орґанічного розвитку руху і свідомої формуловки остаточної мети руху, вже не на підставі самих кабінетних теоретичних міркувань, тільки на підставі довголітнього реального досвіду, здобутого в упертій буденній економічній роботі.

На загал ці нові спроби формулування остаточної мети кооперативного руху визначаються одночасно і розмахом думки і тверезістю розумовань. За деякими екстраваґантними виїмками вони синтезують в собі елементи утопізму першої доби і практицизму доби другої. Чи візьмемо до рук писання батька солідаризму — Ш. Жіда, чи концепцію кооперативізму В. Тотоміянца, чи заповіт І. Ф. Шера або програму Е. Поассона — скрізь стрічаємо більше або менше вдатну комбінацію названих двох елементів.

Ідеал сучасного кооперативного руху діждався найвиразнішого свого оформлення в книжці Е. Поассона —„Кооперативна республика". Ми далекі від того, щоби писатися на усі твердження цієї книжки; вже сама основна концепція: будування кооперативізму виключно на базі інтересів споживача не видержує наукової критики. Одначе мусимо числитися з тим, що в цій книжці кінцева мета кооперації як суспільного руху діждалася найсміливішого окреслення і уґрунтовання.

Е. Поассон вірить, що невпинний ріст добровільних асоціяцій на базі споживання, при відповідній свідомости мети, приведе до створення загально-державної асоціяції, яка обійме виконування усіх головних господарських а по части і культурних соціяльних чинностей. Його власні слова:

„під назвою „Кооперативна республика" розуміємо спілку, яка своєю діяльністю обійме функці, які тепер виконують окружні асоціяції та гуртівні, в ділянці торговельній та фінансовій в рівній мірі, як в промисловій і сільсько-господарській. Загально-краєву Кооперативну Республику уявляємо собі як завершення кооперативного руху."

Автор вірить в можливість повстання в кожній країні одного загального всеобєднуючого кооперативного союзу; такий союз бувби

*) З їдою приходить смак.

власне тією „кооперативною республикою“. Він вважає, що не слід накидати згори цього рода форму обєднання; треба виждати, аж поки усі дотичні асоціяції, зрозумівши суть діла, самі відчують потребу обєднання усіх центральних гуртівень та установ.

Користи з такого обєднання будуть слідуючі: вирівнання можливих особистих і районних нерівностей, здійснення кооперативної солідарности в маштабі загально-національнім; виховання загалу в службі ідеї загального добра, згладження привілеїв осіб, кляс, районів. Таким чином кооперативна республика буде засобом для матеріяльного визволення споживача та морального перевиховання усього суспільства в дусі солідарности.

Аж до цього місця, себ-то поки мова йде про загальні тенденції і умови, можна в усьому писатися на тези і вимоги автора. Складнішою стає справа, коли придивитися, як він уявляє собі конкретизацію кооп. республики.

Річ очевидка, кооператизм, як ідея загальної перебудови суспільства, мусить ставити своєю передумовою, що його засади і вимоги будуть приняті і переводжені в життя як не всім громадянством, то хоч його переважаючою більшістю. З тим застереженням Е. Поассон ставить (в розділі IV. своєї книги) слідуючі передумови для здійснення кооперативної республики:

1. поширення споживчих кооператив абсолютно у всіх закутках Франції, а навіть цілого світа;
2. поширення їхньої діяльности на усі родини споживачів;
3. поширення торговельної діяльности спож. кооператив на усі матеріяльні потреби населення, від харчу, одягу до помешкання;
4. обєднання усіх спож. кооператив у гуртівнях і абсолютна торговельна дисципліна;
5. організація кооперативами власного виробництва, усього того, чим вони торгують, включно до будування сировин;
6. організація кооперативами власного транспорту залізничого і морського;
7. утвореиня центрального банку кооперації, який заступить усі банки приватні і обійме всі операції грішми і паперами як споживачів так і кооперативних установ;
8. захоплення кооперацією усеї землі і кватир і власна рільнича продукція кооп.
9. опанування кооперацією, одним словом, усієї продукції, торговлі і фінансів.

Кооперація Поассона дуже простолінійна, і як усі цього рода програми, недомагає якраз цією простолінійністю. Власне це є перелицьований марксізм, з тією ріжницею, що на місце держави, як всемогучого чинника, тут вставлено центральний кооперативний союз.

Реальність гіпотези Поассона захитується, як тільки автор переходить від торговлі і фінансів до продукції. Вже промислове виробництво организувати кооперативним способом по всьому фронту і то тим методом, як хоче автор, не буде можливо. Те саме, тільки ще із більшою певністю, можна сказати про організацію сільського господарства. Практика показує, що організувати виробництво з гори, засобами союзів, дійсно вдається, але це відноситься тільки до фабричного виробництва; в тих-же галузях, де відграє ще й досі велику ролю людська праця, удержується вперто виробництво ремісниче, кустарне і взагалі дрібне. Цей тип виробництва не вимре так швидко і завданням кооператизму не буде боротися з його існуванням, тільки навпаки, прищіплюючи сюди кооперативну ідею, старатися цю соціяльну групу втягти в будівництво кооперативної республики.

З іще більшою категоричністю треба заявити теж саме відносно сільського господарства. В цій области майбутність належить якраз нікому иншому, як дрібному продуцентові-селянинові. Ні великий землевласник, ні держава, ні самоврядування, ні навіть союзи споживчої кооперації, мимо усіх спроб, нічого не годні вдіяти проти цієї стихії.

І тут кориниться основна помилка Поассона, теоретика, який намагався погодити централістичний марксізм з федеративною ідеольоґією кооператизму. Приймаючи в основі перші тези, ми обовязані внести перш усього радикальну поправку до тези пятої і восьмої в дусі такому, що належить змагати до як найдалі йдучої кооператізації селянського і ремісничого господарства, втягуючи масу дрібних продуцентів, в першу чергу селян, в особі їхніх центральних кооперативних установ, в прямі ділові зносини з централями споживчої кооперації. Таким чином побудована кооперативна республика буде дійсно життездатним твором; вона принесе народньому господарству паредовсім ту цінну прислугу, що скине з його бюджету видаток на удержання зайвих торговельних і фінансових посередників; переводячи всю роботу шляхом безпосередного звязку між виробництвом і споживанням, вона заведе більшу пляновість у виробництві і більшу як досі раціональність у споживанні.

Що свідомість потреби такого саме влаштування взаємо-відносин міє споживачами і продуцентами вже пробиває собі шлях в кооперативному світі, про те наглядно свідчить виступ кооператорів на женевській господарській конференції 1927 р. і не довго після того відбутий міжнародній кооперативний конгрес у Штокгольмі, де ця справа стояла як окрема точка нарад і де ухвалено відповідні напрямні діяльности, в дусі вище сказаного.

Дальше застереження належить зробити що до 5. точки тез Поассона. Годі вважати зовсім реальним припущення, що колись вдасться взяти в кооперативні руки усі засоби транспорту; річ в тому, що кооперація є і мусить остати організацією добровільною, а в організації транспорту, (в рівній мірі як напр. в організації санітарії чи шкільництва) є заінтересований в е с ь загал; ці области суспільної діяльности по своїй природі підпадають в першій мірі під компетенцію примусових територіяльних обєднань: держави і самоврядування.

Такі корективи належить внести в концепцію Поассона. Через те заломлюється її прямолінійність, зате одначе ціла концепція визбувається елементів утопізму і стає наскрізь реальною.

Зреформоване таким чином суспільство буде комбінацією кількох систем 1) неминучих останків приватно-правного ладу з ріжними його відтінками від капіталізму до трудових господарств; 2) елементів господарства публично-правних одиниць (держави, самоврядувань; 3) організацій кооперативних. Крім цього немалу господарську ролю відграватимуть суспільні організації окремих суспільних груп населення: професійні репрезентації підприємців, робітників, ремісництва і селянства.

В цій структурі модернізованого суспільства, яка вже виразно зарисовується, кооперативній організації припадатиме роля дуже важлива і п о с т і й н о р о с т у ч а. Міць кооперативного елементу буде тим більшою, чим швидше здійсниться намічене вище обєднання ріжних галузів кооперативного руху. Така „кооперативна республика“ буде тілом в тілі, організмом в організмі; живучи своєю льогікою і використовуючи слабі місця свого антаґоніста — капіталістичного господарства, вона поширюватиме свої впливи його коштом.

Основним-же організаційним прінціпом та ідейним стімулом кооперативної республики, як був так і буде до останку моральний протест проти визиску людської праці у всіх його формах, боротьба проти нетрудового доходу і життя коштом других. Непродуктивні групи населення мусять уступати перед наступом кооперації, як ховаються тіні ночи від приходу дня.

Наслідки кооператизації будуть неоцінені для усього населення, передусім в сфері матеріяльній; але не менше значіння матиме ця система для виховання мас: бо тут, на практиці щоденної роботи, маса через своїх демократично вибраних представників, вчитиметься, як береться свої справи у свої руки, без вмішування сторонніх, дуже часто неприязних чинників.

Кооператори — люде діла. Вони будують реальне, стоючи на службі ідеального. Їх ідеал високогуманний, здібний запалювати серця.

Станьмо ж і ми, українські кооператори, вірні сини свого народу, свідомими будівничими нового суспільства!

К. Коберський

Два ювилеї укр. кредитової кооперації.

(З нагоди 25-ої річниці з дня заснування першого на Україні Бердянського Союзу Кред. Кооператив та 10-ої річниці з дня заснування Українського Народнього Кооперативного Банку — „Українбанку“ в Київі).

Ще в 70-х роках минулого сторічча почали то тут то там по селах Великої України засновуватись Ощадно-Позичкові Товариства. Одним з перших товариств — було Т-во Сокиринецьке в Прилуцькому повіті на Полтавщині, що його заснував р. 1872 місцевий діяч Г. Галаґан. Скоро після того П. Бохановський зорганізував Нечипорівське Т-во в Пирятинському повіті на Полтавщині.

В 90-х роках минулого сторічча почали зявлятися по українських селах і перші кредитові т-ва, які заснувались згідно закону російського уряду 1895 р. про організацію дрібного кредіту.

На Правобережжу одним з перших кредитових кооператив були: в с. Перешорах на Херсонщині, що його заснував Є. Х. Чикаленко, та в с. Дзенгелівці Уманського повіту, що його заснував учит. Черненко, а потім довів до розквіту Христ. Барановський.

Одначе кредитові кооперативи першого ступня з районом діяльности на одно чи де-кілька сіл, не обєднані між собою, не могли уявляти з себе чогось міцного і життездатного. Відчувалась потреба в обєднанню розпорошених товариств, щоби спільними силами здобути кредит в державних установах та банках, викликати прилив вкладів, поставити добре справу ревізії товариств і т. инш. А в той же час тодішня адміністрація всіма силами перешкоджала такому обєднанню товариств з причин політичних.

І от 25 років тому назад — 1902 року засновується перший союз ощадно-позичкових та кредитових товариств — „Союзбанк“ в м. Бердянську на Таврії. Стіна була проломлена! Це був факт, на який могли посилатися кооперативні діячі й инших губерній, домагаючись затвердження кооперативних союзів у влади. Це була в життю Великої України знаменна подія!

Дійсно — в близчі ж роки, що припадають як раз на добу першої російської революції, засновуються наші найстаріші губерніяльні союзи і серед них Київський „Союзбанк“, ідея якого виростала головним чином на Уманщині та Звенигородщині під впливом праці таких товариств як Дзенгелівське, Колодистське та Паланочське і таких діячів як Черненко, Христофор Барановський, Порф. Юркевич, Німчинів, Василь та Платон Доманицький і инш.

Пять років після Бердянського Союзу розпочав свою працю Київський „Союзбанк“, на чолі якого стала Управа в складі: Христофор Барановський (голова) і члени: Василь Мельників та Платон Доманицький. За короткий час Київський „Союзбанк“ розвинув дуже жваву і успішну працю на цілій Київщині і став одною з найміцніщих кооперативних установ на Великій Україні.

Але й цей успіх в союзному будівництві кооператив не задовольняв українських кооператорів-кредитників. Як тільки народився в Москві Московський Народній Кооператавний Банк (Нарбанк), — стали українські кооператори мріяти про свій Український Кооперативний Банк (Українбанк). Одначе добре знали свої сили і знали, що те, що дозволяється Москві, не буде дозволено на Україні.

Тому уперто працювали на низах — скріплювали кооперативи першого і другого ступня, чекаючи слушного часу, коли можна буде вивершити розпочату будівлю центральною фінансовою кооперативною установою.

1917 року, після другої російської революції Київські й близчі до Київа Кооперативні Союзи подають на затвердження Тимчасового Російського Уряду Статут „Южно-Русскаго Кооперативнаго Народнаго Банка“, який в осени 1917 р. уряд затвердив.

З проголошенням Центральною Радою незалежности Української Народньої Республики „Южно-Русскій Кооперативний Народний Банк“ міняє свій статут на „Український Народній Кооперативний Банк (Українбанк) і в скорому часі розвертає велитенські банкові та торговельні операції. В склад першої Управи „Українбанку“ увійшли: Христофор Барановський (голова), Василь Мельник (член Управи) та Михайло Хотовицький (член Управи); за Голову Ради Українбанку увесь час аж до ліквідації Українбанку був адв. Федір Крижановський. Зродившись на селах Уманщини та Звенигородщини, перейшовши через Київський Союзбанк, мрія про необхідність кредитового осередку української кооперації перетворилась в дійсність через яких 15 — 20 років упертої підготовчої праці на низах.

Заснування Українбанку надзвичайно скріпило позіції української кооперації. Тільки завдяки таким могутнім осередкам як „Українбанк“, „Дніпросоюз“ (спож. кооп.), „Централ“ (с.-госп. кооп.) та Київський „Союзбанк“, українська кооперація могла успішно боротися з Союзом промисловців, торговців, фінансістів та великих землевласників —„Протофісом“ в 1918 році і з радянською владою в 1919 та 1920 роках.

Це була доба дійсно „Кооперативної Республики“ на Великій Україні. Але ця міць і самостійність української і російської кооперації не відповідала програмам і плянам радянської влади. Року 1920 декретом Московського, а потім і Українського Радянського Уряду кредитова та сільсько-господарська кооперація були примусово влиті в споживчу, ця остання злита з робітничею кооперацією і так були зруйновані славні осередки української кредитової та с.-господарської кооперації — овочі

25 річної тяжкої праці цілої низки українських кооперативних діячів та українського поступового селянства.

Одначе руїна в українському народньому господарстві, що почалась зараз же за руйнацією кооперативних осередків на Великій Україні, примусила радянську владу за яких один-два роки відновити всі колишні кооперативні осередки хоч і під иншими (не „петлюрівськими жовтоблакитними") назвами і в нових (не чистокооперативних) формах. рено знову напівдержавні, напівгромадські централі типу німецьких Wirschaftszentralen часу світової війни і цими ото організаціями радянська влада і до сьогодня замазує очі цілому світу, як ніби-то кооперативними самостійними організаціями.

Під цим зглядом українські кооперативні осередки в Галичині та на Волині, хоч і як вони бідні та правно утиснені, всеж вище стоять за сучасні осередки на Великій Україні, бо вони є дійсно самостійні кооперативні установи в міжнародньому розумінню цього слова.

Кредитова кооперація на Великій Україні обходить зараз два поважні ювилеї — двох етапів союзного будівництва. З цієї нагоди Харківський „Сільський Господар" випустив збірник: „Двадцять пять років будівництва с.-г. кредитової кооперації". (До 25-річного ювилею життя й діяльности Бердянського с.-госп. кредитового союзу 1902 — 1927 р.) ст. 1 — 130, 8° Харків 1927. ц. 1 + 20 коп.

Але є це свято не лише Великої України і не лише кредитової кооперації! Є це свято цілої Української Кооперації на всіх українських землях! Вшануймо ж його як належить на наших кооперативних святах, на кооперативних академіях, у кооперативних виданнях! Зясуймо нашим людям значіння кредитової кооперації і конечну необхідність союзного будівництва!..

Вітаймо кооператорів Великої України й побажаймо їм як найскорше здобути назад зруйновані кооперативні централі! Нарешті, всі разом побажаймо один одному як найскорше дождатись найбільшого свята — останнього етапу в пашому кооперативному будівництві — свята заложення **Всеукраїнського Кооперативного Народнього Банку!**

Віктор Доманицький

б. секретар Торг. відділу „Українбанку" та секр. Правл. Центр. Укр. С. Г. Коопп. Союзу „Централу"

Світова війна в її соціяльних і господарських наслідках.

Світова війна 1914—18 рр. зробила кольосальні пертурбації в суспільнім і господарськім житті всего світа і перш усього в житті воювавших держав і народів. Довго після неї, не одно десятьліття, в деяких відносинах протягом людського покоління, будуть відчуватися її ріжноманітні наслідки і насамперед економічні.

Одначе, не дивлячись на всю всебічну важливість фактора війни, її статистика по всіх воювавших державах надзвичайно обмежена: як через те, що в процесі війни справді не до збирання статистичних матеріялів так і тому, що ціла низка потрібних нам цінних даних була, а почасти й по закінченню війни зосталася державним секретом сторін.

Оскілько нині, на десятий рік після закінчення грандіозної боротьби зясувалося, ті держави, що брали участь у світовій війні, налічували 1140 міл. населення (тоді, як все населення земної кулі досягало 1700 міл. душ): держави Антанти — 980 міл., Центральні — 160 міл. Всі воювавші держави змобілізували, тобто одірвали від продукційних занять, всього коло 69.724 тис. вояків; в порівнанні з цею армією народів колишні наймогутніші армії здаються зовсім малими. Дійсно, армія Тамерляна, в якій налічували 800 тис., Наполеонова — 600 тис., Німецько-Французька 1871 р.— 1.500 тис., Японська 1904-5 р. — 2 міл. – уявляли з себе тільки незначні частини світової армії. По боці Антанти стояло змобілізованих з цеї кількости 45.274 тис. вояків, по боці Центральних держав (Німеччини, Австрії, Туреччини та Болгарії) — 24.450 тис. Таке співвідношення фізичних людських сил двох ворожих таборів.

По окремим державам військові сили і заразом людські втрати армії в світовій війні 1914—1918 рр. по даним на 1925 р. виглядають так: *)

По абсолютній кількости змобілізованих, одірваних од продукційної праці, на першім місці стоїть б. Росія, давши, як бачимо, 15 898 тис. бойців; за нею йде Німеччина, Анґлія, Австро-Угорщина, Франція. По відношенню ж до населення країн, у відносних величинах найбільший відсоток начислюють: Франція 20%, потім йде Німеччина — 19.5%, Австрія — 18.6%, Сербія — 16.5%, зрештою, Італія — 15.5%.

В цій світовій війні на убитих припало біля 10 міл. душ: на боці Антанти коло 6 міл., Центральних держав коло 4 міл. На зменшення народжень припадає 21 міл. душ: на боці першої ґрупи воюючих — 13 міл., другої — 8. На збільшення смертности втрачено 6 міл. — 4 і 2. Загалом світовий військовий ураган 1914—18 рр. приніс втрату коло 37 міл. людських істот, тобто на 10 мілійон. більше ніж все населення сучасної радянської України: по боці Антанти впало до 23.3 міл., а Центральних держав до 13.7. Війна обезцінила людське життя.

---

*) Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich. 44. Ausgabe, держ. статист. уряду за 1924 25 р, Берлін, 1925, стор. 24-25.

Для бувшої Росії по даним Центр. Стат. Управл. Отдел военной статистики. „Росія в мировой войне 1914–18 гг. Москва 1925 г.“ Дані означені двома зірками — з праці И. Троицкаго „Военная географія и статистика иностранних государств“.

Країна	Мобілізовано за час війни	Сила армій в кінці війни		Забито	Поранені
		на час	число		
Німеччина	13.250.000	11. XI. 1918.	8.000.000	1.885.291 (білих) 14.000 (черв.)	4 248.158
Австро-Угорщина	9.000.000	—	—	—	—
Туреччина	1.600 000**	—	—	—	—
Болгарія	600.000**	15. X. 1918.	857.000	70.000	—
Россія	15.798.000	1. IX. 1917.	7.060 700	775.400 (забито і пропало без вісти)	3.193.000
Франція (з кольо.)	8.194.500	1. I. 1818.	5.192.000	1.358.872 (білих) 67.000 (чорн.)	2.560.000 140.000
Анґлія з домін. та Індією	9.496.370	1. I. 1918.	3.236.000	743.702 без кольон. 202.321 в кольон	1.693.262 428 644
Італія	5.615.000	15. X. 1918.	1.956 213 (польової)	496.921	949.576
Бельґія	380.000	—	—	115.000	—
Румунія	1.000 000	—		159.000	—
Сербія	750 000**	15. X. 1918.	150.000	690.000	—
Греція	200.000**	15 X 1918.	353 000	—	—
Портуґалія	40.000**	1. IX. 1918.	53.000	—	—
Сполучені Штати Америки	3.800.000	1. XI. 1918.	1.956.000	56.618	245.994

На час оповіщення війни б. російська армія налічувала 1.423 тис. військово-служачих; за $3^1/_2$ роки було ще змобілізовано 14.375 тис. душ; а всього було одірвано од продукційних зайнять 15.798 тис. душ, тобто девяту частину од всего населення б. Росії (без ріжниці пола і віку). По сільсько-господарському перепису 1917 р. в 50 губ. Европейської і Азіятської Росії прикликані до армії складали 22.6% од всего сільського населення мужеського пола і 47.4% загальної кількости працездібних мущин. З кождих десяти селянських дворів, начислювавших загалом 13 працездібних мущин, шестеро було покликано до війська. Взагалі (беручи відсоток працездібних мущин) село дало на війну у двоє більше людей, ніж місто. Покликання до війська в час війни є витратою людської сили в значній мірі назавжди і безповоротно. Крівавий білянс видатків людської сили б. російської армії на 1 вересня 1917 р. укладається в слідуючі три рубрики: *)

а) в діючій армій було	7.060.700	душ або	45%
б) боєві втрати (убитих і пропавших безвісно — 775 тис., тяжко ранених і звільнених од служби — 348,5 тис., полонених — 3,343,9 тис.) .	4.467.800	„	„ 28,3%
в) санітарні втрати (евакуовані хорі і ранені) .	4.269.500	„	„ 26,7%
	15.798.000	душ або	100%

З катеґорією військово-полонених вийшло ціле переселення народів: б. російська армія дала ворогові 3.343.9 тис. полонених, але з свого боку на теж 1 вересня 1917. було захоплено і евакуовано в глиб Росії чужоземних полонених 1,961.333 чол., з них: 1.736.764 з австрійської і 159.390 з німецької армії.

*) „Россія в мировой войне 1914—18 г. в цифрах Центр. Стат. Упр. Отд. военной статистики в 1925“.

Поза білянсом прямих видатків в людях йдуть посередні шкоди, заподіяні війною. Зменшення народжень по б. Росії завдяки війні обчислюють в 6.5 міл. душ; воно йшло паралельно з відходом мущин в армію; лише в прифронтовій смузі завдяки притоку мужеських мас кількість народжень збільшилася. Смертність населення зросла і перевага народжень над смертністю з 1915 р. зменшується так, що на 1917 р. виходить навіть дефіціт: смертність переважила народження. Шлюбність зменшилася, що особливо видно в містах, де, завдяки праці на оборону, число мущин навіть зросло, — але вони повстримувалися брати шлюб. Зменшення шлюбности спостерігалося в час світової війни по всіх воюючих державах, починаючи з 1914 р. і осягаючи найбільшого падіння в р. 1916; виняток дає лише Анґлія, в якій протягом часу війни шлюбність все стояла вище мирного часу, а знов спала з р. 1917, тоб-то з мирним часом. Висока за воєнного часу шлюбність в Анґлії зясовується тим, що там жонаті мущини були звільнені од призиву до війська. Майже половина всіх учасників війни значно потерпіла на здоровлю, що одбивається як на загальнім фізичнім стані даного населення, так і на новонародженім поколінні через спадковість.

Опріч всего вище поданого зона військових подій самої б. Росії викинула 10 — 15 міл. душ втікачів, з котрих три міліони родин було „іждівенців,“ що скупчувалися в певній мірі на Волині і Катеринославщині, але головно на Поволжі. В зоні військових подій одбувалася сильна руйнація господарств безпосереднім ходом подій. По всіх воювавших країнах війна дала опріч того своєманітну цілогосподарську конюнктуру. То була яскраво виявлена висока конюнктура, але тільки для приватно-капіталістичних господарств; загальний-же рівень всего народнього господарства в той же час занепадав. Інтереси окремих господарств різко розійшлися з інтересами народнього господарства; приватно-господарська конюнктура з народньо-господарською. По б. Росії перші два роки війни були так само періодами своєманітного конюнктурного підйому в цілому. З осібна що до сільського господарства, то перші мобілізації, зменшивши лише перелюдненість села, не одбилися на сільськім господарстві, але послідуючі вносили вже ослаблення господарств через відняття робочої сили. Ослаблювало господарство і забирання до армії сільсько-господарського ременаменту: до 1. вересня 1927 було взято 3.164.000 коней і при тім з возами і упряжю. Сістема військових реквізіцій дошкуляла безпосереднє, не менш дошкульними дали себе реквізіції в знаки й тим, що відували населення шанувати „чуже.“

Попередні війни б. Росії обійшлися: Кримська (1853 — 6 рр) в 538,2 міл. рублів, Турецька (1877 — 8 рр) в 1.075,4 міл., Японська (1954—5рр) в 2.294, 9 міл. А за 40 місяців світової війни б. Росія витратила 50,5 міліярдів рубл., покриваючи їх головним чином шляхом позик:

випуском кредітових білетів на суму	21,8 міліярд. р.
внутрішніми позичками	16,8 „ „
закордонними позиками (в рахунок збільш. боргу) . .	8,0 „ „
Разом	45,8 міліярд. р.

З попередніми заборженнями борг Росії на 1918 р. досягає нечуваної суми 60 міліярдів руб., в частині цеї суми є боржником і Україна. Військових видатків самих упало на душу населення 180 р., а на господарство пересічно 1.500 (тоді як ціле селянське господарство з усім добром

в мирний час і за найліпших умовин розцінювалося пересічно в 500 р.). Цілого ж боргу Росії на одну душу населення стало 361 р.

В звязку з витратами на війну народнє споживання в цілодержавнім загально-російськім масштабі скорочувалося: в перший рік війни на 25%, в другий на 43%, в третій на 52%. Та скорочення споживання відноситься на рахунок нехліборобського населення. Апровізаційні труднощі міст справді виявилися і не стільки через недостачу хліба, скільки в наслідок розриву товарообмінних звязків, якими викачувався хліб з села в місто; той розрив виявився в зменшенню і відсутности крамів, забороні горілки, дякуючи впливу інфляції і тд. Щож до самого селянства, то воно ніколи так не їло, як підчас війни. Річ в тім, що відтягнення від продукційної праці 15,8 міл. душ в армію, тоб-то на утримання держави, означало з одного боку негативне явище — зменшення кількости робітників, а з другого й позитивне для села — зменшення на туж скількість і числа їдців, котрих в мирний час кожде селянське господарство повинно було утримувати на свій рахунок. Більш того, родинам прикликаних до військ, в тім числі і селянським, видавався харчевий пайок „причинок“ — елємент військового комунізму. До цего треба приняти на увагу повне припинення хлібного експорту і величезний військовий попит, даючий доволі добрі ціни, з другого боку — відсутність стімулів виносити свої продукти на ринок, коли нема чого на їх набувати, як не лічити падаючих в ціні паперових грошей — от чому в час війни село справді і розжилося і оділося — в чім заховані передумови послідуючої соціяльної революції.*)

На службу війні було поставлено сільське господарото і промисловість. Візьмем знову за приклад Росію. В жовтні 1917 р. добова витрата Росії на армію складала муки 600 т. пуд, круп 126 т., мяса 125 т., жирів**) 50 т., а разом харчевих продуктів 900 тис. пуд. і опріч того паші — вівса 500 т. п., сіна 1,500 т. п.; а разом за одну добу харчу і паші 2,900 т. п. Це уявляло з себе щодня 60 потягів по 50 вагонів в кождому. Що до промисловости, то від всіх діючих і зарегістрованих переписом 1918 р. заводів б. Росії 54.1% стали працювати на оборону; в них робітників, що працювали виключно на оборону і порахованих ніби одкомандированими з призива, було 1.512 тис. душ. Війна створила фактичну а по части й юридичну націоналізацію більшої частини виробництва, якої продовженням стала націоналізація більщевицької влади, про що буде мова далі.

По всіх воюючих країнах війна потяглаза собою мілітарізацію, що була в значній мірі й націоналізацією, раніш немілітарного виробницва. Коли за звичайного капіталістичного виборництва робітник зведений до індивіда залежного від найнявшого його підприємця, то з перетворенням фабрик на касарні він став ще більше одним з гвинтів машини, більше пригніченим, позбавленим ініціятиви і більш удаленим від справи проводу підприємстовом. Непідготовленість німецького робітника до ведення підприємств була одною з причин краху німецької революції 1918 р.; непідготовленність російсько-українського робітника, коли большевицька революція на якийсь час передала була йому керування індустрією — стала головною з причин розвалу і російсько-української індустрії.

---

*) Річ очевидна, ці слова автора не можуть відноситися до тих районів, котрі були безпосереднім тереном военних операцій і підлягли основному знищенню — Ред.

**) товщів.

По українським губерніям абсолютна кількість покликаних лише з сільських місцевостей до армії (в тисячах) і число видаваних їх родинам (і окремо городянам) харчевих пайків („причинків“) — на 1. вересня 1917 р. були слідуючі:*)

Губернія:	Число призваних з сіл. місц. по с. г. перепису 1917.	Кількість пайків в тисячах		
		В повітах,	В містах,	Разом
Волинь	267. 3	686. 9	76. 3	763. 2
Катеринославщина	237. 0	862. 8	77. 6	940. 4
Київщина	383. 9	984. 5	78. 7	1063. 2
Поділля	391. 0	928. 1	33. 9	962. 0
Полтавщина	337. 8	828. 6	48. 5	877. 1
Таврія	212. 6	450. 2	72. 7	522. 9
Харківщина	337. 3	932. 2	103. 6	1035. 8
Херсонщина	438. 3	848. 2	230. 1	1078. 3
Чернигівщина	280. 2	634. 6	55. 4	690. 0
По 9 губ. України	2885. 4	7156. 1	776. 8	7922. 9
По всій б. Росії	12861. 4	33378. 8	3192. 3	36571. 1

Тоб-то з наших сільських місцевостей, що по свойому складу майже чисто українські, було забрано до армії 2,885.400 мущин цвітучого віку. Останний рядок показує, що в б. Росії видавалося родинам моболізованих мущин пайків на 36, 6 міл. душ. в тім числі на 9 українських губерній 7.932.900. Держава в видачі пайків взяла на себе крім прохарчування армії ще й харчування величезної масси населення. Отже завдяки війні маємо початок комуністичної сістемь споживання, який торував дорогу большевицькому комунізму господарства.

Що ж до жертв Вел. України**) людьми в війну 1914—18 рр. то вони, по тим же даним сільсько-господарського перепису 1917 р., краще виступають в слідуючих відносних величинах для шости губерній: (Гл. ст. 17)

Тобто терен Степової України, як показують числа по Катеринославщині, проти пересічної на 50 губ. б. Росії, поніс порівнюючи менші жертви людьми. Але Право- і Лівобережна Україна дала молохові війни крови своїх синів більше за пересічну: половину всіх працездібних мущин (50,1%) проти 47,4% пересічної; беручи під увагу втрати працівниками — найбільш потерпіло Лівобережжа, віддавши половину (0·7) працездібних мущин. Само собою, що до України, як б. частини колишньої Росії, відносяться і всі ті додаткові шкоди і наслідки війни, які нами, без претенсії на повноту вичерпання, зазначено вище відносно воювавших держав взагалі і б. Росії з осібна.

Після $3^1/_2$ років світової війни на Сході Европи стан війни не припинився. Нашій батьківщині прийшлося хоч і з переривами але ще три роки провадити нерівну боротьбу за свою самостійність з усіма своїми сусідами. Окремо провадилася теж з перервами ще три роки війна „білих“ з „червоними“, при чім протисовітська акція під командою Денікіна, а потім Вранґеля, мала своїм пляцдармом теж Україну. Ці війни, а їх доповнювали ще окремі повстання, продовжили і збільшили всебічні жертви мілітарної руїни. Жертви тзв. громадянської війни були теж не малі, але їх певно ніколи не дасться підрахувати.

*) „Россия в мировой войне“, ibid.

**) Военним втратам західно-українських вемель в людях і майні буде присвячена окрема стаття в дальших чч. Кооп. Р-ки, пера інж. Ю. Павликовського. Ред.

До ст. 16.

Губернії	% здатних до армії			% працюючих мущин од всего числа мущин	% працездібних мущин від загал. підсумку населення	Кількість душ на одно господарство	Кільсть душ мужеськ. полу на одно господарство	Кількість працездіб. мущин на одно господарство	В тім числі взятих до армії на одно господарство
	До всего населення	До числа всіх мущин	До числа працездібних мущин						
Волинь	12.1	24.1	49.9	48.4	24.3	5.6	2.8	1.3	1.6
Київщина	12.2	24.7	51.8	47.8	23.7	5.3	2.6	1.2	0.6
Полтавщина	12.0	23.8	49.4	48.1	24.2	6.0	3.0	1.4	0.7
Чернигівщина . . .	12.4	24.7	50.6	48.9	24.5	6.1	3.0	1.5	0.7
Харківщина	11.7	23.0	49.1	46.9	23.8	6.2	3.1	1.4	0.7
Катеринославщина .	8.4	17.7	34.2	51.9	24.5	6.2	2.9	1.5	0.5
Пересічно по 50 губ. б. Росії	11.2	22.6	47.4	47.8	23.7	5.3	2.9	1.3	0.6

Нечуваний в історії людства розмір самої світової війни дав і надзвичайні, по розміру просто епохальні, наслідки. З кінцем війни Европа вступила в нову добу своєї історії. В тім згоджується ціла низка дослідників, характеризуючи її, як добу застою і занепаду. Впрочім невпинність зросту народнього добробуту західньо-европейських країн в останній час не є безсумнівною. Так напр. С. Н. Прокопович на підставі порівнання кореґованих підрахунків народнього доходу по ріжних країнах прийшов до висновку, що літ за 18 до світової війни вже одбувся перелом в поступаючім господарськім зрості старих країн Заходу. Для них все трудніще робилося здобувати для приросту свого населення попередню суму життєвих дібр.*) Коли це й так, то всеж світова війна силоміць ще далі відкидає Европу назад. В міжнародньо-правнім змислі війна дала переможців і переможених; в народньо-господарськім для Европи — самих лише переможених. Війна передала матеріяльне засилля Сполученим Штатам, нині могутньому кредітору старого світа. Знесилена і виснажена війною Европа кинута в злидні, а в додачу ще розїдається національними та соціяльними крізами. На Европу, кажуть, насунув „сутінь вечірний", песимісти заговорили про загрозу вгасання сонця Европи і погибелі її культури. Безпосередньо повійськова фаза конюнктурного підйому, будучи в загальних рисах продовженням військової, обумовлена гол. чином нездоровою інфляцією, прозвана в Німеччині „підйомом катастрофи", зміняється в першій половині 1921 року різко виявленою господарською крізою, яка зразу стає всесвітньою. Все се безпосередньо вслід за війною збудило в населенні багатьох країн Европи глибоке масове незадоволення з істнуючого суспільно-економічного стану річей та стремління до його більших чи менших змін в революційний чи еволюційний спосіб. Багато видвигнуто та поставлено на чергу дня соціяльно-економічних концепцій, цілів та завдань в старім світі. Не все воно, розуміється, дається зараз до здійснення. Але з усего того, що вже вдалося Західній Европі

*) С. Прокопович. О ростє народного богатства, кн. І. Русск. екон. сборника. Прага

зреалізувати, що увійшло в практику і принято життям — аграрні революції, переворота чи реформи є безсумнівно самим многозначним і найбільш істотним явищем...*) Струпішіла Европа омолодилася в аграрній области — от що позитивного можемо сконстатувати на десятий рік після світового мілітарного урагана.

Після світової війни в двох десятках держав Европи одбулася і продовжується досі корінна ломка попереднього аграрного ладу. В Східній Европі стіхійним виступом народніх мас, в Західній — земельним законодавством внесено радикальні зміни в суспільно-економічних відносинах землеволодіння і землекористування; з попереднім аграрним ладом рішуче зірвано. Головною їх суттю є більш чи менш повна примусова ліквідація феодальної спадщини нетрудового великого землеволодіння шляхом знехтування прінціпу недоторканости приватної земельної власности і в слід за тим, перерозпреділення вивласнених земель між трудовим сільським населенням. На 1 січня 1917 р. вже зліквідовано в самій Західній Европі 7,523.600 гект. поміщицького землеволодіння шляхом парцеляції і перерозприділення між селянством. Витиснено і витисняється далі нетрудове капіталістичне землеволодіння і сільське господарство, а замінено його і заміняється трудовим землеволодінням чи землекористуванням і такимже господарством; при чім характерною рисою нової власности є її умовність, неповність чи обмеженість.

На просторах більшої половини Европи могутня, ще недавно здебільшого правляча кляса земельної арістократії, через відняття від неї землі, бази її впливу, ліквідується і сходить з арени життя. На її місце стає, стрясаючи остатки феодально-кріпацької залежности, кляса трудового селянства, збільшуючи свою питому суспільну вагу до нечуваної досі міри. Післявоєнні аграрні зміни, являючись виразом надзвичайного зросту політичної ваги селянства, принесли і несуть за собою нову еру для суспільно-економічної ролі селянства з наслідками, яких поки що нам не можливо обняти оком.

Сільське господарство має значіння для всего суспільства, бо воно обслуговує його прохарчуванням; майбутнє значіння сільського господарства в тім, щоби постачити засоби для всезростаючої кількости населення. От чому домінуючим тут мусить стати народньо-господарський погляд: осягнення якнайвищої продукійности землі, якнайвищої кількости виживних кальорій та білковин. Роздроблення великих володінь несе за собою більшу продукційність землі, більшу інтенсивність, що уможливлює виживлення більшої маси народу. З народньо-господарського погляду важливо досягнути як найвищого грубого зиску, бо тоді на певній площі виживиться більше людий, а найвищий грубий зиск одержується шляхом роздроблення великих посідань і передачі їх трудовому селянству. Роздроблення великих володінь пішло по лінії народньо-господарської вимоги, щоб як можна більша частина люду займалася хліборобською працею, даючи захований раси, фізичне і духове її здоровля. Навпаки приватньо-господарська точка погляду — це стремління до якнайвищого чистого зиску, що осягається більшим розміром володінь, при чому вміщується менше людности на певнім терені. От чому приватньо-господарська точка погляду в післявоєнній практиці Европи відступила перед народньо-господарською; ось чому у всіх двох десятках держав, зачеплених аграрною лом-

*) Розгляд всіх післявоєнних аграрних реформ Европи зроблено мною в III. томі моеї аграрної політики. Подєбради.

кою, вона опинилася на другім пляні. Самий процес перелому в певний переходовий час давав звичайно деяку знижку продукційности землі, але зрозуміло, що це явище тимчасове й короткотревале, за яким починається розцвіт і то тим скорший, чим культурніще населнння.

Проф. О. Мицюк.

Необхідність корінних змін в сільському господарстві*).

Коли вперше зашуміла парова машина і завертілись колеса, обертаючись сотні разів за хвилину, вільну дитину природи — людину, що розвивала до того часу цивілізацію без всякого певного пляну і в поетичній несвідомости відносно того, куди вона йде, піймали і закували в броню. Придумали те, що називається діловими звичками, щоб життя людини могло гармоніювати з паровими машинами, а її рухи могли конкурувати по реґулярности з потягом. Була винайдена фабрична система, що зразу виявилася як безсумнівний успіх. Люде почали одягатись одноманітно й дешево. І в головах теж відбувся подібний процес нівелювання. В девять годин ранку люде стояли у прилавків і за конторками; в шість годин ранку — у станків. Вони приспособлювалися до реґулярности колес. Швидкий поршень**) давав тон життю і встановлював його темп, і для Англії, яка перша з усіх країн вступила на цей шлях погоні за багацтвом, було дуже вигідно мати машини з їх безнастанною надлюдською діяльністю, які змушували мущин, жінок і дітей робити найбільші можливі зусилля. Ділові звички помалу увійшли в плоть і кров, а неакуратність та брак одноманітности стали таким винятком, що на них почали дивитись, як на смертний гріх. Власник колоніяльного маґазину, який не одержував би щотижня свого масла тим же самим потягом, в той же самий час, тієї-ж самої якости і краски і в тій же самій упаковці, заявив би претенсію свойому поставщикові, гуртовому торгівцеві, а той в свою чергу посварився з продуцентом. Всі країни поволі відчули, що вони повинні підтягтися і стати подібними до машин, коли не бажають загинути живими. Деякі з них обернулись в машини для того, щоб явитися на англійський ринок, другі для того, щоб зберегти власні ринки. Навіть байдужий Схід прокидається з свого спання, і років за п'ятьдесять бедуїн пустель буде стояти за прилавком крамниці, а дикий наїздник Татарії змазувати ме машини.

В Ірляндії вільна дитина природи — людина — дуже поволі підпорядковувалася цій трудовій дісципліні. Вона була закохана в стародавні звичаї. Довгий час вона ні за яку ціну не хоче виробляти масло инакше, як в точній згоді з кельтськими традиціями. Чоловік або жінка

*) Один розділ із книжки Д. Ресселя, Кооперація і національні завдання. Джордж Рессель, син Ірляндії, замолоду поет, відтак блискучий журналіст, кооператор. Редаґує орган ірляндської с.-господарської кооперації. Його книжка п н. „Кооперація і національні завдання", в якій він виказує льоґічний звязок між інтересом нації та кооперативним ідеалом, була написана в р. 1912. Наші читачі певно запримітять незвичайну спорідненість умов життя до недавна поневоленої дрібноселянської Ірляндії з умовами нашими.

**) поршень = польський „tłok", основна складова частина парової машини.

тільки самі збірали сметану, тільки самі збивали її в масло, не звертаючи уваги ні на які температури та мікроби, про існування яких вони ніколи не чули. І в результаті не було ніякої одноманітности. Коли в громаді було сто ферм, то й масла було сто сортів. Всі вони могли бути поганими, або всі добрими, але в кождім разі один кусок масла не був подібним по смаку й кольору до другого. А між тим ірляндський селянин виробляв його для людей, які раз назавжди встановили свій смак і протестували проти найменших змін, вимагаючи, щоб один фунт масла був так само подібний на другий, як два штахети у паркані. Виключно якість масла, одержаного вчора, не винагороджувала за поганий смак масла, одержаного сьогодні. Данія за двадцять років раніш нас обернулася в цьому відношенню в машину: щоранку її селяне вставали в один і той же час і несли своє молоко в кооперативні маслоробні, де сметана механічно відокремлювалась від молока і збивалась в масло завжди при одній і тій же температурі. Завідуючі цими маслоробнями знали все, що треба знати про бактерії, знали, що мікроб стає прадідом вмить, і тримали свої помешкання чистими, як операційні кімнати в лікарні. Наслідком цього масло виходило у них так одноманітним, ніби все данське масло збивалось в одній маслярні. Ніякого індівідуалізму у виробі масла не допускали. Педантичний британець з одноманітним смаком обурювався ексцентричними змінами якости масла, що привозилось з Ірляндії, і платив за нього посередникові, скупщикові або гуртівникові на 20 шіл. за центнер менше, чим дісціплінованому датчанинові. Скупщикові залишалося тільки скоритися, але щоб не потерпіти втрати, він відповідно знижував ціну, яку платив ірляндським виробникам, перекладаючи по звичаю сильнішого увесь тягар на плечі слабшого, неорганізованого. Так само, як „нагорі“ завжди є місце для ще більшого багацтва, так і „внизу“ завжди є місце для ще більших злиднів. Межу, низче якої не можна спуститись, до цього часу ще не найшли, хоч організовані кляси постійно примушують неорганізованих вести широку розвідку в цьому напрямі. В містах ці розвідки ведуть жертви системи „вижимання поту“; в селі — дрібні фармери.

Ірляндські юнаки й молоді дівчата, виростаючи, вважали таку працю нудною й еміґрували до Америки. Вони не відчували ніякого бажання досліджувати границі економічних можливостей. Теж саме, що з маслом, було й з домашньою птицею та яйцями. І тут так само між виробником і споживачем стояв цілий ряд посередників — здебільшого чаєм і цукром, значно рідче з готівкою — і збірали яйця в обмін за цей товар. Жінка фармера, звичайно, зберігала їх як можна довше, вичікуючи більш високих цін. Скупщик теж не був байдужим до перспективи продати яйця дорожче і також чекав так довго, як вважав доцільним, а відтак продавав їх гуртівникові в Англію, який потім чув від перепродавців великі нарікання на погану опаковку яєць і їх сумнівну свіжість.

Відносно ірляндських яєць створилася дуже погана опінія, і лише за останній час вона стала трохи ліпшою. Скуповували також яйця — і скуповують до цього часу — сільські крамарі. Яйцями селяне платили за золотник*) чаю або фунт цукру і поволі на яйця в багатьох місцевостях почали дивитися, як на особливу ходячу монету. Я сам був

*) Золотник = 4,26 ґрама.

свідком, як дитина прийшла до поштової контори і положила перед урядником два яйця, прохаючи марку в один пенс. Не було або майже не було ніякого сортування, опаковка була надзвичайно погана, яйця — брудні, а свіжість їх надто часто дуже сумнівна. Через те, як це було й з маслом, англійські купці, ображені в своїх ліпших почуттях, платили за ірляндські яйця, як люде, що чекали найти в кождій скринці серед добрих яєць значну кількість попсованих. Датчане ж, і що торкається яєць, зуміли розвинути майже автоматичну точність, і хоч вони знаходяться далі від англійського ринку, чим ми, однак доставляють туди свої яйця значно свіжішими. Ірляндський продуцент терпів од такого стану річей. Стародавній національний механізм для збуту очевидно устарів; він діяв надто поволі для сучасного світу з його швидкістю та методичністю. В даних двох важливих галузях селянського господарства він виявив себе безумовно не пристосованим до сучасних умов. Торгівля провадилася зле, ціни платилися низькі, а тому, що „внизу", як я вже говорив, завжди є місце для ще більших злиднів і нінащо опертися, то особи, які були близче до ринку — який був неухильний і не хотів поступитися — природньо штовхали продуцента ще трохи низче в безодню жебрацтва. Треба признати, що кожда країна має таких торговельних посередників, яких вона заслуговує, й ірляндський селянин, власне кажучи, сам почасти винен в тому стані річей, який ми бачимо. Коли-б він продавав свої продукти через власних аґентів, він дуже скоро зрозумів би, які вимоги ринку, і пристосувався-б до них. Але півтузина посередників між продуцентом і споживачем являються злим шляхом для одержання таких відомостей, і ірляндський селянин продовжував з року в рік свою безнадійну боротьбу за існування, терплячи від сил, які від нього були надто далеко, щоб він міг їх зрозуміти.

І по відношенню до продажу худоби на забій справа була в такому-ж стані: та-ж сама випадковість і безсистемність, та-ж залежність від посередників. На ярмарках панували і до цього часу панують дільці й спекулянти, ціль яких купити як можна дешевше. Для цього великі скотопромисловці мають цілу армію помішників, дрібних скупщиків і так званих „блокерів" і „танґлерів". Ірляндські селяне люблять екстаз, шум і гамір ярмарку. Один з наших молодих поетів з захопленням оспівує ярмарок „юрби народу, голосний гомін, засмалені обличча і гарячу кров".

Але ярмарок, поете, цеж — ділове зборище. Цим безсистемним способом продажу, який так захоплює вас, фармери шкодять своїм інтересам і підривають свій добробут. Нам доведеться, як Платон хотів зробити це в своїй республиці, не пускати поетів в нашу майбутню ірляндську республику, в противнім разі наша машина ніколи не піде в хід. Розуміється, наш спосіб куплі-продажу не буде так мальовничим, але за відсутність ярмаркового екстазу селяне будуть винагороджені великим достатком та культурними вигодами в їх помешканнях, а поетам доведеться черпати натхнення з иншого джерела. Зорі, вечір, соловейко та кохання завжди остануться.

Ірляндська рогата худоба й ірляндські свині зганяються до одного місця, де вирішується їх доля складним та крутійським шляхом. Перший акт в цій процедурі полягає в тім, щоб дістати їх із рук селянина як можна дешевше. Для цієї мети й існують „блокери" і „танґлери". Вони самі нічого не купують. У них і грошей немає. Вони тільки помішники спекулянта, його „шакалі". Спекулянт, припустимо, запропону-

вав селянинові за його худобу певну ціну, а селянин не погоджується так дешево продати. Тоді на сцену виступають „блокери". Тому, що „добрий тон" ярмарку суворо забороняє перебивати чужу торговельну умову і приторговуватися там, де торгується другий, то обовязок „блокерів" полягає в тім, щоб, удаючи покупців, увесь час бути біля наміченої жертви і не підпускати до неї инших покупців поки, коли ярмарок уже буде кінчатися, не вернеться їх пан і не найде стомленого селянина, що вже кається та може піти на який будь компроміс. Бо-ж він конче повинен продати; він і так вже спізнився з арендною платою*) та внесенням податків! „Танґлер" це є одна з катеґорій „блокера". Його обовязок спантеличити продавця, примусити його думати, що він неправильно оцінив свою худобу. Спекулянт пропонує, скажемо, десять фунтів штерлінґів, а селянин просить дванадцять. Тоді спекулянт робить знак своїм помішникам. Один з „танґлерів", як покупець, почувши ціну, підходить до селянина, піднімає його на глум і пропонує вісім фунтів штерл., як крайню ціну. Другий і третій підходять і роблять теж саме, один „танґлер" приходить на зміну другому, і нарешті бідний селянин починає думати, що він напевно помилився в оцінці своєї худоби. Коли під кінець ярмарку знову підходить перший купець, селянин уже радий продати йому навіть за девять фунтів штерлінґів. „Танґлери" і „блокери" часто заробляють таким чином до 1–2 фунт. шт. денно. Селянин поносить втрати також на тому, що худоба здебільшого продається не на вагу, а по оцінці на око, при чім досвідчений вправлений спекулянт, природньо завжди має перевагу перед селянином. Спекулянт перепродує куплену на ярмарку худобу великим скотопромисловцям, які в свою чергу перепродують його в Анґлію, а зарібок і зиски всіх цих „блокерів", „танґлерів" і перепродавців зменшують прибуток селянина, тому що вираховуються з вартости його худоби. Коней продають в той же спосіб. Иноді, коли попит великий, між спекулянтами виникає дійсна конкуренція, і тоді селянам щастить продати худобу або коней по їх дійсній ціні. Але в цілому, це трапляється дуже рідко, тому що спекулянти стараються не перешкоджати один другому. Скупщики свиней реґулярно росподіляють між собою ринки і заздалегідь призначають ціни і хоч селянин знає, що його безбожно ошукують, він нічим не може собі допомогти. В Ольстері, де свиней заколюють до ярмарку і везуть на продаж туші, їм треба продати за всяку ціну. А в других місцевостях, де свиней продають живими, селянин рідко одважиться погнати їх назад і знову витрачатися на їх прохарчування, тому що він непевний, що на слідуючому ярмарку йому не запропонують, може, ще низчу ціну.

І льон не є в ліпшій ситуації. Скупщики і тут заковують продавця та диктують йому свої умови. Пшеницю і ячмінь продають по зразкам, і під протекстом, ніби зерно не відповідає представленому зразкові, хліботорговці, звичайно, платять виробникам низче замовленої ціни. В тому випадкові, коли ціни підвищуються, селянин ще може мати надію, що одержить всі належні йому гроші, але в противнім разі зерно завжди буває „гіршим від зразка."

Я можу дати лише поверховий огляд цих застарілих способів куплі-продажу, які ще недвно панували по всій Ірляндії, та й нині про-

---

*) В Ірляндії, як і в Анґлії, ще й досі переважає система аренди на дрібні власности *(Ред.)*

довжують панувати в деяких галузях сільського господарства. Вони так складні і заплутані, що потрібні булиб цілі томи, щоб описати їх докладно. Самі скупщики не згодяться, звичайно, визнати правдивим того, що я написав, але селяне підтвердять кожде слово, і той факт, що ці умови існували й існують, являється головною рушійною силою в тій сільсько-господарській революції, яка нині відбувається в Ірляндії (про неї докладніше в инших розділах) і яка має на меті дати селянинові повний контроль над виробництвом і збутом та знищити посередників, діяльність яких так шкідливо відбилася на хліборобській Ірляндії. Ці посередники шкодили селянам у всіх відношеннях. Вони обдурювали не тільки їх, але й покупців, а тому й не могли забезпечити для ірляндських продуктів добрих цін на ринках, куди вони їх збували. Навіть в цьому році департамент хліборобства ствердив, що 60% насіння, проданого в Ірляндії, було заснічено та підмінено. Одним словом, сільське господарство в Ірляндії, оскільки йшла річ про збут, було подібним до торговельної фірми, де панують брехня та злодійство, в яких директори кладуть увесь прибуток в свою кишеню під видом винагороди за працю, а пайщики остаються без зиску. Я в жадний спосіб не являюсь особистим ворогом скупщиків та посередників, але вони безумовно — анахронізм в сучасному світі з його методичністю та дисціплінованістю.

Цей короткий нарис тих методів, яких вони вживають, я даю для того, шоб показати, що неорганізований дрібний хлібороб не в стані затримувати в своїх руках хоч будь-яку значну частину своїх богацтв, які він продукує, поки сили, що перебувають по-за його контролем, стоять між ним та ринками й експлоатують його. Я хочу показати, що поки ці способи куплі-продажу остаються в силі, неможливо створити будь-яку сільську цивілізацію. Поки вони будуть панувати, застій та занепад неминучі. Змушений на чомусь заощаджувати, селянин буде звертатись до найдешевших та найгірших способів обрібки землі, буде більше заощаджувати на праці, скорочувати кількість робочих рук, і працездатна частина насесполення буде залишати село. Молодь, підростаючи, буде тікати від життя, що нічого їй не обіцяє — ні радости ні краси, ні достатку, ні надій в майбутньому. Хіба ми всі не бачили, як серед молодого покоління росте відраза до землі і сільської праці? Скільки з еміґрувавших синів Ірляндії стали в Америці хліборобами? Один з двадцяти, чи один з ста? Ні, ледве навіть один з тисячі. Діти землі, вони готові йти, куди хочете, хоч в найбруднішу яму, тільки не в село. Вільний світ Божий в усім його сяйві та красі, ранішні зорі над пригорками, зелені трави, пахощі квітів, свіжої з'ораної дернини, дерева, левади, вся ріжноманітність краси природи — все це люде кидають, од усього тікають, тому що не можуть, живючи на селі й обробляючи землю мати задовольняюче існування. Коли вони залишаються на селі, вони темні й оточені ворожими силами, вони раби на селі, і тому вважають за ліпше відмовитися від своєї вікової спадщини й від усього, що людина відвоювала у часу. Разом з Уітманом ми запитуємо: „Невже ми хотілиб, щоб людина була байдужою до своєї долі? Невже ми хотілиб, щоб люде були створені з дерева або каміня?“ Система, яка так шкідливо вплинула на ірляндське сільське господарство, повинна бути змінена, й її аґенти мусять зникнути. Нема чого турбуватися про їх долю. Така революція не може відбутися зразу. Новий порядок повстане лише поступово, і ці посередники, що нині живуть з експло-

атації села, потрохи пристосуються до нового ладу і знайдуть в ньому своє місце. В майбутній ірляндській громаді знайдеться, я певний, місце для всіх синів Ірляндії. Переклав А. С.

Нові докази потреби кооператизації.

Коштовність торговельного посередництва. Дня 21. вересня 1926 р. відбувся в м. Сідней в Австралії зїзд представників споживачів і продуцентів для обговорення актуальних економічних проблєм. Нараду відкрив міністер для кольонізації с. Лоуглін і він мав основний реферат про взаємини між продуцентом і споживачем. Він виказав, що споживачі заплатили в р. 1925/26 в Австралії за молоко 2,200.000 фунтів шт. З цього одержав продуцент всього 800.000 фт, 100.000 коштував транспорт, 416.666 гуртівники, а роздрібні торговці 883.333 фт., себто більше, як продуцент. Це становить одну з основних проблєм сучасної цивілізації.

За картоплі платив споживач в січні 25 шіл. 8 пенс. за англ. сонтнар (cwt), з того йшло до рук продуцента 11 шіл. В липні продуцент одержував тільки 6 шіл. 1 пенс, хоч споживач платив 23 шіл. 4 п. (Int. Arbeitsamt, бюлетень 44 за 1927 р.)

Обслідування торговлі. Як подає бюлетень міжнародного бюра праці, в італ. місті Трієсті під кінець 1926 р. обєднання робітничих кооператив влаштувало обслідування цін в приватних і в кооперативних крамницях. Підставою обслідування служив асортимент (добір) товарів, необхідних для прожитку родини з 5 осіб. — По обслідуванню виявилося, що ціна за цей асортимент в приватних склепах виносила від 105,50 до 114,40 лірів, в залежности від величини крамниці і якости товару; ціна за цей самий асортимент в кооп. крамницях виносила 99,50 лірів.

Що до якости товару, то в передових крамницях він був першої кляси, зате в деяких малих склепах підпадав прямо під закон про фалшування товарів. —

Повищі дані скріплюють цифрово твердження кооператорів, що кооперація, оскільки придержується своїх засад, є прямим добродійством для людства.

Вигляди розвитку кооперативного молочарства на українських землях під Польщею.

Кооперативне молочарство вимагає для правильного розвитку певних природних й господарських умовин, які є основою для дальшої технічної й організаційної праці. Ці природні й господарські умовини зробили багато країн (Данія, Швайцарія, Чехія і т. д.) важними продуцентами молочних продуктів і без них розвиток кооперативного молочарства неможливий. Колиж ці умовини є, то вже вислід змагань кооператорів і техніків дасть мережу кооперативних молочарень та забезпечить кількість продуктів та їх стандард (якість). Правда, багато з господарських, а навіть дещо з природних умовин можна з часом змінити через піднесення культурного рівня сільського господарства, та це мусить йти повільним шляхом еволюції, за те скорше збудується кооперативне молочарство, коли такі умовини вже існують.

На українських землях під Польщею єприятливі так природні як і господарські умовини для розвитку кооперативного молочарства вже під теперішну хвилю, а можуть в будучому розвинутися з поступом сільського господарства до такого ступня, що забезпечать молокодайність наших областей й створять терен експорту молочних продуктів, по всій правдоподібности найсильніщий в цім напрямі з усіх українських земель.

Теперішні природні умовини дають зараз певні основи розвиткові кооперативного молочарства. Тут головне — відповідна кількість сіножатий і пасовиск, які є природнім ґрунтом для вдержання певної кількости скотостану. На наших землях сіножатий і пасовиск у відношенню до других родів уживання загосподареної площі — доволі. Після кількости стан поодиноких родів уживання загосподареної площі такий[1]):

	в тисячах гектарів					
	Вся загосподарена площа	Орна рілля	Сіножати	Пасовиска	Ліси	Інші
1. В. львівське . . .	2.702,3	1.307,2	315,7	256,4	694,5	128,5
2. В. станиславівське	1.836,5	578,0	303,4	225,7	640,1	90,3
3. В. тернопільське .	1.624,2	1.028,8	134,1	75,5	283,2	102,7
4. В. волинське . .	2.985,5	1.162,9	356,6	136,6	888,0	441,7
5. В. поліське . . .	4.136,8	1.124,1	**593,9**	**279,9**	1.261,0	**877,0**
6. Холмщина . .	986,2	541,3	98,3	65,5	207,0	74,1
Разом . .	14.271,5	5.742,3	1.801,7	1.038,5	3.973,8	1.715,2

Кількістю переважають сіножати й пасовиска на Поліссі, далі йдуть Волинь та Львівщина. Полісся має ще велику кількість неужитків, які ждуть на відповідні меліорації, що перемінять їх на пашодайну площу. В відношенню до поодиноких родів уживання загосподареної площі стан такий[2]):

---

[1]) Rocznik statystyki Rz. P. 1925/26 cz. IV.

[2]) ibid.

Вся загосподарована площа = 100	Орна рілля	Сіножати	Пасовиска	Ліси	Інші
1. В. львівське	48,4	11,7	9,5	25,7	4,7
2. В. станиславівське	31,5	**16,5**	**12,2**	34,9	4,9
3. В. тернопільське	63,3	8,3	4,7	17,4	6,3
4. В. волинське	39,0	11,9	4,6	29,7	14,8
5. В. поліське	27,2	14,3	6,8	30,5	**21,2**
6. Холмщина	54,8	9,9	6,7	21,0	7,6

На першому місці стоїть у цьому відношенню Станиславівщина, себто Підкарпаття й частина Карпат з полонинами. За те відсоток інших частий загосподареної площі, в тому більшість неужитків припадає знова на Полісся. Будучи в повній свідомости, що ці сіножати й пасовиска ніяк не дорівнують західно-европейським, подаємо порівнання їх площі та відношення до всеї загосподареної площі в других державах:

Сіножатий і пасовиск	в тисячах гектарів	% всеї загосп. площі
Українські землі під Польщею	2.840,2	19·8
Чехословаччина	2.586	18·4
Німеччина	7.654	16·3
Данія	550	12·8

Вправді ці дані треба оцінювати беручи під увагу, що в новітньому господарстві велику частину кормів для скоту дістається через сіяння паші, то всетаки оце зіставлення дає основу до міркування, що принаймні в самій площі сіножатий й пасовиск та в їх відношенню до прочої загосподареної площі наші землі є на одному з перших місць, а це є певна вихідна для дальшого розвитку скотарства й молочарства. Всеж-таки в час сіяння паші теж робимо деякі кроки вперід, що бачимо хочби на оцій продукції пашних буряків[3]):

Пашні буряки в 1924/25 р.	Засіяна поверхня в тисячах гект.	Збір в тисячах сотнарів	Пересічний збір на 1 га
1. В. львівське	15,7	4.364,7	278
2. В. станиславівське . .	4,4	1,275,2	287
3. В. тернопільське . . .	8,8	2.349,1	268
4. В. поліське	7,3	1.420,6	196
5. В. волинське	6,8	1.242,1	184
6. Холмщина	1,6	474,4	294

Шкода тільки, що нема точних даних про інші роди засіваної паші.

Що до самих сіножатий, то їх збори сіна можна рахувати вже тепер мірно можливими. Це потверджують слідуючі дані, на жаль тільки з одного року, про збір сіна і конюшини першого кошення з одного гектара в сотнарах:[4])

[3]) ibid.

[4]) Wiadomości statystyczne 1927 ст. 692.

	Сіно з сіножатий			Конюшина
	сухих, полевих	мокрих, низових	меліорованих	
1. В. львівське	21,7	22,6	29,7	29,1
2. В. станиславівське . . .	19,3	22,7	25,6	26,8
3. В. тернопільське	19,5	23,0	**32,4**	27,2
4. В. волинське	15,5	15,5	16,3	24,6
5. В. поліське	16,9	16,8	20,0	25,7
6. Холмщина	**26.0**	**23,1**	31,5	**34,2**

Найкращі збори дають сіножати Холмщини та Тернопільщини, мабуть ізза впливу на пересіч поміщицьких сіножатий. — Коли приняти що пересіч першого кошення є 20 сотнарів з гектара, та що друга кісьба дає тільки 40% першої, або 8 сотн., то загальний збір з гектара бувби 28 сотн. сіна. А що всіх наших сіножатий є 1,807,7 тисяч гектарів, то річний збір сіна бувби 50,615,5 тон сіна, а що його, при додатку иншої паші, можна числити аж 25 кґ. на штуку й день, то воно само проживилоб в рік 562,395 штук худоби. Щож до пасовиск, то числячи около 1 гектар на штуку й рік[5]), вони вигодують вповні 1,038,500 штук худоби. Це обчислення вийде, коли візьмемо під увагу, що на 360 днів пашення по 15 кґ. денно на штуку, себто около 50 сотнарів річно треба коло 1 гектара пасовиська[6]).

З цего виходить, що вже самим сіном й пашенням, зглядно його рівновартістю в иншій паші, можна вдержати зараз в нас 1.590.895 штук худоби. На иншу пашу, а саме сіно з сіяних мішанок, вики, конюшини, люцерни, сераделлі, мішанок трав та окопових ростин (буряки, бульба) і зернових кормів (ґрис, осипка) припалоб виживлення решти рогатого скоту та овець. Це зовсім не тяжко, коли зважити хочби значіння поданих вище наших буряків.

Рогатий скот та вівці, які мають стати основою кооперативного молочарства, а яких держання спирається на поданих в горі пашних засобах, розміщені на наших землях ось як:[7])

	Молочний скот			Вівці
	увесь	дійні корови	молодник	
1. В. львівське	847.923	**511.824**	264.789	37.559
2. В. станиславівське . . .	414.192	196.024	115.366	**117.438**
3. В. тернопільське	364.643	145.326	61.852	38.448
4. В. волинське	497.344	**253.645**	—	98.604
5. В. поліське	368.092	187.726	—	**136.048**
6. Холмщина	215.957	111.838	—	39.455
Разом:	2.708.151	1.406.383	—	467.552

[5]) Stebler, Alpen-Weidewirtschaft. [6]) Krafft, Tierzuchtlehre.

[7]) Rocznik Statystyki Rz. P. 1920/22 cz. II.; числа дійних корів для Волині, Полісся й Холмщини дедуковані нами на основі відношення цих корів до всього молочного скоту в галицьких воєвідствах. —

Найвищий стан молочних корів має Львівщина, по ній Волинь. Вівці найбільш держані на Поліссі, в Карпатах, а Волинь стоїть щойно на третьому місці.

На один кільометер кв. загосподареної площі виходить 18.9 корів, що є якраз мірною нормою поширення молочного скоту, що видно з отсеї табелі:[8])

Молочність області:	на 1 км.² корів	кґ. молока денно:
1. дуже молочна	50—100	400— 800
2. молочна	30—50	250—400
3. мірна	15 – 30	120—240
4. немолочна	менше чим 15	менше чим 120

В самій молочности корів клясифікація наших земель буде очевидно менше корисною, ніж саме відношення числа корів. Та всетаки відношення числа корів до числа мешканців в нас ненайгірше, бо воно ось яке:

	Корови в тисячах штук	на 1 км² корів	на 1000 мешканців корів
Українські землі під Польщею	1.708,1	18,9	318,7
Радянська Україна[9])	8.022,8	19,8	318,0
Чехословаччина	4.390,9	31,3	322,6
Німеччина	17.296,3	36,6	276,1
Данія	2.666,6	62,0	789,6

Замітне, що число корів дорівнює майже Данії, а кількістю на 1000 мешканців перевисшає Німеччину.

Коли приняти, що молочність дійних корів на наших землях буде коло 1.300 кґ[10]), то всі 1.406.389 корови дадуть річно 1.828.297.900 молока, яке можна ужити до перерібки і на власну потребу населення. Не маючи даних про зуживання молока нашим населенням, мусимо приняти таке зужиття в других народів. Найточнійші обчислеоня тут для населення анґлійського острова, яке виказує такі дані[11]):

робітники денні	зуживають	5	ґальонів	=	22.7 л. на голову й рік
„ вишколені	„	12	„	=	54.5 „ „
середний стан, бідніщі	„	25	„	=	113.5 „ „
„ „ багатші	„	39	„	=	177.2 „ „
заможні	„	31	„	=	140.8 „ „

Загальна пересіч в Анґлії є 15 ґальонів = 68 л на голову й рік. Колиж ми візьмемо на голову й рік 100 кґ. повного молока (та близько тільки пісного при виробі масла, яке повертають доставцям), то остає до перерібки 977.480.900 кґ. молока. Мусимо приняти на основі запотребування світових ринків, що правильне запотребування масла є в 3 рази більше, чим сирів. Продовжуючи проте висновки доходимо до цего, що вже тепер є основи до цего, щоби могти переробити коло ³/₄ міліярда кґ.

---

[8]) Peter, Milchwirtschafliche Betriebslehre.
[9]) Україна, статистичний щорічник 1926, Харків.
[10]) З реферату про розвиток молочарства на Мол. Зїзді, Познань 1927.
[11]) Journal of the Royal Statistical Society Vol LXVII (цит. Peter) 1904, London.

молока на масло, або коло 30 міліонів кґ. масла, та коло $^1/_4$ міліярда кґ. молока на сири, що дає коло 25 міліонів кґ. сирів.

Що до овечого молока, то принявши, що його можна переробляти тільки там, де овець держать компактною масою, себто в Карпатах і на Поліссі та Волині, себто лише від 352.090 штук, з яких коло 150 тисяч відпаде для власного вжитку, то числячи по 50 кґ. молока в рік на штуку дістанемо коло 10 міліонів кґ. молока, яке може дати коло 1 міліон кґ. бриндзі та інших овечих сирів.

Технічно можна перевести перерібну цего молока в 200 парових кооперативних маслярнях, кожна з даною перерібкою по 10 тисяч кґ. молока в день, в 50 парових сироварнях, кожна з перерібкою 15 тисяч кґ. молока в день та около 10 великих бриндзярнях.

Зразу мусимо зазначити, що практично не можна буде покищо перевести оцеї на тепер максимальної програми. Однак коли зважимо, що тут взяли ми за основу обчислення тільки мінімум молока, яке зовсім легко зараз дістати, а кожний поступ в сільському господарстві принесе нам в кожному разі збільшення кількости молока, то вигляди на розвиток кооперативного молочарства на наших землях дійсно дуже корисні.

Ці корисні умовини розвитку проявились вже в збільшенню числа кооперативних молочарень та в збільшеному експорті молочних продуктів з Польщі, який за останні роки сильно зріс. В числах експорт сирів та масла з Польщі такий:[12])

Масла і сирів вивезено	1924	1925	1926	1927 (I—XI)
тон	397	1.696	7.572	8.381
вартість в тисячах зол. франків	554	4.118	15.956	23.219

В оцьому експорті велика частина наших продуктів і ми певно йдемо до вихіснування всього молока, як це повище намічено.

Немало заважує на розвитку кооперативного молочарства теж і догідна конюнктура, корисна для молока й молочних продуктів, а менше корисна для мяса, як свідчить це представлення:[13])

Ціни за:	Рогатий скот		Молоко		Масло	
	Конґресівка	Галичина	Конґресівка	Галичина	Конґресівка	Галичина
1913 =	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%
1922	47.4	35.5	81.9	53.5	82.8	85.7
1923	81.7	61.2	114.5	74.8	71.5	74.0
1924	130.3	97.6	244.3	159.6	180.7	155.2
1925	120.6	94.9	251.2	164.1	150.3	155.6
1926 I	142.3	106.6	274.4	179.3	144.5	149.5
II	138.6	103.8	265.9	173.7	168.4	174.3
III	143.0	107.1	265.9	173.7	198.8	205.7
IV	152.7	114.4	265.9	173.7	177.3	183.5

[12]) Wiadomości Statystyczne 1927, ст. 624.
[13]) Rolnik - Ekonomista 1926, Nr. 10, ст. 317.

Принявши, що довоєнні і повоєнні ціни були на Волині, Поліссю й Холмщині приблизно такіж як і в Конґресівці (інших даних не маємо), то вони і їх зріст потверджують безумовно догідну конюнктуру для молочарства й менш догідну для плекання мясного скоту.

Висновки на основі наведених тут фактів такі: 1) вже зараз є певні господарські й природні умовини розвитку кооперативного молочарства на українських землях під Польщею, бо його **можливости** дорівнюють $^1/_4$ частині продукції данських і $^1/_{12}$ частині світових маслярень, а в сироварстві дорівнують Данії;

2) наш скотостан й кількість овець **можна вдержати** вже цією пашею та пасовисками, хоч як вони погані, а кожний поступ в сільському господарстві принесе нам **збільшення** кількости молока;

3) вважаючи, що молочарство має **кращу конюнктуру** й будучність на світових ринках, чим мясна продукція, мусимо повести **пляново** організаційну й технічну працю в кооперативному молочарстві спираючись на широко поставленому **скотарсько-молочарському пляні,** який в першу чергу мусить поставити в свою програму праці в тих наших областях, де **найкорисніші** умовини для скотарства й молочарства.

Розуміючи трудности організації й техніки, які стоять перед нашою молочарською кооперацією, мусимо всетаки відкрити це нове джерело добробуту нашого села у всіх закутинах наших земель нашим селянам, памятаючи, що господарські й природні умовини для розвитку у сій галузі кооперації в нас незвичайно догідні, а дальшу працю мусять повести в цьому ділі наші кооператори.

Інж. Евген Храпливий.

Біжучі економічні проблеми.

Стабілізаційна позичка і „стабілізація“.

Дня 15. жовтня 1927 польський уряд підписав умову з закордонною банковою консорцією про емісію державної позички. Домінуюча роля в консорції припала чотирьом американським банкам, які на чолі з Bankers Trust Company емітували 47 міл. долярів; решту капіталу емітують менші банки (2 швайцарські, 3 голяндські, 4 більші і 12 менших французьких, 2 шведські і кілька польських. Польські банки емітують всього 1 міліон долярів на всіх міліонів кругло 72).

Емісію перевела названа консорція як „7 % польську позичку стабілізаційну 1927 р.“, оголошуючи публичну підписку на цей новий довжний папір. Отже фактичними кредитодавцями будуть ті безіменні маси, що куплять „польську позичку 1927“ як високопроцентований льокаційний папір. Добродійна консорція виступає тут ф а к т и ч н о в ролі посередника, який вправді перебірає усю суму випущених паперів, одначе при дуже низькому курсі (92 %), на дуже догідних умовах опроцентування і сплати, отже з гарними виглядами на заробіток при перепродажи цих обліґацій широкій публиці.

Весь польський загал без виїмку, особливо ж представники т. зв. „господарських сфер“, під якою назвою в Польщі виступають орґанізації

капіталістичного світа (союзи промисловців, великих зем. власників, торговців і банкового світа) привітали позичку як спасення. І дійсно, коли позичка має стабілізувати волотого, валюту, якої курс удержувався останніми часами лише з дня на день надзвичайними мірами тарифними і податковими, то її значіння для торгу і промислу повинно бути немале.

Не минуло одначе богато часу і на місце першого романтичного упоєння приходять прозаїчні міркування а навіть проблески росчарування. Инакше й не могло бути; хто дивився холодніше на умови позички, той зраву бачив її дійсний характер.

Як виглядає підрахунок „зисків і втрат“ в справі „стабіліз. позички“?

Польща позичає номінально 71,730.300 долярів на 6 %.

Через те одначе, що емітовані Польщею папері консорція отримує по курсі 92 за 100 і по відчисленні прозізії банків Польща одержала фактично всього 60,673.000 дол. (втрата на курсі 5,738.640 дол., провізія банковій консорції 5,321.360 долярів). Коли дочислити до цих втрат ще щорічний відсоток, то вийде, що фактичне опроцентування позички виносить не 6 %, а 9,72 %!

Позичка умовлена на 20 літ з установленим порядком рат сплати. За позичених фактично 60,673.000 дол. Польща має заплатити по 20 роках, піврічними ратами, аж 129,370.474 долярів!

Хто-б подумав, що польський уряд, платячи такі високі відсотки,*) має вільну руку в ужиттю позичених грошей, той помиливбися. Гроші дані на конкретно означені ціли, за чим слідкує постійно урядуючий у Варшаві „дорадник“ консорції; це рівняється контролі заграничного капіталу над діяльністю міністерства скарбу, тим більше, що „дорадник“ має увійти в склад Ради Польського Банку. Уся сума, за виїмкою тільки квоти 135 міл. золотих, має остати в державному банку як ґарантія стабілізації валюти. Цих 135 міл. зл. уряд має право розкредитувати в краю на 6 до 8 %, з того лише незначну частину для сіл. господарства і на будівлю зелізниць (з огляду на повільну рентовність таких вкладів)!

Кредитодавці застерегли собі свого рода гипотеку на забеспечення позиченої суми. Цією „гипотекою“ є впливи польського скарбу з мит. Приходи з митниць на будуче мають вплачуватися на окремий рахунок в Польському Банку, до висоти місячних амортизаційних рат позички; „дорадник“ має право перевірювати, чи так дійсно діється. Уряд Польщі обовязався утримувати доходи з мит на рівні, відповідній забеспеченню позички. Від цих сум, які затримано в Банку П., цей банк (інституція акційна) не платить державі відсотків.

В перших роках Польща буде сплачувати кругло по 8 міліонів долярів щорік. Що значить таке обтяження, про це цвідчить один погляд на структуру польського бюджету.

Числячи по установленому тепер (в звязку з підписанням позички) урядовому курсі злотого (1 дол. = 8,914 зол.). тягар сплачування рат на амортизацію позички в блищих роках буде виносити по кругло 72 міліони золотих щорічно.

Коли зважити, що всі видатки польського бюджету на рік 1928/29 преліміновано (вже з обтяженням на сплату позички) в круглій сумі 2 міліярди 214 міліонів, то вийде, що одна лише сплата чергової позички виноситиме 3·3 % всього бюджету! Разом з иншими державними довгами польський скарб сплатить в р. 1928/29 кругло 205 міліонів зл.

---

*)не дивниця, що капіталістичний світ розібрав швидко („субскрибував“) новоемітовану позичку.

Речинець вплати першої рати „стабізац. позички“ припадає на 15. квітня 1928; відповідні суми мають бути одначе вплачені вже 1. березня 1928.

Чи-ж дивниця, що уряд, в пошукуванні джерел покриття припадаючих постійних рат, кидається на всі боки, шукаючи нових джерел приходу. Не дивниця й те, що ті „нові“ джерела є усім відомі, старі наші знайомі: податки й тарифи.

Як перша ластівка прийшло підвищення оплат почтових і телеграфічних на 25—100 % з днем 1. грудня 1927. Розуміється, що удар цей відчули найбільше ті, хто передовсім вживає пошти і телеграфу в щоденній практиці: торговля. Розуміється також і те, що торговці відібють собі цей тягар, підвищуючи ціни.

Далі говорилося, вже як про річ вирішену, про підвищення з новим роком тариф на зелізницях. Під натиском наполоханої опінії уряд покищо рішив виждати. Зате говориться як про річ певну про підвищення деяких податків посередніх (споживчих) та податку доходового.

Ще ті податки не прийшли, а ціни вже весело скачуть в гору. Орган польського купецтва „Tydzień Kupiecki“ з 24. грудня п. р. приводить такі факти:

„Картель зеліза підніс в останніх місяцях ціни зеліза: за сире з 200 до 210 зл., за штабове з 325 на 350 зл., за обручі з 390 на 422 зл. Картель нафтовий, відновивши свою діяльність, приступає до підвижки цін. — Дерево подорожіло на 50 до 100 %, подорожіли теж цемент, вапно, цегла. Заповідається підвижка цін вугля і цукру. Дорожіє шкіра; товари бавовняні на сезон весняний вже подорожіли на 20 %, так само вироби з вовни. Подорожчали штучні угноєння (з 700 зл. в січні 1927 на 925 зл. за сіль поташову)“.

Як бачимо, йде загальна хвиля дорожіння. І то як завше, першими є ті галузі продукції, яких власники є сильно з'організовані в картелях. Неорганізовані продуценти, серед них в першій мірі дрібне селянство, продуцент основної маси набілу і мяса, не вміють в час примінитися до змінених умов. — Збільшення дорожнечі спричинить страйки і разом з тим зменшить купну силу населення. Це своїм шляхом виливатиме на крізу збуту і дальше дорожіння товарів.

Згаданий вище орган купецтва називає тягарі, що падають на польську державу в звязку з позичкою „olbrzymie, jak na nasze stosunki“ і додає таку замітку:

„Коли тепер зважимо, вже без ентузіязму, те обтяження, що випливає з позички, то очевидно висновок буде інший, як тоді, коли ми, з найбільшим напруженням вижидаючи закінчення умови про позичку, як великого польського успіху, сподівалися від нього відродження цілого господарського життя і то негайно“ — і додає таку практичну сентенцію: „Контрибуційними податками, які сьогодня примінює уряд до міст, він не зможе двигнути господарського життя.“ Шановний орган панів торговців радить проте звернути усе вістря податкової машини проти села. Іншими словами радить, щоби кошти „стабілізації“ злотого заплатило селянство, бо всякий знає, що великі землевласники за могучі в Польщі, щоб радо поносити патріотичні тягарі.

Офіційні звідомлення польського статистичного уряду про рух цін не тішаться за великою повагою серед фахових кругів, инколи навіть є обєктом жартів в пресі. Їх основна недостача в тім, що вони подають тільки відомости про рух гуртових цін, лишаючи на боці роздріб; врешті саме збірання

даних про ціни мусить бути лихо поставлене. Але навіть цей урядово-оптимістичний індекс цін показує звижку загального урівня цін в гурті із 111,2 в листопаді 1926 на 120,9 в листопаді 1927,*) при чому продукти хліборобства виказують звижку мінімальну, а основна підвижка припадає на вироби промислу.

При такій ситуації стає всякому і навіть найбільшим офіційним оптимістам, ясним, що формальна стабілізація курсу золотого на закордонних біржах без стабілізації господарського життя в краю не має твердих основ. Люде, що блище цікавляться проблємами економічної політики, знають, що справжньою основою стабільности гроша не є одні засоби металю і девіз в державному банку, тільки справжня купна сила гроша; вона є основним показчиком вартости гроша; що поможе утримувати ріжними триками та біржевими інтервенціями курс гроша за кордоном, коли фактичний курс робиться в краю і лише в краю, для якого цей гріш призначений! Історія останніх літ дає приклади, коли держава при допомозі рафінованої торговельної політики удержує цілими роками твердий курс своєї валюти за кордоном, при постійнім паданню реальної вартости цього гроша в краю. До тих держав належить і Польща. Остання позичка цієї держави скріплює формальні підстави валюти, одночасно одначе своїми великими тягарами підкопує реальну силу гроша в краю.

Третій фактор, що має важливе значіння для сталости валюти — торговельний і платничий білянс. Також в цім згляді вигляди для Польщі невеселі; її торговельний білянс має тенденцію постійно падаючу. В році 1926 за час від січня до жовтня вивіз перевищував привіз на суму 352 міл. зл.; за ці-ж місяці 1927 року відношення між привозом і вивозом змінилося навиворіть: привіз перевищує вивіз і то на суму 164 міліонів зл.*) Ще не отверезівша від упоєння позичковим успіхом польська публічна опінія в даний мент мовчить про те; пробудження буде без сумніву прикре.

К. К.

---

*) Wiadomości statystyczne з 20. XII. 1927.
*) Wiadomości statystyczne ч. 24. за 1927 р.

Життєздатність і самовистарчальність кооперативних установ.

Життєздатність і самовистарчальність кооперативних установ це головні основи, на яких спираються матеріяльні і моральні користи осіб заінтересованих в кооперативнім підприємстві, та сила самої кооперативної установи. Здоровий орґанізм може виконувати означені функції лише тоді, коли для піддержання своєї кінетичної енерґії, має доплив достаточної кількости оживлюючої матерії. І на відворот. Доплив матерії може піддержувати лише тоді кооперативний орґанізм, коли він по своїй внутрішній структурі є спосібний поборювати чинники, що шкодять його розвиткові. Ті два чинники мусять бути орґанічно злучені з собою, якщо кооп. установа має правильно виконувати наложені на неї завдання. Сильна життєздатність може аж до цілковитої витрати своєї живучої матерії піддержати орґанізм слабої самовистарчальности; зате кооператива навіть сильної матеріяльної вистарчальности не додасть ніколи життєздатности апаратові, коли не хоче захитати, а в дальшому ході знищити основну матеріяльну субстанцію.

Тому, що питання життєздатности і самовистарчальности кооператив набірає в нас чимраз більшої пекучости та тому, що при дальшім поширюванню кооперативного будівництва пора уже свідомо творити кооперативні установи після певних напрямних — булоби вказаним блище приглянутися тим двом основам життя кооператив і, по провірці стійности тих основ — будувати нові зглядно переводити коректури в уже існуючих кооперативних одиницях всіх видів і ступнів згідно з повищими засадами.

Під життєздатністю розумію ті зовнішні умови, які дають кооперативі стільки матеріяльних засобів, скільки потрібно на покриття видатків, які для існовання кооперативного підприємства є необхідні й які рівночасно з етичного боку не викликують ніяких сумнівів. Під самовистарчальністю розумію відповідну кількість власних матеріяльних засобів кооперативи.

I. Життєздатність кооперативи.

Першою основою здорової кооперативної орґанізації є відповідна кількість грубих доходів (з продажі товарів, артикулів помічних в сільськім господарстві, сільсько господарських продуктів, сирівців, %% від уділених позичок і др.), які щонайменше покривалиби всі видатки (так званий бюджет: платні, податки, обезпечення і др.) кооперативи, потрібні для ведення кооперативного підприємства. З доходом кооперативного підприємства лучиться тісно і висота оборотів по тих рахунках, які дають дохід. Чим більше обороту, тим більше доходу, тим самим більша життєздатність кооперативи. Річ природна, що пересічна норма доходів з обороту має держатися границь, очеркнених користю членів з того підприємства (згідно з засадами кооперації), одначе не вище границі осягненої під теперішний час. З другої сторони видатки кооперативи не можуть переступати границь ощадности, але рівночасно не можуть бути поставлені нище мінімальних границь. Ці мінімальні границі визначені засадою справедливости в оплаті праці кооп. персоналу та раціонального оборудування кооперативи.

Основи життєздатности кооперативи прибирають реальні форми тоді, коли їх вбереться у відповідні числа. Не можна однак означувати однакових норм для всіх кооперативних установ нашої організації. Тому належить трактувати кооперативи всіх видів і ступнів зокрема (індівідуально), бо і сама внутрішня форма тих установ є зріжничкована, залежно від багатьох причин, а поміж ними від обєму і району і діяльности даного кооперативного підприємства. Рівночасно з тим слід зазначити, що кооперативи того самого виду і ступня належить що до їх життєздатности обслідовувати рівнож зокрема, вважаючи що і в тім случаю характеристика підприємства і величина району діяльности мають вплив на рахункові зіставлення основ кооперативної життєздатности.

Загально при обчисленню життєздатности кооперативи можна подати лише напрямні лінії обслідування, і щойно при індівідуальнім трактованні порушених питань можна означити величину в числах відповідно до місцевих потреб і обставин.

Бажаючи визначити кооперативну життєздатність даного підприємства належить обчислити:

а) річний бюджет кооперативи в границях конечности і справедливости,

б) висоту річного обороту підприємства і зясувати чи обороти в границях означених кооперативними прінціпами покриють вище обчислений бюджет, чи ні.

По тих обчисленнях стане ясним, чи кооперативне підприємство в данім районі може дати (при оснуванню нових кооператив) зглядно чи дає (при вже існуючих кооперативах) відповідну кількість доходів на покриття видатків кооперативи. Ті обчислення вказують дальше, чи належить в даній місцевості засновувати нові кооперативи, зглядно які коректури належить перевести в існуючих кооперативах в цілі створення повної їх життєздатности.

Як сказано вище при обчисленню кооперативної життєздатности, належить трактувати кожне підприємство зокрема. Вслід за тим для наших обчислень підходити будуть ті види і ступні кооператив, які в повній формі вже зарисувалися, а то а) господарсько-споживчі, б) молочарські, в) молочарсько-споживчі, г) кредитові і д) Повітові Союзи Кооператив.

Йдучи по лінії вище сказаного при обчисленню життєздатности кооперативи, установлюємо найперше

Бюджет кооперативи.

Типічні видатки кооп. установ є:

1) винагорода членів Управи відповідно до вложеної ними в підприємство праці;

2) платня службовиків в межах мінімума існування і справедливости;

3) винагорода членів контрольної комісії за провірку діяльности кооперативи щонайменше 4 рази в календарнім році;

4) всі податки звязані з підприємством кооперативи;

5) соціяльне обезпечення службовиків і обезпечення майна кооперативи від вогню і крадіжи з вломом;

6) належитість за ревізії;

7) культурно - освітна праця (книгозбірня, часописи, вистави і др.);

8) амортизація майна;

9) инші видатки получені з веденням підприємства.

Не вичислюється тут відсотків від оплати за побрані до обороту чужі фонди, виходячи з того заложення, що кооператива вже в початках свого існування має стати самовистарчальною.

По обчисленню загальної суми бюджету в дальшім ході обслідування належить зясувати економічно-господарський стан району діяльности кооперативного підприємства і при тім обчислити, чи теперішне господарське запотребування згаданого району може дати такий оборот, який при пересічи дотеперішнього доходу других подібних кооперативних підприємств, буде покривати щонайменше бюджет кооперативи. Ті обчислення не завсігди будуть легкі. При кооперативах вже діючих обчислення буде спиратися на дотеперішних оборотових осягненнях і тут не буде великих перепон.

Натомість при заснованні нових кооперативних підприємств джерелом обчислення будуть статистичні дати опрацьовані статистичними установами.

При обчисленню життєздатности новооснованої кооперативи треба зясувати:

а) пересіч квоти, на яку під теперішний мент одно самостійне сільське господарство покриває в кооперативі своє запотребовання в рік;

б) пересіч приходів і розходів в рік одного самостійного господарства.

На перше питання знаходимо відповідь в статистиці РСУК. за 1926 рік, де виказано, що одно самостійне господарство закуповує споживчих товарів в кооперативі в рік на загальну квоту 55.94 зл. Маючи ту пересіч, можна розвязати перше питання

При розвязці другого питання не зайвим буде знати пересіч видатків чи приходів самостійного сільського господарства в поодиноких його ділянках. До цього може нам послужити напр. статистичне обслідування зладжене інж. Олександром Охримом. Згідно з цим зіставленням одно самостійне сільське господарство у львівському воєвідстві в пересічі від 0. до 5 гектарів землі:

а) видає на рік на: 1) живий інвентар 35.81 зл. або 4.9% всіх своїх видатків, 2) пашу 45.16 зл. або 6.2%, 3) насіння 13.34 зл. або 1.8%, 4) штучні погної 12.41 зл. або 1.7%, 5) машини і господарські знаряддя 30.88 зл. або 4.3%, 6) удержання будинків 30.96 зл. або 4.3%, 7) опал, світло 81.93 зл. або 11.3%, 8) послугу 30.32 зл. або 4.2%, 9) винайм робітників 21.18 зл. або 2.9%, 10) обезпечення 10.16 зл. або 1.4%, 11) податки 22.03 зл. або 3.1%, 12) сплату довгів 2.76 зл. або 0.4%, 13) поживу 106.71 зл. або 14.8%, 14) убрання 194.84 зл. або 26.9%, 15) книжки ґазети 6.39 зл. або 0.9%, 16) виховання дітей 33.35 зл. або 4.6%, 17) суспільні і церковні цілі 3.61 зл. або 0.5%, 18) лікарів і ліки 2.50 зл. або 0.3%, 19) прочі 39.50 зл. або 5.5%. Разом отже всі розходи одного сільського господарства на рік виносять 723.82 зл.

б) побирає на рік за: 1) збіжжа 53.82 зл. або 7.7%, 2) окопові ростини 19.93 зл. або 2.9%, 3) овочі 15.92 зл. або 2.3%, 4) ярину 8.22 зл. або 1.2%, 5) инші ростини 3.50 зл. або 0.5%, 6) молоко 85.62 зл. або 12,3%, 7) приховок худоби 54.53 зл. або 7.8%, 8) хлівну худобу

113.27 зл. або 16.3%, 9) вівці 1.09 зл. або 0.2%, 10) яйця 55.7ό зл або 8% 11) приховок дробу 18.27 зл. або 2.6% 12) зарізки кіньми 47.44 зл або 6 8%, 13) приховок коней 6.83 зл. або 1%, 14) зарібок з рукодільні 41 93 зл. або 6%, 15) заробок особистий 71.52 зл. або 10.3%, 17) инші 97.29 зл. або 13.9%, 17) позички 1.22 зл. або 0.2%. Разом отже приходи одного самостійного господарства в рік виказують 696.16 зл.

Тому, що наші села виказують подавляючу більшість саме дрібних господарств та ще й тому, що на суму торгів в кооперативах складаються як показує досвід, в більшости вище виказані дрібні господарства — при обчисленнях можна опертися на вище поданих датах і виказати, на яку квоту і якого асортименту товарів може кожне господарство закупити в господарсько-споживчій кооперативі на селі.

З споживчих артикулів, які вже тепер є в асортименті товарів наших кооператив, моглоби одно самостійне сільське господарство закупити (після поданої в горі табелі), на загальну квоту: а) насіння за 13.34 зл., б) штучних погноїв за 12.41 зл., в) господарських машин і знаряддя за 30.88 зл., г) опалу і світла за 81.93 зл., д) поживи за 106.71 зл., е) книжок і часописів за 6.39 зл., є) прочих за 39.50 зл. Разом отже може кожне господарство в пересічи закупити в кооперативі товарів на рік максімум за 291.16 зол. не вичисляючи мануфактури і шкіри. Маючи обчислене в пересічи запотребовання асортименту товарів в кооперативі (на 291.16 зл.) і дотеперішню силу закупна тих асортиментів (на 55.94 зл.) можемо серед кожних обставин обчислити основу життєздатности, себто означити перед основанням нової кооперативи сподівану висоту торгів; спираючись на дотеперішних доходах брутто в існуючих вже кооперативах — можна обчислити висоту доходу і тим самим зясувати чи новооснована кооператива буде життєздатна, чи ні.

Як сказано вище, кожну місцевість належить обслідовувати індівідуально, звертаючи при тім увагу на її господарські умовини та на купівельну силу населення, при чім на спеціяльну увагу заслуговують місцевости, в яких вже є конкуренційні приватні підприємства.

Поступаючи по лінії вище поданих напрямних і обчислень прийдемо до висновку, що пересіч життєздатности поодиноких типів кооператив представляється під теперішний мент слідуючо:

Життєздатність госп.-спож. кооперативи.

Найконечніщі річні видатки пересічної господарсько споживчої кооперативи в нашій кооперативній організації будуть слідуючі:

а) платня скарбника і книговодця (разом 25 зл. в місяць — справник побирає винагороду, яку вчислюється до калькуляції товарів) разом в рік	300.— зл.
б) винагорода для Контрольної Комісії за 4 провірки в рік по 5 зл. за день для одного члена	60·— „
в) платня крамаря по 50.— зл. в місяць (пересіч осягнення зі статистики за 1626. р.) . . .	600. — „
г) податки після пересічи за 1926. р.)	200 — „
д) всякі обезпечення . . .	30. — „
е) належитість за ревізії (пересіч за 1926. р.)	150. — „
є) культурно-освітна праця .	50. — „
ж) прочі видатки (пересіч за 1926. р.)	600.— „
з) амортизація движимостей	30. — „
Разом всі видатки в рік . .	1.020· зл.

На покриття видатків у висоті 2.020.— зл. в рік повинна кооператива осягнути у своїм торговельнім підприємстві таку висоту торгів, які при дотеперішній пересічи доходу брутто далиби доходу щонайменше 2.020·— зл. потрібних на покриття буджету.

Пересіч доходу брутто зі споживчих товарів союзних кооперитив 1 ступня в 1926. р. виказувала 12.64% від торгів, слід за тим одна сільська господарсько-споживча кооператива повинна виказати щонайменше річного торгу брутто 18.000.— зл. (місячно 1.500·— зл. а денно 50·— зл.) який при пересічи калькуляції 12.64% принесе сподіваного загального доходу на 2.020·— зл.

Статистика за 1926. рік виказує, що в господарсько-споживчих кооперативах одно господарство купує річно за 55·94 зл. В слід за тим в місцевости, в якій бажаємо оснувати кооперативу повинно бути щонайменше 322 самостійних господарств, які при дотеперішній торговельній дисціпліні населення далиби річного торгу на загальну суму 18.000· — зл; торг цей при дотеперішній пересічи обтяження (12.64%) принесе доходу брутто на 2.020 зл.

Рівночасно статистика за 1926. рік виказує, що в місцевостях, де є господарсько-споживчі кооперативи — маємо в пересічи всего по 283 самостійних господарств. Виходилоби, що ні одна господарсько-споживча кооператива не є в пересічи життєздатна. Так воно в дійсности є. Богато місцевостий має більше чим 322 самостійних господарств. Зате в селах з меншою кількістю самостійних господарств життєдатність кооператив проходить коштом поменшення видатків (головно поменшення платень працівни-

ків), що відбивається некорисно на діяльности кооперативи; або завдяки побільшенню торгів понад пересіч; або вкінці коштом вищої калькуляції (обтяження) товарів, що некорисно ділає на торговельну дисципліну населення. Те — так сказатиб — штучне піддержування життєздатности кооперативи покриває частину її видатків, а в деяких випадках приносить ще й надвижку. Всеж однак штучне піддержування життєздатности не йде по лінії етики і кооперативних прінціпів і тому організаційні відділи і відділи пропаганди при наших союзних кооперативах є обовязані розвести енергічну працю в напрямах: а) кооперативного освідомлення населення, б) скріплення торговельної дисципліни у місцевого населення до кооперативи, в) заведення по кооперативах мінімальної норми калькуляції.

Про потребу кооперативного освідомлення населення та про допустимі межі калькуляції товарів не приходиться на тому місці ширше говорити тому, що ті питання були вже у нас нераз предметом дискусії.

Натомість в напрямі скріплення торговельної дисципліни місцевого населення до кооператив, вказаним булоб послуговуватися вище виказаними статистичними датами. Як сказано, одно самостійне господарство може дати кооперативі річного торгу 291·16 зл. при максімум торговельної дисціпліни. Приймаючи, що вдасться досягнути лише 50% виказаного в горі числа, це дає річно квоту 145·— зл., що при 283 самостійних господарствах в пересічи на одну місцевість може дати річного торгу на загальну квоту 41.000. Ті торги можуть в цілості створити основу повної життєздатности кооперативи і понадто дати відповідну надвижку. Иншими словами: навіть в місцевостях з кількістю 150 самостійних господарств можна досягти повну життєздатність кооперативи, коли населення буде покривати 50% свого дотеперішного запотребування асортименту товарів в кооперативі (150 самостійних господарств × 145 зл. річного торгу дає загального торгу у висоті 21.750· — зл.

Застерігаємося, що вище наведені обчислення не мають на цілі піддержувати на дальше висоту калькуляції товарів на 12·64%. Навпаки, підчеркуємо, що при збільшеній дисціпліні населення можна постійно обнижувати процентову стопу калькуляції товарів, яка при ідеальній торговельній дисціпліні населення у висоті 291.16 зл. закупів в рік може в пересічи обнижитися до 2.77% від торгів.

(К. б.)

М. Капуста.

Кооперативні банки.

Під цим заголовком вмістив наш кооп. діяч в области кредиту, п. **І. Галущинський** актуальну статейку з приводу переміни тернопільського »Повітового Кредитового Т-ства в банкову інституцію. (Діло з 29. грудня 1927). Автор доказує, що творення інституцій банкового типу може мати практичну доцільність, і то не лише з точки погляду загального інтересу, а й інтересу розвитку самих установ, тільки тоді коли установа буде стояти на послугах кооператив, себ-то коли основною масою їх членів будуть кооперативи. Фізичні-ж особи, на думку автора мають бути представлені уповноваженими, по відповідному ключеві. Коли цієї ріжниці не зробити, то при натурі банкових операцій установа може дуже легко стати власністю приватних інтересентів, в наших умовах жидівських торговців. Автор обіцяє дати довший нарис засад організації коопер. банків.

Автор зовсім правильно замітив, що наше кооперативне будівництво вступає вже в стадію, де без організації кредиту, не лише для фізичних осіб-членів, а для самих кооперативних установ як таких, не обійдеться. Організація збуту с. г. продуктів і накупу с. г. приладдя неможлива на ширшу скалю без фінансування кооп. банками.

Анкета в справі роспорядку про ведення торгов. книг.

Як відомо, польський уряд виготовив два проєкти: 1) про торг. книги і білянси 2) про присяжних бухальтерів. Оба проєкти розіслано до заопініювання анкетним шляхом торг.-промисловим палатам й заінтересованим організаціям господарським і професійним (українським не прислано; укр. інституції до-

відалися про проєкти тільки з преси і тільки на цій підставі внесли відомі протести).

Анкета закінчена. Відповідий, як подає »Przemysł i Handel« (ч. 51. за 1927 р) надісладно 36. Основну критику проєктів привели »Czasopismo księgowych w Polsce« і »Gazeta Bankowa«. Критика пішла перед всім в цьому напрямкові, що проєкт непотрібно накидає певну систему бухальтерії (обовязкові книга інвентарна, денник і головна). Проти обовязковости польської мови книг запротестували не лише українські організації, але й представники чужоземного капіталу, головно французи. Жиди не запротестували. Далі протестують представники приватних підприємств проти обовязку вязаних (оправлених); прошнурованих і парафованих книг. Річ ясна, про що росходиться; хоч з другого боку модернізація бухальтерії вимагає знесення цієї вимоги що до книг т. зв. помічних. Протестує світ торговельний також проти § 4, де говориться про заборону ведення рахунків і записей недійсних (фіктивних). — Приписи проєкту про спосіб оцінки майна при інвентарі і білянсуванні, згідні з принятими загально нормами, не зустріли заперечень, за виїмком тих місць які йдуть по лінії фіскальній (скарбовій), бажаючи утруднити творення т. зв. тихих резерв. Спосіб інвентаризації і білянсування проєкт роспорядку нормує доволі детайльно. — Проєкт другого роспорядку про заведення урядових присяжних знавців бухальтерії зустрів рішуче заперечення з боку союза торгово-промислових палат, яким досі прислугувало право іменувати таких знавців. Те саме півніс і Левіятан (Союз підприємців Промислу, Торговлі і фінансів). Запротестували теж представники бухальтерської професії.

Господарська хроніка.

Експорт українського хліба вагається з року на рік. В господарському році 1923/24 (радянська практика числить господарський рік від жовтня до жовтня) з рад. України вивезли хліба 1247 тис. тон, в 1924/24 всього 236 тис. тон, в р 1925/26 — 774 тис тон. Вивіз хліба становить для рад. України 2/3 її цілого експорту. Вивіз инших продуктів с. господарства здержувався досі з ріжних причин; не останньою були надмірні формальні перепони з боку державних органів реґульовання торгу. Останніми часами вже й тут доходять до пересвідчення, що так далі бути не може, що треба дати більшу волю кооперативним і державним місцевим органам торговлі у виході на закордонний ринок. Практично розходиться про знесення т. зв. ліценцій на вивіз. Отже знесено ліценції, які досі давалися в Москві на такі продукти як насіння, овочі, хміль, гриби, сіно, масло, сири, мед, пірря. З цього вже користають деякі кооперативні організації; напр. волинська Молочарспілка привозить із закордону молочарські машини в обмін за масло, яке вивозить в Анґлію. Для організації експорту продуктів робиться заходи для побудови сітки елеваторів і холоділень; в проєкті є будівля третьої з черги фабрики беконів у Винниці (вже є в Полтаві і Кремінчузі). Мається пoбудувати рибна холодільня у Маріямполі.

Участь кооперації в торговельнім обороті Рад. Союза. »Кооперативне будівництво« орган Вуконспілки в ч. 24 за 1927 рік приводить підсумки боротьби за усуспільнення торговлі в Рад. Союзі. Беручи на увагу усі ступні торговлі, від гурту до роздрібу, торговельний оборот був у руках:

	1925/6	1926/27
державної торговлі	29.6%	23.7%
кооперації	41 »	52.6 »
приватників	29.4 »	23.7 »
	100%	100%

Коли взяти окремо під увагу гуртову і роздрібну торгівлю, то відношення було слідуюче:

в гуртовій торгівлі:	1925/26	1926/27
державна торгівля	54.9%	52.0%
кооперативна	38.5 »	43.6 »
приватна	6.6 »	4.4 »
	100%	100%

Перевага держ. торгівлі очевидна, бо головний промисловий продуцент і головний експортер хліба є держава.

В роздрібній торгівлі:	1925/26	1926/27
державна торгівля	12·-%	12.3%
кооперативна	39.1 »	45.9 »
приватна	48.9 »	41.8 »
	100%	100%

(Річ очевидна, що повищі цифри треба брати з резервою, бо статистичне схоплення оборотів торговлі, особливо приватної, яка не любить давати відомостей про себе, є надзвичайно ризиковне — Ред.)

Вивіз продуктів скотарства з Польщі в р. 1926/27. Чисте сальдо довозу і вивозу цих продуктів в цьому році виносило:

коний вивезено у варт.		4770	тис. з.	фр.
рогатої худоби	»	1961	»	»
безріг	»	65.313	»	»
гусей	»	5.314	»	»
иншої птиці	»	670	»	»
мяса волового	»	181	»	»
» телячого	»	6983	»	»
» свинячого	»	26.066	»	»
беконів	»	1029	»	»

инші роди мяса, як менше важні пропускаємо.

Для нас цікаво знати, кілько з цих квот припадає на українську етноґрафічну територію; цього одначе польська статистика не подає. Посереднім шляхом можна приблизно орієнтуватися беручи за підставу відсоток живого скоту на нашій території.

Головними ринками збуту продуктів скотарства Польщі є Австрія, далі Чехословаччина й Німеччина для живих штук; бите мясо відходить до Австрії і Анґлії.

Експорт коний і свиний має тенденцію повільно зростаючу, експорт худоби впав в р. 1926/27 катастрофічно (з поверх 14 міліонів франків в 1925/26 на 2 міл. фр. в 1926/27).

Друга ділянка, продукти молочарства і яйця дала слідуючі цифри чистого сальда:

яєць вивезено з Польщі		652.046	квін. (q)
масла	»	68.456	»
ріжних сирів	»	15.432	»

Із загальної маси **яєць** вивезено до Німеччини 58.3% Анґлії 21.1%, Австрії 13.8%, ЧСР. 3%. **Масло** пішло 73.9% до Німеччини, 11.9% до Австрії 10.4% до Анґлії.

Ціни масла й яєць за ост. рік були в межах Польщі значно низші як за кордоном. Тільки дякуючи цьому »польське масло і яйця« ще удержуються на ринку Анґлії й Німеччини Ріжниця між цінами на ринку анґлійськім за яйця з Данії і Польщі доходила 50%, на ринку берлінськім 15% до 35%, при чому на ці ринки доходить тільки найкращий товар з Польщі. Ціни за гірші сорти ще низші. (Р. і Н.)

Нафтовий картель. По довших переговорах відновлено картель нафтової промисловости Польщі. Умова, підписана 11. листопада 1927 дає початок організації п. н. »Синдикат Нафтової Промисловости«; його метою є реґульовання краєвого збуту нафтових продуктів (не експорту!) і забезпечування обєднаних рафінерій сировиною (ропою). Осідок картелю у Львові.

До синдикату вступили головні нафтові фірми приватні і державне підприємство »Польмін«. Картель обіймає нафту, бензину, ґазоліну, ґазовий олій і легкі олії для смарів.

Закупном і розділом ропи для обєднаних фірм займатиметься Централя Закупна Ропи у Львові, по усталеному ключеві.

Головою надз. ради синдикату обраний Др. Тадей Пілят.

Синдикат буде установляти ціни на внутрішньому ринкові, при чому Польмінові, як представникові уряду признано право »veta« в разі, коли-б ціни мали бути неоправдані раціональною калькуляцією.

Умова обовязує до 1933 р.

Перший свій цінник (на продукти нафтові, не ропу, якої синдикат не обіймає) синдикат оголосив дня 17. листопада м. р. Ціни гуртові, льоко Дрогобич, включно зі споживчим податком. Подаємо головніші продукти:

	в зл. за 100 кґ.
нафта (под. зл. 11.55) в цистернах	46.27
вагоново в бочках	47.77
Олій ґаз. (под. зл. 1.98) в цистернах	22.56
вагоново в бочках	24.06
Парафіна в мішках 46—48 (податок 11.55)	104.55

і т. д.

бензина (без подат.) від 49.31—63.63 зл.
Олій на смарування (без податку, який виносить 7.70) від 31.58—68.08 зл.

Картель зелізних гут. Як подає »Przemysł i Handel« (ч. 49) польські зелізні гути приступили до міжнародного картелю рурового (контори в Празі і Дюсельдорфі). Картель реґулює ціни і континґентує збут. Умова важна до 1930 р. Для Польщі осідок в Катовицях.

Кооперативно-освітня діяльність на Радянській Україні.

Кооперативний рух на Радянській Україні, що ще недавно пережив добу примусової руйнації організаційних форм та цілковитого зіпсуття змісту кооперативної праці, нині входить в нову фазу свого розвитку. Часи насильственних експеріментів над українською кооперацією за „військового кумунізму“ вже відійшли в історію. Зараз комуністична влада, шукаючи способів утриматись надалі при своєму царюванню та безсило здаючись перед вимогами життя, еволюціонує в усіх галузях, а в тому числі крок за кроком дозволяє і кооперації повертати свої старі принціпи самодіяльности та здобувати право вільніщого розвитку.

На 1. жовтня 1926 р. кооперативний рух на Наддніпрянщині досягає доволі значних розмірів. Число членів кооперативів по всіх видах кооперації Наддніпрянщини виносило в тім часі 4 $^{1}/_{3}$ міліонів. Загальний оборот по операціях кооперації 1. степеня досягає в р. 1925/26 1 міліярда карбованців. Споживча кооперація охопила в р. 1926 кооперуванням 32% селянських господарств і 68% членів професійних соювів в містах; її мережа досягла 8110 кооператив. Сільсько-господарська кооперація згуртувала на І. Х. 1926 біля себе 29% сільських господарств і в своїй мережі нарахувала 12 $^{1}/_{3}$ тисяч кооперативних об'єднань. В своєму організаційному розвитку цей вид кооперації за 1927 рік вийшов на яскраво виявлений шлях спеціялізації кооперативів по окремих видах сільсько-господарської продукції. Зараз на Наддніпрянщині окрім універсальних та сіл.-госп.-кредитових союзів існують такі спеціяльні кооперативні союзи як: скотарсько-молочарські, садовино-городницько-виноградарські, пасічницькі, бурякові, хмілярські, тютюнові, картопляні, конопляні, насіньові, меліоративні, торфяні, лісові, машиново-тракторні, електричні (т-ва), рибальські і птахівничі. Разом до 100 союзів. Ці спеціяльні види кооперації вже робляться важливим чинником в народньому господарстві. По результатах своїх операцій, по збуту окремих продуктів сільсько-госп. виробництва вони досягають від 40 і до 90% загального збуту, а цукрово-бурякові союзи аж до 93%. Далі, значного розміру по своєму розвиткові досягає кустарно-промислова кооперація, асекураційна, будівельна, а також чисто-будівельна та кооперація колективних господарств та комун.

Такий широкий маштаб, в який виливається розвиток кооперативного руху на Радянській Україні в сучасну добу, мусів покликати до життя і необхідну кооперативно-освітну роботу та довести її до відповідно широкого розмаху, щоб обслужити організаційний апарат отих 4 міліонів чоловіка масового господаря та піднести кооперативну свідомість, як цих мас так і ширших верств суспільства — майбутніх коооператорів.

Виникнення і розвинення цієї галузі кооперативної діяльності повинно було статися незалежно від тих часто невірних і зіпсутих, з точки погляду правдивого розуміння кооперації, гасл і провідних ідейних завдань, які накидаються кооперативному рухові на Наддніпрянщині під впливом тих політичних обставин, в яких вона там розвивається.

Всяка громадська самодіяльність, коли вона стремить здобути якусь ціль, повинна спочатку як найширше розповсюдити і спопуляризувати ті завдання та ті ідеї, до яких вона прямує. Отже, кооперативний рух на Радянській Україні, вириваючись потроху на шлях вільніщого життя та повернувши назад своє природне право добровільности членства, починає ширити кооперативну ідею та вживати заходів по піднесенню загальної свідомости ширших верств суспільства.

Слідом за кооперативно-освітньою пропагандою та за її наслідком — поширенням кооперативного руху, кооперація потребує широкого кадру фахово вихованих та свідомих робітників для обслуговування того широко зростаючого кооперативного руху. Треба було мати добрих провідників в центрах та добрий технічний персонал для щоденної роботи в широкій мережі низових товариств. Без цього весь кооперативний рух міг збитись з дороги або дезорганізуватись через безконечні помилки й хиби внутрі. Ця житьова необхідність мати підготовлений апарат для обслуговування потреб отих 4 міліонів членів (не рахуючи родин скооперованого населення) та для відповідного обсадження управління 30—40 тисяч кооперативних о'бєднань і привести кооперацію на Радянській Україні до утворення цілої системи кооперативної освіти.

Вся ця галузь копертивно - освітньої та кооперативно - пропагандної роботи української кооперації на Радянщині на початок 1928 року представляється нам в слідуючих загальних даних.

Зараз, на Радянській Україні існують 3 високі фахові кооперативні школи, що дають вищу кооперативну освіту:

1) Київський Кооперативний Інститут, що відкритий з ініціятиви українських кооператорів ще до радянської доби, існує з 1920 року. Він має завданням підготовляти фахівців вищої кваліфікації для обслуговування всіх видів кооперації, в тому числі і спеціяльних галузів сільсько-господарської. Число студентів в 1927 році 819 чоловіка. Досі випущено закінчивших цю освіту 400 кооператорів.

2) Донецький Кооперативний Технікум існує в Луганському з 1923 року і готує спеціял стів для обслуговування робітничої (споживчої) кооперації. Число студентів в 1927 році 200 чоловіка.

3) Полтавський Агро-кооператтехнікум підготовляє фахівців для обслуговування спеціяльних видів с.-госп. кооперації. Число студентів 135.

Окрім того, при Київському інституті існують кооперативні педаґоґічні курси з трьома відділами для підготовки інструкторів в галузі культурно-освітньої діяльности кооперації, учителів споживчої кооперації, учителів кредитової і сільсько-господарської кооперації та учителів товарознавства.

В 1926 році при тому інституті відкрито дослідчу катедру кооперації для підготовки майбутніх професорів з 4 секціями: а) теорії та історії кооперації, б) кооперативних фінансів та кредиту, в) кооперативної торгівлі та г) сіл.-господарської кооперації та колективізації.

При інституті ж існує Всеукраїнський Кооперативний Музей та Всеукраїнська кооперативна бібліотека

На утримання цих високих шкіл українська кооперація за час від 1925 до 1927 р. витратила 500.000 карбованців.

Систематична підготовка фахівців кооператорів середньої кваліфікації переводиться в 34 професійно-кооперативних школах, що розкидані по всій території Наддніпрянщини і мають всі разом до 5.000 учнів.

Для підготовки і перепідготовки кооперативних робітників, що обслуговують низову мережу кооперативів, кооперативні організації на протязі останніх років організували цілу низку ріжноманітних курсів починаючи від 3—5 денних курсів-зїздів і до 8 9 місячних інструкторських курсів. За 1925 27 роки по всіх видах кооперації відбулося:

а) курсів-з'їздів 261 з 8.679 слухачами;

б) місячних, звичайно 1 - 2 місячних, курсів 510 з 35.568 слухачами;

в) центральних курсів в Київі і Харкові 13.

Окрім того „Книгоспілка" в кінці 1927 р. відчинила заочні курси кооперативної освіти для підготовки членів Управ, Надзірних Рад, Ревізійних Комісій та бухгальтерів в кооперативах 1-го ступня.

Для масової кооперативно - освітньої пропаганди і піднесення кооперативної активности на Радянській Україні досі вживалася така форма як „кооперативні гуртки" при ріжних радянських організаціях. Таких гуртків у самій робітничій кооперації в 1926—27 році було 470 з 7.520 членами. Але ця форма організації кооперативної пропаганди, що була заведена, м. ін., з ініціятиви комуністичної партії, по багатьох замітках радянської преси існує як мертві бюрократичні додатки ріжних партійно-державних установ і не дає видних результатів.

Ці „кооперативні гуртки" поступаються перед новою формою переведення кооперативно-освітньої пропаганди, що являється вже твором кооперативної самодіяльности, а саме, перед „школами кооперативної грамоти". По де-яких відомостях цих шкіл за останній рік відбулося 143 і пропустили вони через свій коротенький і популярний програм кооперативно-освітньої і виховуючої праці 4630 учнів, головним чином, дорослого населення.

Для кооперативного виховання молоді на Наддніпрянщині зараз дуже поширено рух по організації шкільних кооперативів під загальним керовництвом Всеукраїнського Кооперативного Видавничого Союзу „Книгоспілки." Цей „вид кооперації" являється дуже важливим знаряддям для підготовки майбутнього кадру майбутніх молодих кооператорів, що вже з дитячих років привчаються до практичного ведення кооперативної справи та до вироблення сталих звичок до кооперативно-громадського життя і навіть утворення певної кооперативної психольогії. Таких кооперативів по школах Радянської України існує зараз до 5.000, себ то, вже більше ніж у Франції (4.000), де цей рух був досі найбільш поширений. Шкільні кооперативи на Рад. Україні вже мають кілька своїх союзних об'єднань, а по своїх видах окрім звичайної споживчої кооперації, ширяться

в галузях виробничих артілів (переплетні, столярницькі), так званих, „копійчаних банків,“ сільсько-господарських гуртків, арендно-садівницьких т-в і т. и.

Що торкається масової загально-освітньої діяльности кооперації, то вона по зрозумілих причинах політичного характеру, на Наддніпрянщині за часів радянської влади почалася систематично переводитись лише з 1926 року. Вона не визначається ні цікавістю своїх форм ні особливими результатами своєї діяльности.

Дуже важливе значіння в справі піднесення загальної кооперативної свідомости та поширення кооперативної пропаганди має — кооперативна преса. Її сучасний розвиток на Наддніпрянщині далеко відступав перед тим, як то було за добольшевицького періоду. Тоді виходило 37 назв кооперативних періодичних видань на чолі з надзвичайно цінним і богатим по змісту журналом „Українська Кооперація“, а тепер видається лише 12 часописів і журналів. Правда, деякі з них починають набірати серйозного і фахового характеру, а поширенням свого тиражу досягають обслуговування широких верств як кооперованого так і стороннього суспільства. На 1928 рік на Рад. Україні виходить така кооперативна преса: „Книгоспілка“ видає міжкооперативний часопис „Кооперативне Життя“ щоденник з тиражем 12.000 прим., журнал-двохтижневик для села „Нова Громада“ тираж 6.000 пр., стінну газету „Кооперативна Думка“ та випускає щотижня по радіо „Радіо-газету Кооп. Життя.“

„Вукопспілка“ (Централя Споживчої Кооперації) видає двохтижневий журнал споживчої кооперації „Кооперативне Будівництво“ з окремим додатком про культурно-освітню діяльність кооперації; тираж 5.000 прим.

„Сільський Господар“ (центр. союз“ с.-г. кооперації) видає двотижневий журнал сіл.-госп. кооперації „Кооперoverане Село“ тираж 4.000 прим.

„Укржитлоспілка“ — союз будівельної кооперації видає журнал для своєї галузі.

„Кустпромкооперація“ (централя куст.-промислової кооперації) — свій журнал.

Окрім того, на місцях виходять 2 часописи робітничої кооперації, 3 журнали споживчих районових спілок та 1 часопис кустарно-пром. кооперації.

Що торкається видавничої роботи української кооперації на Радянській Україні, то вона майже вся зосереджена в міжкооперативному видавничому союзі — „Книгоспілці“ заснованім ще за часів добольшовицьких і лише відновленім після руйнації 1920 1921 років.

Загальний оборот „Книгоспілки“ за 1926 рік дорівнювався 11.516 229 карбованців. Накладні видатки через специфічно несприятливі обставини для видавничої роботи на Радянській Україні виносили в „Книгоспілці“ 10,8%, в той час як у инших видавництв, а в тім числі і в Державнім 17%. Робота „Книгоспілки“ весь час, а особливо в останні 2 роки дуже гальмується злою конкуренцією Державного Видавництва, що особливо дає себе відчувати при збуті надрукованих видань. Але всеж, не дивлячись на ці і инші несприятливі умови, „Книгоспілка“ за 1926 рік видала понад 500 назв з тиражем 4.634.600 примірників; з яких 517 назв, або 93,8% українською мовою. А за перше півріччя 1927 року було видань 187 назв в 972 аркуші друку, 2.306.900 примірників та 6.767.500 відбитків. Між кооперативними видавництвами всього Союзу Радянських Республик українській „Книгоспілці“ належить перше місце. В 1926 році „Центросоюз (московська централя спож. кооперації) видав 1.039 аркушів, „Книгсоюз“ (московський видавничий союз) — 404 аркуші, а „Книгоспілка“ 2.298 аркушів.

В останні два роки „Книгоспілка“ видавала книжки переважно про кооперацію, сільське господарство, підручну та педаґоґічну літературу, кооперативно-агітаційну літературу, дешеві дитячі книжки, твори українських клясиків Франка, Винниченка, Грінченка, „Літературну бібліотеку“ (вибрані твори) та 2 томи Шевченкових поезій під редакцією Академії Наук.

„Книгоспілка“ широко організує і провадить книготорговельну роботу. Для цього вона раніще мала 12 своїх філій по більших центрах України, а тепер вже перейшла на творення спеціяльних книготорговельних районових крамниць та до співпраці з споживчою, головно сільською кооперацією. „Книгоспілка“ інструктує в цім відношенню як союзи так і окремі товариства та допомагає їм як фінансово, кредитом так і організаційно. Зараз, на 1928 рік, книжками в добре наладжений спосіб торгують 27 районових спілок споживчих т-в*), 22 робітничих кооперативи та 155 сільських кооперативів. Разом же з спеціяльними книготорговельними організаціями „Книгоспілки“ утворилася мережа 858 книготорговельних одиниць, які розпреділяються так: 71 по окружних містах, 155 — по районових та 632 — по селах, все це не рахуючи ще так званих „книжкових полиць“ по багатьох низових кооперативах, яких в 1926 році було 674.

---

*) Установи, анальогічні до Повітових Союзів на Зах. Україні, лише з значно ширшим територіяльним розміром (Ред.).

Для підготовки книгарів для села „Книгоспілка" починаючи з 1926 року влаштовує спеціяльні курси, яких досі відбулося 10 по ріжних місцях, ці курси випустили 200 слухачів.

В наслідок таких добрих фахово-організаційних заходів книготорговельний оборот „Книгоспілки" значно зростає з кожним роком. Так за 1924—25 роки він виносив 1.057.274 карб, за 1926 р. — 2.116.227 карб., а продаж за одне перше піврічча 1927 р. — 1.513.589 карб. Отже, порівнюючи з 1925 роком, рік 1926-й в книго-торговельній роботі „Книгоспілки" дав зросту на 100,15% в той час, цікаво, як зріст книготорговлі инших видавництв на Рад. Україні — „Державного", „Пролетаря", „Українського Робітника", „Руху" та „Юридичного видавництва" всіх разом за тойчас піднявся лише на 6,2%! Що ж торкається порівнання абсолютних чисел, то „Книгоспілка" нині продає 25% всього того книжкового краму, який збувається на Україні всіма видавництвами, при чому її книготорговельна праця за перше піврічча 1927 року зросла ще на 41% проти того ж часу в позаминулому році.

Ось така в загальних рисах культурно-освітня діяльність кооперації зараз на Радянській Україні. Брак місця не дозволяє нам показати ще способи кооперативного фінансування цієї діяльности та подати глибший і повніщий аналіз самого змісту та напрямку цієї кооперативно-освітньої праці. Скажемо тільки в кількох словах, що за останні два роки ця галузь кооперативної роботи на Радянській Україні почала вже набірати тенденцію бути фаховою як по своєму змісту так і по своїх завданнях. Мотиви „особливої місії" кооперативного руху в радянській державі, що направлялись в бік безпосередньої допомоги комуністичній владі здобувати її партійно-політичні цілі, починають потроху, під тиском життя та щоденної практичної роботи, губити свою попередню яскравість. Тому і кооперативно-освітня діяльність за останні часи звертається все більше і більше не в бік перетворення її в один із способів комуністичної пропаганди, а в бік виконання тих завдань, які являються абсолютно необхідними в цілях забезпечення як дальшого розвитку так і кращого зміцнення кооперативного руху.

Хочемо сподіватися, що цей еволюційний напрям розвитку культурно-освітньої діяльности на Радянській Україні, що прямує до вірних шляхів, набрав вже досить потенціяльних сил і енергії від тих мас, які він обслуговує, і в майбутньому буде ширитися саме в такому дусі.

Що ж торкається тих фактів і цифр, які ми подали в своїй статті хоч і без відповідного аналізу, то ми думаємо, що вони прикличуть увагу наших кооператорів на західно-українських землях та вкажуть їм, до яких головніщих завдань має простувати їхня кооперативно-освітня робота та на організацію яких основних форм цеї діяльности мають витрачатись і їхня енергія і громадські культурно-освітні фонди українських кооперативних організацій.

Ант. Андрійченко.

Соймування зах. української кооперації.

В останніх днях грудня відбулися річні Загальні Збори осьтаких кооперативних установ і централь:
дня 23. грудня Заг. Зб. „Нар. Торговлі"
„ 24. „ „ „ „Центросоюза"
„ 28. „ „ „ Ревіз. С. Укр. К-в
Крім цього відбулася дня 25. грудня фахова організаційна конференція в справах молочарської кооперації, а дня 27. грудня Загальний Збір товариства „Сільський Господар".

Як бачимо, Львів був в цих днях місцем справдішнього економічно-кооперативного соймування Західної України. Недоставало ще тільки кредитової кооперації з асекурацією і образ кооперативної економіки бувби приблизно повний.

Загальні Збори Народньої Торговлі не викликали на жаль більшого заінтересування серед членів цієї установи. Учасників було біля 40 осіб, між ними всього кілька представників правних осіб кооперативних установ. Звіт дирекції принято до відома без дискусії. Дуже жалко, що організацією, яка має за собою стільки десятків літ існування, а перед собою велике поле діяльности в области організації міських споживачів, очевидно мало цікавиться загал.

З устного звіту дирекції присутні довідались, що Н. Т. збільшила в ост. році свої торги на 88% (сума торгів 4,930.000). З торгів припадало 4 міліони на гуртовий торг з кооперацією (через Центросоюз або прямо через свої склади). Обтяження товарів в гурті було 2,55%, в роздрібі 8%. Довіря громадянства до інституції виявляється в цифрі

1 міліона зол. вкладок до обороту. Нар. Торговля причинялася фінансово до організації кооператив на місцях, згл. сама її проводила там де не було повітових союзів.

По затвердженню звіту приступлено до розділу зиску.

Зиск в сумі зл. 16.179·79 розділено слідуючим способом: на $8^0/_0$-ову дивіденду від уділів зл. 6.402, — решту приділено до неподільного запасного фонду.

Загальні Збори Центросоюза. Загальні Збори торговельної централі господарсько-споживчої кооперації відбулися при живій участи представників кооперативних організацій в краю. Були заступлені майже всі районні осередки госп.-спож. кооперації.

Представлений виконавчими органами рахунковий звіт на 30. червня 1927 р. (надрукований в Госп. Кооп. Часописові) виказує між членами цієї централі 29 кооп. обєднань 2 ст., 9 мішаних установ, 14 г.-споживчих кооператив 1. ступня і 7 инших установ, разом 59 членів, які разом заявили зол 235.700· уділів, а фактично внесли 143.935 зол Відношення власних до чужих фондів було 1:4,25. Торги виносили (заокруглено):

споживч. товарами (через Народну Торговлю)	зол.	4.270 365· —
ґалянтерію і госп. прилад.	„	996.635. —
з посередництва (погної, нафта, вугіль і т. д.)	„	1.081.565· —
збут власних виробів	„	175 445· —
збут с.-г. продуктів	„	443.292· —
всього обороту	зл.	6.967.305· —

що становить зріст з торгами попереднього року майже втроє.

Грубий зиск з продажу товарів виносив зол. 160.041· і з посередництв зол. 17.062; коли взяти пересічно, то, як виказує звіт, обтяження товарів виносило би $2{,}55^0/_0$ від загальної суми торгів; але тут, як правильно підмічено в дискусії, зроблено методичну помилку, що не виказано відсотку обтяження для кожного роду операцій зокрема; ці операції так ріжнородні, що виведення спільного відсотка обтяження для них усіх не має доцільности.

По відкриттю зборів головою Надз. Ради дир. Д. Коренцем, нач. директор С. Герасимович предложив звіт дирекції, додаючи коротке пояснення окремих точок та звертаючи увагу на деякі голоси преси, які в останніх днях перед заг. зборами піддали односторонній критиці діяльність Центросоюза. В дискусії над звідомленням забирали слово:

дел. Мигович (ПСК Дрогобич) підносив, що ґалянтерія і нафта калькульовані за дорого; Центросоюз повинен подбати, щоби районні союзи Підкарпаття не мусіли закуповувати муку і крупи у приватників. Урухомити постачання с. г. машин і то на догідних умовах кредитування, бо хоч цією справою занялася Спілка укр. агрономів, то приватники дають догідніші за неї умови.

дел. Дяків (ПСК Станіславів). Потішаючим є, що вперве Центросоюз може сконстатувати, що торгов. дисціпліна з боку Пов. Союзів була добра. Подаючи $^0/_0$ обтяження, не виділено окремо львівського району, для якого Центросоюз являється гуртівником 1. степеня; калькуляція в цій ділянці (прямого торгу з кооперативами) повинна бути вищою, чим для ПСоюзів, а це тому, що ці останні несуть тягар організації й інструкторства на місцях. Запитує, як ЦСоюз виконував цю функцію для львівського району. — Домагається, щоб ЦС видавав періодичний бюлетень, де-б були вміщувані інформації про рух цін головних товарів, про рух на біржі і взагалі потрібні в практиці торгов. ріжні відомости. Врешті запитує, коли кінчиться умова ЦСоюза з Нар. Торговлею і чи буде піддана ревізії.

дел Тертека („Нар. Дім", Скалат) навязуючи до попереднього промовця, заявляє, що між сільсько-господарською і споживчою кооперацією є дійсно розходження, про що свідчать, мовляв, Заг. Збори Н. Т. Підпирає теж думку про необхідність видавання періодичного бюлетеня цін.

дел. Обрізків (ПСК Коломия). Ріст ЦСоюза не поспіває за ростом низу. ЦСоюз не відповів в достаточній мірі завданням хвилі. Дирекція вела свою роботу доривочно і без пляну. В таких ситуаціях, коли не вистарчає сил центра, повинна допомагати періферія і тому жалко, що ми не збираємося частіше, щоб направляти роботу центра і своїми ухвалами обовязувати центр. Звіт дирекції не дає образу діяльности окремих відділів, (що вони дали, які їхні вигляди на будуче). Люде з провінції, не маючи змоги прямо на зборах виявити свою думку, йдуть зі своїми замітками до преси; цими голосами неслід нехтувати, навпаки треба їх збірати і на відповідніх місцях розглядати. Врешті промовець, зрозумівши, що попередній бесідник заявляється за виділенням с. г кооператив в окремий тип від споживчих, висловлюється проти такого розділу в низу.

дел. Малахівський (ПСК Борщів) Звіт ЦС не видержує критики через свою неповність; мається враження, що звіт і Загальні Збори трактуються лише як формальність. Напр. обтяження товарів показано гуртом, коли в дійсности споживчі товарі достарчав не ЦС тільки Нар. Торговля, отже тут обтяження повинно бути мінімальне, як рівнож обтя-

ження товарів в посередництві. Відомо, що ґалянтерію ЦСоюз обтяжує часом дорозче, як деякі приватні купці, а саме від 15 20%, на що промовець готов дати докази. Нар. Торговля калькулює теж дорого. ЦС не організує комісової торгівлі цілими вагоновими посилками; посилки парціяльні нас нищать. Нарікання дирекції проти С-ки агрономів, котра веде торгівлю машинами, не є оправдані, бо коли ЦС не організував постачання машин, то добре, що хоч С-ка агрономів це зробила. — В організаційній ділянці ЦС не зробив нічого, як це зрештою видно з його звідомлення.

Далі промовець приводить один примір непорозуміння з Нар. Торговлею ізза ціни замовленого ПСК Борщівським товару. Подає також примір товару, який в ПСК Борщів продається дешевше, як у наших централях у Львові. — Закінчує свою промову закликом до дирекції, щоби звернула увагу на критичні голоси з краю.

Дел. Іванович (ПСК Радехів) звертає увагу на трудноці, що виникли із заведення нового діловодства в ЦС, до якого Пов. Союзи не можуть зразу примінитися. Відділ с. г. потреб в ЦС треба поставити на ноги. Самий радехівський ПС продав в ост. сезоні 30 вагонів погноїв; ЦСоюз дає Пов. Союзам низьку провізію. Треба поставити фахову людину до цієї справи

Дел. Кузик (ПСК Рогатин) бере в оборону дирекцію ЦС, що торкається обтяження споживчого відділу, поликуючись на приклад одного польського союза. Зате ніяк не може визнати задовольняючою діяльність ЦС в ділянці збуту с. г. продуктів.

Дел. Демянчук (ПСК Бучач) вважає, що калькуляція ЦС не була правильна. Противиться також способові нараховування відсотків ПСоюзам від дебетових сальд, о скілько ПСоюзи при теперішнім діловодстві не знають в час, яке їхнє сальдо. — Вимагає, щоби даток, який платить кожна кооператива на торг. школу Просвіти, обернути на фонд власної кооперат. школи, яка-б виховувала ідейних кооператорів. Підчеркує необхідність ведення ЦСоюзом статистики обороту краєвих товарів і видавання торговельно-конюнктуральних бюлетенів. Торговий референт ЦС повинен объїздити край, щоб особистим контактом допомагати усуванню непорозумінь. Дорогі фрахти убивають нас: треба подумати про заснування районових складів, на більші округи. Дрібні ПСоюзи є нежиттєздатні. — Умова про співпрацю ЦСоюза з Н. Торговлею мусить підлягти ревізії. Запитує, що зробила в цій справі Контрольна Комісія, якій це було доручено минулого року. Подвійне писанне фактур подорожує товар. В цій справі мусить ЦС проявити твердість. Дирекція ЦС мусить відзначатися розмахом, відвагою і полетом.

Від імени дирекції Ц. С. віповідав дир. С. Герасимович. Він звернув передовсім увагу на те, що ЦСоюзові приходилося працювати при неналадженому апараті і серед тяжких умов конюнктуральних А все-ж таки самий факт незвичайного росту торгов. діяльности свідчить про те, що наш організм здоровий.

Що торкається детайлів, то дещо з того, що піднесли промовці, просто немислимо зробити. Напр. відмовитися від відсотків проволоки від дебетових сальд. Бухальтерія Руфа, яку заведено в Союзі дає можливість слідкувати подрібно за окремими ділянками діяльности Союза; і Пов. Союзам треба мати такий-же точний перегляд своїх справ. Споживчі товарі йдуть в $^3/_4$ прямо з фабрик, тільки $^1/_4$ з львівських складів; через те ЦСоюз, дістаючи від П. Союзів замовлення на малі кількости товару, не має змоги спроваджувати більшість товару вагоновими посилками (за виїмкою соли, цукру, нафти, вугля, погноїв і под). Оборот наш в с. г. відділі не був такий зовсім малий що торкається угноєнь; що до постачання с г. машин, то на перешкоді стояла відсутність відповідного фахівця до цієї справи.

По вислуханні цих вияснень Заг. Збори ухвалили абсолюторію Дирекції і Надз. Раді.

Чисту надвижку в квоті зл. 6065.16 приділено вповні до резервового фонду і ухвалено з біжучих доходів дати 500 зл. на Рідну Школу. Від товарових зворотів кооперативам ще цього року Заг. Збори відмовилися.

По ухваленні прелімінаря бюджету на 1927/28 р. (в доходах 212 тис. зл. і 204 тис. зл. в розходах), Дирекція ЦС. предложила плян діяльности на майбутній рік, вносячи тим корисну новість в життя установи. Плян іде в трьох напрямках: поширення с. г. відділу, поширення фабрики мила (з будовою окремого будинку) і наладнання збуту яєць.

Засобом для здійснення цього пляну має бути м. и. кооперативна пожичка, яку має емітувати ЦС. у висоті 20.000 долярів. — Заг. Збори приняли плян діяльности з загальним одобренням, і ухвалили емісію проєктованої позички (див. ГКЧ. ч. 1—2 за 1928 р); тільки що до проєктованого референтом дирекції способу збуту яєць виявилася розбіжність думок: дир. Малаховський є думки, що яйця треба збувати прямо за кордон, а не через місцевих торговців.

Також вибрано комісію для налагнання заплутаної справи діловодства в зносинах Ц. С. з П С-ами, яка непотрібно забрала чимало часу на Зборах.

Відтак обрано нові особи в склад Надз. Ради і Контр. Комітету (список обраних осіб в Нар. Торговлі і Центросоюзі див. в ГКЧ.).

Загальний Збір Ревізійного Союза українських Кооператив (РСУК.)

радив 28. грудня 1927 р. Зїзд відкрив святочною промовою голова Ради інж. Павликовський, згадуючи теплим словом померших в минулому році визначнійших робітників кооперативного руху. Вказавши на те, що рух наш що до кількости кооператив набрав незвичайного розмаху, промовець звернув увагу на важке завдання свідомого керування цим масовим рухом, який при невідповідній кермі може підлягти забагненню.

При відкриттю зборів було присутніх 93 делегатів, згодом їх чило дійшло до 175, репрезентуючих 237 союзних кооператив. Все-ж таки се число менше за торічне.

Рада РСУК. предложила звіт за рік 1926 про свою діяльність та про стан в цьому році цілого кооп. руху. Над звітом розвернулася надзвичайно жвава дискусія, яка здебільшого стояла під знаком сконстантованого Рев. Союзом (в звіті) якісного погіршення руху при його незвичайнім кількіснім рості. Ціла дебата, за виїмком одного виступу, велася абсолютно річево так що була справжня приємність бути на тих зборах. Дискусія внесла чимало нового в справу вияснення добрих і злих сторін нашого кооп. руху. Зїзд це є трибуна усіх рядових робітників кооперації, де вони своїми промовами і внесеннями можуть виконувати своє основне демократичне слово критики і поради.

Низче подаємо важніші моменти з дискусії над звітом, передаючи коротко основну думку кожного промовця:

Дел. Сілецький (Самбірщина) запитує, чому кількість кооператив на Волині така невелика, та як РСУК полагодив політичний конфлікт в одній кооперативі.

Дир. Демянчук (ПСК. Бучач) звертає увагу на брак у звіті даних про виплату товарових зворотів членам і взагалі відповіді на питання, чи і які користи дає членам кооперація. Чиста надвижка союзних кооператив у звітовому році (1926) є дуже мала, це св дчить, що адміністрація кооператив є за дорога. Ревізійні органи обовязані налягати на зменшення адм. видатків. Звіт не дає також блищих даних про манка, які, як відомо, є нещастям нашого руху. Винуватих треба тягнути до відвічальности; зокрема промовець звертає увагу на втрати в повітових союзах і необхідність боротьби з ними. Одиниці, що поповнили яркі зловживання, повинні бути виключені з дальшої праці в кооперації — РСУК. повинен налягти на організацію і пропаганду. Замало видати статистику і ГКЧ. та переводити законні ревізії. — Треба дати свободу висловлювати вільно думку в кооперативній пресі. Коли не буде свободи слова, то замість виховувати покоління здорове і демократичне, ми будемо консервувати теперішній стан. — РСУК. не виявив досить рішучости в напрямку наладнання відносин між львівськими централями; це мабудь тому що РСУК. за богато зависимий від централь, з яких кожна хоче переводити свою окрему лінію.

О. Галібей (Скоморохи). Заг. Збори РСУК. треба скликати скоріше; те саме відноситься до складання звітів. Ми маємо звіт за 1926 рік, а хотілиб знати, який був стан в 1927 р. Не треба в звіті вичисляти, кілько днів який ревізор втратить на ревізії, бо для чого це? З ревізіями не слід поспішати, їх треба робити докладно, хочби треба й довше посидіти. В діяльності ревізорів було трохи бюрократизму. Знаю випадки, коли ревізор зачавши ревізію, переривав її, відїзджаючи в друге місце і доручаючи управі в той час відсутности зробити інвентуру; в результаті інвентури виходять невірні. РСУК невиявив трердости в поборюванні манк Йому психольоґічно і фактично лекше потягти виновного до відповідальности, як управі чи Надз. Раді. Так далі пускати плазом, як це робилося досі, не можна — Далі промовець висловлює свій сумнів що до доцільности видання статистики за 1925 рік в такому вигляді і накладі, як це зроблено. — Треба скріпити пропаганду за засновуванням кредитових товариств. ГКЧ. дає замало в цьому згляді. Через відсутність організації кредиту маємо величезну заборгованість в торговельних кооперативах і приватну лихву (30%).

дел. Ханюк (Косівщина.) порушує справу часу праці в крамницях; жалується на спосіб редаґування ГКЧ; вимагає популярного додатку для кооперативної маси. Збільшити рубрику про укр. кооперацію за Збручем. Вреші запитує, чому РСУК. не навязав зносин з радянською кооперацією (України). Слід-би вислати туди наших представників для ознайомлення зі станом кооперації. — Розвести спеціяльну пропаґанду за збільщуванням уділів; доцільним є установляти уділи невеликі, зате вимагати від членів вплати більшої кількости уділів, в залежности від торгів члена (на підставі книжочок закупна). Росповсюджувати спілкову асекурацію

худоби. Слід думати про обєднування по кілька сіл в одній кооперативі.

дел. Кохан (Сокальщина). Безперечно, наша праця дала висліди. Маємо велику сітку кооператив, через які можемо кинути ідею кооперації в широкі маси. Але, як кажеться у звіті, якісний вигляд цих кооператив є невеселий. Видатки на адміністрацію є надміру високі. Робота на місцях нераз йде в розріз з елементарними прінціпами кооперації. Треба особливу увагу звернути на кооперативну пропаганду. Акція поглиблення має йти в напрямку принаджування кооператив в члени Просвітн й С. Господаря. До проводу приходять часами люди без розуміння ідеї й засад кооперації. Це тому, що нам брак якої небудь кооперативної літератури. Часами робиться жаль, що існує кооператива чи кооп. Союз, бо це не кооперація, а крамарство. На пропаганду і освіту слід призначити в бюджеті найбільшу квоту.

дел. М. Яворський (Дрогобиччина) твердить, що після провалу укр. державности робітииитво кинулося до самоорґанізації кооперативної; одночасно одначе твердить і те, що повітові союзи повстали ради приміщення укр. дрібної буржуазії на посадах. Апарат повітових союзів лягає тягарем на кооперативи. Не ведеться кооперативної пропаґанди. Кооперативний рух має бути доповненням профес. руху, а в нас цього нема. Нашою кооперацією верховодять бюрократи. ГКЧ. дає мало матеріялу про радянську кооперацію. Запитує, чому делегація західноукраїнської кооперації на кооп. конгресі у Штокгольші відмежувалася від радянської української (інж. Павликовський: „бо на конґресі не було української кооперації, тільки всесоюзна"). Народня Торговля є акційна спілка. де виплачують процент на капітал. Чи фабрика Мута є дійсно кооперативна, чи там нема приватних акцій? Кінчить закликом до вислання делеґації на Рад. Україну, бо мовляв рад. кооперація веде до соціялізму.

Голова зборів, інж. Павликовський пояснює, що Народна Торговля, не є акційна спілка, тільки кооператива, де не є замкнений вступ для нових членів. Членство є мішане, а саме членами є фізичні особи і кооперативи. Фізичні особи голосують через уповажнених, яких вибирається 30 на кожних 500 душ членів. — Фабрика мила „Мута" є промисловим підприємством Центро-Союза і находиться виключно в руках кооперації.

Дел. І. Галущинський (Тернопіль). Причин якісного упадку руху в р. 1926 не можна шукати виключно в кількосному його збільшенню; бо крім новопринятих кооператив працюють старі більші, які своїми здобутками повинні вирівнювати в загальнім зіставленню недомагання нових, ще невеликих товариств. А цього немає; очевидно, є якась друга причина, що наш рух недомагає, що загальна пересічна є гірша, як ми сподівалися. Що такі другі причини є, що дійсно в нашому кооперативному русі є нездорові прояви, про це свідчить, що в пресі розвенулася жива дискусія на цю тему. Дивно, що офіціяльні представника РСУК не забрали слова в цій дискусії. Відчувається неприродність в будові львівських централь: Нар. Торговля і Центробанк своєю будовою не відповідають засадам союзного будівництва в кооперації.

Крім цього є й ідеольоґічні причини упадку руху. А саме за браком цілевої пропаганди засад кооперації на місцях і в осередках перемагає психольогія приватно-торговельна. Є факти, які свідчать, що деякі інституції свідомо знасилували засади, без яких кооперація не є кооперація. Не хочу називати тих фактів, на це є инше місце. Але нехайже РСУК зробить те, що є його обовязком в таких випадках.

Прояви партійництва в кооперативнім житті треба рішуче поборювати. Я не є проти партій, але в економічній ділянці політичні мотиви не можуть відгравати ролі, тим більше, коли за ніби політичними чи партійними кличами часто скривається особистий інтерес.

Дел. Фрондзей, (Косів) звертає увагу на правне положення кооператив, констатує факти многих надужить поліції. Сила самих Повіт. Союзів не вистарчає в боротьбі з терором поліції. РСУК повинен енергійно занятися тим. Далі порушує справу часу торгів.

Дел. Антонович (Печеніжин) додає до попереднього, що не лише поліція переслідує кооперативи, але й скарбові органи. Вимагає, щоб РСУК видав книжечку з поученням, як оборонятися від надужить властий. Відділ організаційний в РСУК, є за слабий. Треба впливати на кооперативи, щоби на книговодців і крамарів не приймали людей без підготовки.

Дел. А. Гривнак (Рогатинщина) починає з того, що скрізь видно нерозуміння, що таке кооперація і чим вона ріжниться від старої торговлі. В нас і досі кооперації не відрізнюють від обогачуванняся. Кооперативи і централі накладають за великий відсоток зарібку. Підклад кооперації є ми, селяне, а РСУК не вмів підійти до того селянина з відповідним поученням. Мало того, навіть урядники Пов'тових Союзів лише зрідка є ознайомлені з засадами кооперації; вони-ж мають бути інструкторами села. Коли задумаємося глибше, здається навіть, що чи не йдемо ми взад, не деморалізуємося. — Завдання преси і видав-

ництв при такім стані річи є незвичайно важливе. ГКЧ повинен пристосовуватися до психольоґії селянського читача, повинен бути писаний легко і приступно, повинен мати відділ для жіноцтва і молоді, для малограмотних. Для виховування кооператорів слід опубліковувати окремо протоколи кооперативних зіздів, тоді загал мавби образ всеї дискусії. Промовець хоче далі знати докладно, яке є відношення Центро-Союза до Народної Торговлі; здається, що співпраця цих двох установ відбивають некорисно на кооперації, що з того виростають більші видатки на урядників; це відношення вже раз належить вигладити.

Манка по кооперативах заїдають наш рух. Боротися з тим явищем можна головно через поширення фахової освіти: курсів, мандрівної кооперативної школи і постійною кооп. школою у Львові. Торговельна школа Просвіти не виховує кооператорів. — Діяльність деяких пп. ревізорів РСУК зовсім не показує, що це кооперативні ревізори. Село не бачить в них учителя кооперативного духа, дорадника; вони роблять свою роботу бігом, як бюрократи. Треба виховати нових ревізорів, ідейних кооператорів, завести іспит перед іменуванням на ревізора. Богацько людей з Пов. Союзів не знають засад кооперації.

Що до звіту РСУК то промовець бажавби, щоби він не був побіжний; зокрема щоби подав дати про стан централь і Пов. Союзів, щоб ми могли знати, як воно господарили. Також повинен звіт з натиском підчеркувати, коли котра централя чи пов. союз мають за високе обтяження товарів.

Дел. Суховецький (Рогатинщина). На цих зборах, є більше представників Пов. Союзів, як селян, бо Повітові Союзи мають більші засоби, сільські кооперативи не є як слід представлені; праця низових робітників кооперації неоцінюється так як праця центрів. Діяльність повітових осередків не все відповідає потребам села, на котрім все збудоване. Село не має кооперативної науки, воно не зорганізоване навіть на 30 %, ідея кооперації не виконана тими, що відповідають за це. РСУК не все вглядає в діяльність центрів. Повітові Союзи не все придержують торгов. дисципліну що до Централь. Ревіз. Союз повинен давати провід освіти серед селянської маси. Селяне зражуються до кооперації, не бачучи достаточної опіки з боку кооперативних надбудов, тим більше що за їх діяльністю часто стоять інтереси групові чи особисті. Що обіцяно народові, те треба виконати. Я зазначую, щоби РСУК більше інтересувався селянством. З цілого серця говорю до провідників, щоб селянина не блахманили. Зазначую, що говорю не про всіх, є й ідейні люде в осередках. Подам окрему резолюцію.

Дел. Гапчук Д. (Косівщина дає вислів негодуванню проти проявів диктатури в кооперативному життю (з повітів і з центра). Висловдює жаль, що на зборах є мало селянства. Проєкт статута роздано аж на зборах, ми не могли з ним познайомитися. Низи становлять армію національну, ми не можемо ухвалювати статут без засягнення їхньої думки.

Дел. Захарченко (Ст. Самбір) відповідає тим двом промовцям, юо дорікали органові РСУК. начеб-то він давав мало інформацій про життя кооперації на Радянщині. Навпаки, в ГКЧ пишеться досить про це, на жаль ГКЧ мало читають. Звертає увагу на необхідність вимагати кавційні векслі від крамарів, для охорони перед манком.

Дел. Малець (Угнів) віддає честь низовим кооперативним робітникам. Звертає увагу на малу квоту в бюджеті РСУК на цілі пропаганди. Цей відділ поширити за всяку ціну, без огляду на кошти і спосіб їх покриття.

Ставить далі друге внесення: щоби вимагати від Рідної Школи і Просвіти, щоби в усіх приватних школах викладалась кооперація, у відповідній для кожної школи програмі. Трете: РСУК повинен піддати ініціятиву для заснування Т-ства жінок кооператорок. Четверте: починити кроки для заснування власної кооперативної школи.

Дел. М. Сеньків (Дрогобиччина). Майже всі контрольні комісії в низових кооперативах є нечинні. Треба видати інструкцію для контрольних комісій і відповідний формуляр для її звіту. — Селянство бідне і бідне робітництво. В наслідок того ми допускаємо боргування в кооперативах. Але тим ми не даємо ніякої помочи ні селянству ні робітництву, яке лізе далі в багно боргів. Заперестати боргування, тоді калькуляція буде низша і приплив членів буде великий.

Дел. М. Репен (Бобреччина): Голова казав, що ми днесь станули там. де повинні бути за років 8. Цей скок є явищем стихійним, але кожна стихія є явище ненормальне. Коонерація не повинна мати скоків, бо тоді виникає питання, як опанувати стихію? Це питання вже стоїть перед нами. Маємо величезне як на наші умови число кооператив, але марних, безконтрольних. На освіту і пропаганду РСУК видав в р. 1926 всього 14 тисяч зол! Попри формаліста - ревізора треба ще учителя-пропагандиста! Відносини в ПС зле наладнані. В них царить переважно непорядок, неорганізованість праці і безпляновість. Вкра-

даються зате політичні тертя, що є явищем шкідливим. Кооперація, як рух протикапіталістичний повинна обєднувати усіх споживачів незалежно від їх політичних чи релігійних переконань. Кооперація не є полем боротьби тільки творчої праці.

Дел. Шахнович (ПС Бібрка) звертає увагу на потребу унормування справи з днем і часом торгу. Для організації пропаганди слідби поставити краший апарат коштами кількох львівських централь.

Дел. Дяків (ПС Станіславів). Болючі питання кооперативного будівництва. які порушувались на кооп. нарадах і в пресі, не тішилися зацікавленням з боку центра. В центрі брак керуючого чинника, брак і то цілковитий пляновоі пропаґанди. Зокрема зовсім нема пропаґанди товарових зворотів, цієї основної засади кооперативної торговлі. Госп. Кооп. Часопис майже не читають. Напрям його редагування треба примінити до вимог села. При такім стані річей не диво, що на долі стан організації лихий. Пресову пропаганду на будуче треба вести популярним тижневиком, адміністративно - практичну частину містити в двотижневику. Цим популярним тижневиком треба засипати село. Зовсім не вживається в нас образового способу пропаганди: плякатами і кличами.

Дел. Феношин] (Галич), звертає увагу на те, що дискусія ведеться одно часно над діяльністю РСУК як також і над станом кооперативного руху взагалі. Для обговорювання цієї другої справи слід скликувати кооперативні зїзди, які чомусь вже занехано. Від робітників в повітах і в центрі вимагається дуже богато, вониж перетяжені працею. Вони самі дуже часто лишені на власні сили, без вказівок і поради. Зїзди мають величезне виховуюче значіння і треба скликати окремі зїзди організаторів-люстраторів, на яких будуть устійнюватись методи праці. — РСУК не має на жаль в своїх руках екзекутиви для своїх вимог, напр в справі манк; його не завше слухають. Треба вжити заходів, щоби П. Союзи підпоряковувалися рішенням і вимогам РСУК.

Дел. Матвіяс (Сокальщина) підносить питання районізації господ.-споживчих кооператив. Це булоб доцільне з погляду на економію видатків. Передчасним є називати робітників кооперативних осередків буржуазією. Для упрощення і скріплення організації слід подумати про те, щоби якимсь чином скоротити ділову віддаль між РСУК і кооперацією першого ступня.

По закінченні дебати над звітом представники виконавчих органів РСУК, інж. Павликовський, як голова Ради і директор РСУК Іван Филипович дали вияснення на головніші заміти і запитання: Що до речинця скликаних Заг. Зборів, то Рада скликала їх на 3 тижні наперед, хоч по статуту могла їх скликати на 14 днів. — Ревізії не тревали всі по тільки днів, як показано в звіті, бо там приведено пересічну цифру; деякі ревізії забрали часу тижнями, а навіть місяцями. Що до осіб, що чим небудь провинилися, РСУК вживає заходів, щоби їм не було більше вступу в кооперативну організацію. — Що до відносин між централями, то всім відомо, що боротьба, яка велася за кооперативізацію Нар. Торговлі і Центробанку закінчилася що бо першої компромісом, що до другого — ми заломалися. Але тепер вже й в Центробанку бачать, що вони на злій дорозі. — Що до відношення до кооперації Рад. України, то жалуватися можемо якраз ми, а не радянська кооперація, бо на зїзді в Штокгольмі ми їм зложили візиту, а вони нам ні. Зрештою у Штокгольмі українська кооперація не виступала самостійно, тільки як складова частина „всесоюзної кооперації,“ — Повітові Союзи стоять під особливою контролею Ревізійного Союза. Звіт про їх діяльність з усіма подробицями буде поміщений в статистичному огляді кооперації за 1926 рік. — Питання про районові кооперативи (госп. споживчі) є дискусійне і тому РСУК не форсує цієї справи. - Книжка про організацію і контролю в госп. споживчих кооперативах вже появилася; також приготовляється видання популярно - пропагандистичної книжечки для широкої маси. Книжечку з порадами, як оборонятися від надужить властей РСУК видасть. Також прийме на увагу бажання що до видачі пропагандистичних плякатів.

Через те, що перед Заг. Зборами не зголошено формально ніяких внесень, всі внесення промовців не можуть бути ухвалені як обовязуючі, і в міру того як учасники зборів подадуть їх на письмі, будуть передані новій Раді як побажання.

На цьому закінчено дебату над звітом і ухвалено уділити абсолюторію уступаючій Раді. По передискутованні бюджету на рік 1928 і ухваленні його з додатком (як побажання) про необхідність створення при РСУК окремого фонду для хорих робітників кооперації усіх ступнів і видів (внесення пп. Гладишовського і Ладики) приступлено до вибору нової Ради.

Обрані: Головою інж. Павликовський Юліян.

Членами Ради: Базилевич (Берестє), Вітенко (Луцьк), Волошин М. (Львів), С. Гарасимович (Львів), Кіцула В. (Самбір), Я. Косар (Купчинці), Д. Кузик (Ропатин), О. Луцький (Стрий, І. Мартюк

(Копичинці), М. Матчак (Львів), А. Палій (Львів), І. Пашкевич (Коломия).

Слідуючою важливою точкою нарад була справа зміни статута РСУК. Деякі делегати піднесли одначе, що вони не встигли ще простудіювати проєкт, представлені Радою і розданий делегатам; делегат Ладика Дм. ставить внесення про відложення справи статута до надзвичайних заг. зборів, які треба скликати по передискутованні проєкту в кооперативах і на повітових анкетах. Більшістю голосів внесення це відхилено; однак по переведенню кількагодинної дискусії над окремими точками виявилася така велика кількість спірних точок що до окремих параграфів статута, що рішено врешті скликати окремі надзвичайні загальні збори, на яких поставити лише справу зміни статута; це тим більше, що більшість делегатів вже опустила збори і на салі лишилася незначна їх кількість. Проєкт статута буде розісланий кооперативам для перелумання і обговорення на повітових анкетах

На тім закінчив свою працю, дуже діловий і богатий змістом зїзд нашої головної кооперативної організації. Він засвідчив, що організація ця жива і добро її лежить глубоко на серці її робітників. Річевість дискусії і нечулість до спроб воювати демаґоічними гаслами є твердою запорукою розвитку кооперативного руху.

(Реферат про молочарську конференцію буде поданий в ч. 2. К. Р. — Редакція).

Курс для кооперативних організаторів-інструкторів. Дня 17. грудня закінчилися лекції на першому на Зах. Україні курсі для кооперативних організаторів-інструкторів. Курси, які досі відбувалися у Львові (їх було 3), мали програму нормальних торговельно-кооперативних курсів, з метою підготовлення робітників в кооперативних установах, не спеціяльно організаторів. На цей курс приймалися з засади люде, які вже мали фахове вишколення і кооперативну практику, в першій мірі ті, які вже працюють в районних осередках кооперації. Тільки для того, що були вільні місця, на курс принято також певне число осіб без практики. Всіх учасників курсу було 42, з того 18 вже працюючих практично.

Курс самий по собі не мав метою дати учасникам дипльоми, тільки знання. Тільки власною працею учасники курсу мають доказати, що їм дав курс.

По закінченні викладів курсанти, згідно з пляном, розїхалися на місця, де попри біжучі практичні заняття мають перестудіювати вказану їм літературу та виконати призначені теоретичні роботи. На підставі цієї практики і виконаних робіт вони будуть допущені до іспиту, який відбуватиметься трьома сесіями від березня до травня міс.

На курсі, який тревав $6^1/_2$ тижня, викладалися слідуючі предмети:

А Ґрупа економічно-правнича: 1. Основи нар. господарства, конспективно (др. М. Волошин), 2. Організація промислу, торговлі і кредиту (Др. Коберський К.). 3. Економічна ґеоґрафія Зах. України (Др. Коберський). 4. Устрій селянських господарств (інж. Ю. Павликовський). 5. Історія й теорія кооперації (Др. К. Коберський). 6. Історія кооперації на укр. землях (інж Ю. Павликовський). 7. Розвиток укр. кооп. централь (дир. І. Филипович) 8. Право, що має відношення до кооперат. практики (М. А. Корчинський).

Б. Група організаційно-практична: 1. Рахівництво госп.-спож. кооператив і білянсування (інсп. М. Капуста). 2. Організація кооп. підприємства (Др. К. Коберський). 3. Прінціпи калькуляції торг. і вирібничої (Др. К. Коберський). 4. Завдання кооп. організатора й інструктора (інсп. М. Капуста). 5. Методика публ. виступів (дир. О. Луцький). 6. Культурна праця кооперації й методика громадської роботи (дир. М. Галущинський). 7. Засади консервації товарів (проф. І. Козак).

Крім цього, поза програмою, на окреме запрошення, виголосили по кілька викладів пп.: Др. К. Левицький (про організацію ощадности), Др. Саік (про техніку векслевих операцій) і п. Галяревич (про організацію Нар. Торговлі).

Слухачі курсу відвідали склади Центросоюза і Нар. Торговлі, фабрику мила »Мута« і цукорків »Нова Фортуна« Був дозвіл на відвідини цукровару в Ходорові, тільки через його запізнення не вдалося його використати.

З перечислених вище предметів курсанти мають скласти іспити з слідуючих предметів: з ґрупи А предмети означені цифрами 1, 2, 3, 5, 6, 8; з ґрупи Б предмети 1, 4. З консервації товарів письменний реферат на тему: товарознавче описання якоїсь кооперативи. До економічної ґеоґрафії (з устроєм сел. господарств) курсанти мають виготовити писаний реферат на тему:

економічне описання довільного району (села, ґрупи сіл, міста, повіта), головно на підставі зладжених самостійно анкет про стан селянських господарств. Кандидати одержали готовий плян реферату, якого повинні придержатися.

Про вислід курсу буде сповіщено в свій час.

Кооперативні курси в краю. Протягом 1927. заходом місцевих кооперативних центрів були влаштовані такі кооп. курси, усі без виїмку для рядових робітників першестепенних кооператив:

1. Курс в Миклашеві, заходом К-ви »Торговельна Спілка« й Каси. Стефчика, 3-х тижневий від 16. I. до 6. II. 1927.

2. Курс в Комарні, заходом філії Сільського Господаря, 9 днів, від 25. I. до 3. III. 1927

3. Курс в Бересті на Поліссі, заход. Просвіти, Укр. Кооп. Банку, К-ви Село і РСЦК від 20. II. — 20. III. 1927.

4. Курс в Городенці, заходом ПСК, 5-тижневий.

5. Курс в Кремінці, заходом ПСК, в червні 1927.

6. Курс в Радехові, заходом ПСК, від 2. до 9. червня 1927.

7. Курс в м. Ратні на Волині, заходом Просвіти та інспекторату РСУК в Луцьку.

8. Курс в м. Горохові на Волині, заходом Просвіти в Рівному та інспекторату РСУК в Луцьку.

З цього перегляду видно, як безпляново йшла акція курсів. Цілі полоси краю осталися без курсів. Характерно, що половина курсів припадає на Волинь. Повищий список складено на підставі відомостей в Госп. Кооп. Часоп. Редакція Кооп. Респ-ки просить ласкаво доповнити його, якщо в списку випущений якийсь курс. Не маючи звідомлень про відбуті курси, РСУК не знає зокрема, які їх висліди (кілько закінчивших), яка була їхня програма і кого вони випустили (крамарів, рахівників, членів упрв?), хто і на підставі чого викладав і т. д

Свята кооперації на Зах. Україні в р. 1927. На підставі тогож самого ГКЧ і деяких приватних інформацій подаємо список кооп. свят, влаштованих в р. 1927. Свята льокального характеру показано окремо. Свята відбулися:

П о в і т о в і (р а й о н о в і) в місцевостях: Львів, Бучач, Бібрка, Луцьк, Копичинці, Стрий, Теребовля, Сянік, Ходорів, Броди, Рава Руська, Борислав, Ст. Самбір, Миколаїв н Д., Перемишль, Галич, Купчинці, Угнів, Городенка, Печеніжин. Всіх 20 свят.

Л ь о к а л ь н і (для одної місцевости): Деревня, Залуже, Кнігиничі, Васючин, Чернів, Пуків, Черче, Сернки гор., Конюшки, Виспи, Зіболки, Янчин, Кореличі, Стратин, Пониковиця мала, Ляшки довгі, Коровники, Міжінці, Яблінка, Добромірки, Лисиничі, Красносілвці, Коршів, Поручин. Всіх 24.

Дуже можливо, що цей список неповний, особливо що торкається льокальних, сільських свят. Тоді просимо дуже зголосити нашій редакції, коли яке свято пропущено.

Коли одначе навіть пропущено кілька свят, то в кождому разі остане фактом, що наша кооперативна громада, не дивлячись на всю пропаганду з боку РСУК, не зрозуміла на загал ваги такого могучого пропаґаційного засобу, як кооперативні Свята. Не маємо вісток про відбуті кооперативні Свята навіть в більших осередках, як Тернопіль, Станиславів, Коломия, Дрогобич, Самбір, немає в списку напр. Рогатина, Калуша, Богородчан, Надвірної, Косова, Снятина, Заліщик, Борщева, Скалата, Зборова, Збаража, Бережан, Золочева, Сокаля, Яворова, Кремінця, Рівного, Берестя і многих, мн. ин.

Мимохіть насовується думка: представники місцевих кооперативних організацій на Зборах Ревіз. Союза одним голосом і в значній мірі оправдано нарікали на відсутність пропагандистичної праці з центра. Але чиж можна вимагати, щоб центр самий влаштовував кооперативні свята по всіх місточках і селах? Закид про бездіяльність в цім зглядi належить звернути в першій мірі проти діячів на місцях.

Шукаючи причин малого числа відбутих коопер. Свят, приходимо до висновку, що в значній мірі виною тут ця обставина, що влаштовування свят оставлено, щодо вибору часу, на волю місцевих організацій. А тут, за буденними діловими клопотами, справа відкладається, аж поки не забудеться. Чи не булоб краще влаштовувати ці свята в один день в цілому краю, ударним способом, як це робиться в цілому кооперативному світі? Міжнародній Союз визнав день 6. червня днем кооперації. Це пора якраз догідна для села. Коли одночасно в цілім краю, в тій самій годині відбуваються кооперативні святкування, то це безумовно підносить настрій свята, даючи живий зразок масової, дисциплінованої акції цього ідеалу кооперативного руху. — Просимо шан. читачів висловитися в цій справі.

Серед журналів і книг.

Журнали.

»Кооперуване Село« вісник сільськогосподарської кооперації України, No 23 з 15. грудня 1927. Видає всеукр. союз с. г. кооперації — Сільський Господар.

Чергове число К. С, журналу, що виходить двічі в місяць у Харкові, імпонує своїм виглядом. Велике, як на двохтижневик, розміром, (156 сторінок великого книжкового формату), на гарному папері вже своїм зовнішнім видом воно свідчить про силу кооперативної стихії на українському селі, стихії. яка ломить всі запори. Складене в цілости в українській мові (анальоґічний журнал споживчої кооперації, Кооперативне Будівництво, написаний в більшій частині по російськи) воно приносить матеріял виключно практичного організаційного і торговельного характеру, в коротких статтях і замітках.

Цікаво, хто і про що пише в К. С.? В більшости це люде з центра, але є чимало статей і заміток кооператорів з краю. Перегляд тем дасть образ, про що дискутується зараз в с. г. кооперації Рад. України:

Перших кілька статей присвячено справі наближаючоїся „відчитно-перевиборчої кампанії" в кооперації (загальні збори). Далі йдуть такі теми: Про масову роботу с. г. товариств; про кредитові операції, про моблізацію коштів с. г. кредитовою кооперацією, Банкові операції в системі с. г. кредит. кооперації; про налагодження рахівництва і звітности; Яка є і якою повинна бути кооп. освітня діяльність; Фінансувння с. г. кооперації з бюджету 1927—28 року; справи постачання дерева; Кооперування селянки; Шляхи та форми розвитку колективізації; До перереєстрації машиново-тракторних т-ств; Пайова кампанії в буряковій кооперації; вплив с. г. кредиту на роботу скот-молоч. кооперації; Треба забезпечити ринок дешевим яйцем; Контракція вовни; Перша всеукр. кооп. нарада в насіньовій справі; Установи с. г. кредиту колись і тепер; Розвиток діяльности кредит. союзів на Україні; Форма поглибленої кооп.-осв. роботи; ряд описів діяльности місцевих с. г. товариств і союзів, пера місцевих діячів, закон про с. г. кооперацію РсфРР; Новини радянського законодавства.

На загал скрізь видно діловість; цвітки політичної демаґоґії стрічаються тільки в передових статтях, там, де росходиться про підкреслення ваги партійного проводу в кооп. рухові.

М. и. в справі „перевиборчої кампанії" забірає слово Правління С. Господаря, взиваючи до найживішої участи в цій кампанії. Одначе перевибори цього року будуть відбуватися тільки як виїмок, оскільки члени поставлять внесення на це. Збори пайщиків Сільського Господаря ухвалили продовжити повновласти усіх правлінь кооператив ще на рік, щоб таким чином перейти до системи 2-літньої каденції урядування. (Те саме зроблено і в споживчій кооперації, якої центром є Вуконспілка).

У відозві Сіл. Господаря приведені деякі дати про зріст с. г. кооперації за останній рік (1926/27). Товарообіг зріс з 409,5 міл. карб. до 650 міл. карб.; сума паєвих капіталів з 6,9 міл. карб. до 12,5 міл. карб. Селянські вкладки по товариствах з 2,7 міл. до 7,5 міл. карб. Сума власних фондів з 34,1 міл. до 52,4 міл. карб. (Приведено теж цифру кооперованих сел-господарств, поверх 2 міліони, одначе ця цифра сумнівна, бо невідомо, чи не почислено кількократно тих господарств, що є одночасно членами в ріжних типах кооперації, напр. в с. господарській, споживчій, спеціяльних т-ствах і т. д.).

»Кооперативне будівництво«, двохтижневий журнал споживчої кооперації, видає Вукопспілка, N. 23 і 24. за грудень 1927 р. — Журнал теж великого обєму (N. 23 має 112 стор., N. 24 стор. 90). До журналу щомісячний додаток п. н. „Кооперативно-освітна робота" розміру 40-50 стор. Статті в більшости в російській мові.

І цей журнал розрісся на очах. Ще в 1926 році він появлявся в розмірі на половину меншім. Це теж показчик розмаху кооперативної організації. Статті теж практичні, переважно малого розміру, зате велика ріжноманітність тем дає погляд на практичне життя кооперації. Ось список важніших статей:

Ч. 23. Основні директиви райспілкам на 1927/28 р. (райспілки = окружні союзи кооператив); Партия и Кооперация; Правління і його керівник; Загальні Збори чи збори уповноважених; Треба збільшити число пайовиків та пайових внесків; Внимание кооп. дисциплине; Система должностных окладов в потребкооперации; Что дают конкурсы; Дослідження історії кооперації та участковий інструктор; До питання про упрощення крамничної відчитности; Вопросы планирования в сельском потребительском т-ве; О правильном построении товарного кредитовання райсоюзами их периферии; Договір гарантийного страхування; Финансове состояние цен і экономия потребителя; Перспективи хлопчатобумажного рынка для потреб кооперации Украини на 1927/28; Головніші торговельні угоди та перспективи товаропостачання Вуконспілкою; ряд описів праці кооп. союзів і т-ств та місцях та звідомлень із засідань рад райсоюзів.

Ч. 24: Про звітно-перевиборчу кампанію на 1927/28 (Тут говориться відкрито і то підкреслено: „Кампанія на селі має ще й свої особливості. Тут завдання: забезпечити класове пролетарське керовництво та вплив." „Куркулі," мовляв, спіраючись на брак про-

мисл. товарів, „пробуватимуть організувати громадську думку і політично виливати на настрої своїми „радикальними“ пропозиціями, ніби то скерованими на оборону інтересів селянства.“ „Тут вся річ в тому, щоб не було несподіванок... Ті партійні сили, що їх парт. організації кинуть на село для керування перевиборами сельрад і комітетів незаможників, повинні взяти діяльну участь (!!) у звітно перевиборчій кампанії кооперації.“ Тут шановний автор пренаївно зілюстрував „свободу діяльности кооперації“ в радянській практиці. Всеж таки стихія, особливо селянська, робить своє в кооперації. — Дальші теми: Як робити доповідь Загальним Зборам; За працездатні ревізійні комісії; Кооперирование бедноты; Результати боротьби за обобществление торговли; Итогу хлебозаготовительной кампании потребкооперации Украины за 1926/27; Кооперативные цены на 1. XI. 1927; Підсумки зниження адміністр. витрат; ряд кореспонденцій з краю (на пр. Зниження адміністр.-господарчих витрат на періферії Волинської райспоживспілки).

Internationales Genossenschaftsbulletin, місячник міжнародного Кооп. Союза, німецьке видання чч. 11 і 12 за листопад і грудень 1927 р. В чергових чч. бюлетеня находимо такі важніші матеріяли: K. H. Maier дає нарис основ кооперативного права Німеччини, а саме основного закона з р 1889 і повоєнних додатків (1922, 1923 і 1926 р.), оцінюючи цей закон позитивно. A. Daudé-Bancel дає інформації про кооперативне маслярство і сироварство франц. районів Charentes і Poitou. Фінляндець J. W. Keto пише на тему „міжнародньої співпраці для піднесення фахового знання персоналу спож. кооператив та членів їх виконуючих органів,“ збіраючи вістки про спеціяльні школи і курси для крамничного персоналу; між ними він ставить на першім місци анґлійський Cooperative College в Менчестрі, далі школу фінського Заг. Союза Невтральних Спож. Т-ств, яка має 14-ти місячний курс навчання і 5-ти місячну школу німецького Союза Споживзих Т-ств; далі данську школу, що існує при одному з народніх університетів; далі шведські курси, кооп. семинар у Швайцарії, літні кооп. школи в Анґлії.

H. Enfield секретарка міжнар. Ґільди жінок-кооператорок дає чергові інформації з жіночого кооп. руху, цим разом про німецький союз в Чехословаччині. Emmy Frendlich, член австр. парляменту дає огляд історії австр. спож. кооперації за час 1913-1926. Далі йдуть дані про діяльність кооп. Союзів і гуртівень Вел Британії, Югославії, Канади, Швейцарії та перегляд кооп. літератури.

H. Y. May представив відношення Міжнар. Кооп. Аліянсу до кооперації Рад. Союза. Секретаріят Аліянсу подає звідомлення про перше засідання обраної у Штокгольмі Ради Союза, що відбулося 24. і 26. листопада в Газі (Haag). Новий голова Аліянсу Väinö Tanner, будучи одночасно премієр-міністром Фінляндії, не взяв участи в нарадах. Уступавшому голові п. Goedhart-ові присвячена окрема статейка. В звязку з засіданням ініціятивної комісії для заснування міжнародньої кооперат. гуртівні подані інформації про теперішні імпортові операції окремих національних кооп. гуртівень. E. Lustig інформує про »пропаганду в чехословацькій кооперації.« P. Ramadier реферує основи французького кооперат. законодавства, виказуючи його недостачі і домагаючись його уодностайнення. G. Goedhart робить те саме для Голяндії. Далі слідують інформації про відношення фашизму до кооперативного руху, при чому констатується: 1) що трудові артілі, що були колись гордістю італійської кооперації зовсім зникли, роблячи місце приватним підприємцям; 2) що з сільсько-господарських кооператив остали тільки сумні руїни; 3) що споживчі кооперативи здесятковані. Число членів і оборотів виносить ледви половину стану з р. 1921/22.

Genossenschafts-Korrespondenz, (Mitteilungen aus dem Seminar für Genossenschaftswesen der Universität Halle a. d. S., Prof. Grünfeld), No 3 за 1927 (квартальник), науково-теоретичний журнал приносить слідуючі матеріяли: W. Lorenzen, пише про розвиток райфайзенок в районі Гамбурґа, dr. F. Stier про світогляд першого теоретичного робітника нім. кооперації V. A. Huber-а, Emmy Freindlich пише про освітнювиховуючу діяльність робітничих організацій в Австрії. (яка зискала собі світове признання); далі йде перегляд кооперат. життя й літератури та вісти із семинара проф. Grünfeld-а. Адреса журнала H. Meyers Buchdrukerei, Halberstadt, Deutschland.

Konsumgenossenschaftliche Rundschau, урядовий тижневик Zentralverband-у нім. спож. т-ств і одночасно центральної гуртівні (Hambnrg 7. січня 1928 р.) приносить цікаву статтю одного з ідеольогів споживчої кооперації Німеччини, Августа Каш-а на тему внутрішньої розбудови кооператив (організація контролі, пропаганди, кооп. шкільництва), закликуючи до активности, бо як він каже »Feinde ringsum!« (ворог з усіх сторін! і додаючи одночасно: »viel Feind', viel Ehr'!« (богато ворогів — богато чести!). J. Mendel інформує про трести і концентрацію в нім. капіталістичнім світі; проф. Тотоміянц пише про кооперацію в Рад. Союзі, а P. Olberg про господарську програму опозиції в комуніст. партії.

Zemedčlské družstevni listy, орган Цертральрого Обєднання с. госп. товариств в Празі (Ustředni Jednot-y) ч. 1 і 2 за рік 1928, тижневик, приносить як звичайно, майже виключно практичний матеріял, присвячений льокальним справам. Новиною і дуже спм-

патичною є популярний пропагандистичний додаток для селянської маси, п. н. „Přastky“ (Вечерниці) з прегарними віршами, оповіданнями і загадками на побутові теми, ілюстровані спеціяльними рисунками. М. іншим в першому числі цього додатку вміщений гарний переклад „Вечірньої години“ *В. Стефаника*, зладжений редактором журналу *А. Гулькою*. — З загальних питань заслуговує на увагу поміщений тут реферат з праці др. М. Ведена про способи здійснення постанови женевської госп. конференції про співпрацю кооперації споживачів з кооперацією продуцентів. Тези М. Ведена (нім. кооп. діяча з Чехословаччини) приведемо в ч. 2. Кооп. Республики.

Czasopismo spółdzielni rolniczych, organ Zjednoczenia związków Spółdzielni rolniczych, Warszawa 1. stycznia 1928 No 1. Rok XXV — носить характер святочного популярно-пропаґандистичного числа Приносить 6 віршів, і легкі статейки на ідеольоґічні теми. Основні статейки дали др. Клапковскі та інж. Chmielewski.

Rolnik Ekonomista, organ związku Polskich Organizacyj Rolniczych, No 1 z 1 stycznia 1928. Warszawa, Rok III. Цей двохтижневик організації польських поміщиків приносить дві теоретичні статті: J. Gościcki, W związku z rokowaniami o traktat handlowy polsko-niemiecki і M. O. Grabowski, Angielski rynek mleczarski та біжучу господарську, конюнктуральну і бібліоґрафічну хроніку. В статті *J. Gościck-го* констатується, що наладження торговельних взаємин з Німеччиною дуже бажане для хліборобства, з огляду на можливість більшого експорту і що за тим йде підвижки цін. с. г. продуктів. Треба заключити трактат широкий, себто повний, з установленням обосторонніх знижок митних тариф на окремі товарі. Разом з тим не треба допустити, щоби в умові було дано Німцям право поселюватися і вести підприємства в Польщі. — Друга стаття інформує про анґлійські державні заходи для розвитку продукції масла в своїх власних кольоніях.

Przegląd gospodarczy, organ centralnego związku polskiego przemysłu, górnictwa, handlu i finansów (популярно Lewiatan), No 1 з 1 січня 1928. Rok IX. приносить крім біжучої хроніки (ринок товаровий, грошевий, скарб держави, зовн. торгівля Польщі, умови праці і тд.) ще такі статті: відозву представників „господарських сфер“ себто підприємців в справі консолідації перед виборами; статті про „державну політику електрифікаційну“, про „фінансові засоби соціяльних обезпечень“, про „нафтовий картель“, про „господарські наслідки англо-совіцького конфлікту“, про „порозуміння між німецьким та французьким промислом фарб“. — У своїй політичній відозві шановні „господарські сфери“ виставляють таку програму: поширення прав голови держави і уряду, який він покличе; перебудова сенату в дусі дореволюційних палат панів (представництво госп. сфер, вище духовенство і школи, члени іменовані урядом), урівноправнення сойму і сенату. Між підписаними бачимо трьох Любомірских, Радзівілла, Лося, Дідушицького, Вєжбіцкого, Батаґлію, Ґеца-Окоцімского, Тарновского, Лясоцкого, Тишкевича і многих инших представників поміщицтва, промисловости та банківництва.

Przemysł i Handel, rolnictwo, finanse, komunikacje, тижневий спільний орган господарських міністерств, No 1 і 2 з 1. і 7. січня 1928, приносить крім звичайного вичерпуючого матеріялу, короткий огляд за рік 1927 в життю хліборобства; статтю на тему „трудноші на ринку золота“ та про „фінансування споживання“. В цій останній статті подаються інформації про розвиток продажу на рати в Америці та Німеччині. Z. Karpiński в статті „Waluta złota czy pozłacana“ виводить, що валюта повинна бути забезпечена в першій мірі золотом, не девізами (як це мається річ з Польським Банком). Висловлює надію, що Польща стоїть на порозі поступу в господарському розвитку; це треба використати для збільшення запасів золота з банку.

Книги

Організація й ведення госп. споживчої кооперативи (з евент. молоч. відділом). Збірник правильників та інструкцій, Львів 1927, стор. 80, вид. РСУК.

Інж. С. Храпливий. **Основи кооперативного молочарства,** Львів 1927, стор. 180, вид. РСУК.

А. Гаврилко. **Як повстає товаровий недобір (манко)?** Львів 1927, стор. 32, вид. РСУК.

Цими трьома новими виданнями Ревіз. Союз Укр. Кооператив відновив свою діяльність в напрямі видавання кооперативних підручників. Книжки, видані чепурно і недорогі, стануть справжньою втіхою кооперативних робітників на місцях і широкого загалу. Звертаємо увагу практиків на приведений в першій з названих книжок спосіб обчислювання накидки на товар і взірець для складання господарського пляну (бюджету) кооперативи, що буде новістю для більшости наших кооп. робітників.

М. Туган-Барановський. **Політична економія,** курс популярний. Прага 1927, вид. Сел. Спілки, стор. 189. — Передруком популярного курсу книжки славетного нашого земляка наша еміґрація зробила велику прислугу нашій популярно-науковій літературі. Імя автора говорить за книжку саме.

Dr. Karl Hildebrand. **Die betriebswirtschaftlichen Grundlagen der genossenschaftlichen Unternehmung.** I. Teil. Halberstadt H. Meyers Buchdruckersi. Стор. XVI+300. Це перший випуск з 4-томової енциклопедії кооперації (Handbuch des Genossenschaftswesens), що видається заходом проф Gründfeld-a. Праця dr. K. Hildebranda розплянована на 2 части: перша, про яку саме йде мова, містить загальні засади ведення кооперативних підприємств (економію підприємств); друга частинаноситиме практичний характер (Direction und Leitung der genossenschaftlichen Unternehmung), іншим словом буде обговорювати організацію й техніку.

В першій частині шан. автор, заслужений діяч нім. райфанзенської кооперації і доцент на торгов. високій школі в Берліні робить дуже цікаву спробу, першу в кооп. літературі, примінити до кооперативної практики здобутки науки про економію і організацію підприємств (т. зв Betriebswirtschaftslehre), яка досі цікавилася головно приватними підприємствами. Автор використав майже всю основну літературу в цій ділянці, на жаль тільки німецьку, оцінюючи її критично, беручи з неї тільки те, що не противиться духові кооперації. Погляд на головні розділи першої частини дасть уяву про її зміст:

На вступі йдуть загальво-економічні підстави науки про підприємство, його мету і основні елементи, капітали і працю (фізичну і психічну). Далі даються основні відомости про господарський процес в підприємстві (добування капіталів і мобілізація праці у всіх видах: людської, звіринної і механічної). Слідує теоретичне з'ясування ваги і натури оборотів і видатків, ризика і рентовности (в кооперативному розумінню), ліквідности кооп. підприємств, ролі конкуренції в кооп. практиці. Третій розділ трактує про вислід господарювання кооперативи. Тут викладається про значіння і роди білянсів, прінціпи оцінки майна в підприємстві та про ужиття білянсових надвижок (автор ще вживає неправильного терміну „зисків").

Книжка, як видно, носить підручниковий характер, обіймаючи цілість проблем, що входять в обсяг економії підприємств. Автор виклав дуже обширно свій матеріял, на жаль трохи однобічно з цього боку, що як кредитівець, оставляє дещо в тіні товарово-торговельні кооперативи.

Книжка K. Hildebranda не є теорією кооперації; вона не вирішує основних засад кооперативного руху характеру фільософсько-соціольоґічного. Вона примінює ті засади, а саме лише засади безсумнівні, загально визнані до життя низової кооперативної одиниці. Вже про вищу надбудову, союзи, в книжці немає нічого. Книжка держиться стисло рямців т зв. Betriebswirtschaftslehre. З огляду на це, що в дотеперішній кооперат. літературі і то всього світа, домінував з малими виїмками, характер народньо-господарський і соціольоґічний, праця д-ра Гільдебранда є прегарним дарунком кооп. літературі, тим паче, що зроблена солідно.

Треба радуватися з появи цеї праці. Вона свідчить про те, що розуміння ваги науки про економію підприємств пробило собі шлях в світ кооперації. Без цієї науки кооперативна практика все стоятиме позаду практики капіталістичної, що торкається раціональности в організації. Підготовка до кооперативної діяльности не може полягати виключно у знанню книговодства і певних зломків торговельної науки. Вона мусить йти слідуючими етапами: 1. основи науки про народнє господарство і основні елементи громадознавства; 2. теорія кооперації; 3. економія й організація кооп. підприємств; 4. організація торговлі; 5. книговедення і взагалі рахівництво та звітність.

Книжка Гільдебранда, хоч і дорога і в дечому невідповідаюча нашим умовам повинна найтися в бібліотеці кожного кооп. осередку. (КК.)

Dr. Josef Robens. **Die Organisation im deutschen Genossenschaftswesen,** Mannheim 1926, стор. IX+92.

Книжка цікава тим, що збогачує кооп. літературу теж з організаційного боку, даючи (перший раз в нім. літературі) перегляд форм кооперативного будівництва в німецькій кооперації усіх типів. Обговорюючи форми організації основних союзів та їхніх підбудов, автор подає навіть досить подрібні детайлі про структуру правлінь і рад та їх компетенцію, починаючи від першостепенної кооперативи, через районові обєднання, там де вони є, до провінціональних союзів, а відтак союзів патронатського типу (Anwaltschaftsverbände) яких є в Німеччині в даний мент 7 (4 великі, 3 менші). Відтак дає автор опис спроб загальнокооперативного обєднання на цілу державу та історію міжнародніх кооперат. обєднань

T. Zakrzewski. **Lichwa na wsi.** Wyniki kwestjonarza rozesłanego do kas Stefczyka, nakł. Zjednoczenia związków wspćłdzielni rolniczych, 1927, стор. 98 тексту і 3 картограми. — Надзвичайно цінну публікацію випустило Zjednoczenie. В липні 1927 воно розіслало квестіонарі (анкетні листи) до райфайзенок (т. зв. кас Стефчика) що входять в склад патронату у Львові та Ревіз. Союзів Рільн. Кооператив у Варшаві і в Торуні. На анкети прийшло 1271 відповідів, отже 70% усіх розісланих листів (успіх дуже гарний; прикро робиться, коли згадаєш, що наша анкета про стан селянських господарств розіслана РСУК, не найшла відгомону в краю!).

Матеріяли одержані таким чином, систематично зібрані і впорядковані, є змістом названої книжки. Вони не лише цікаві, вони разом з тим страшні, бо відкривають таку безодню лихви на селі, що без опублікования їх книжкою ніхто не повіривби на голі слова. — В книжці представлено окремо лихву позичкову й лихву товарову, далі лихву при продажу хліба на пні і оренді ґрунтів. Розділ 5. зясовує наслідки лихви (упадок господарств, деморалізація населення, упадок ощадностей, поширення туберкульози і соціяльне невдоволення).

Zjednoczenie зробило прислугу й нам, бо між відповідями на анкету є 318 з воєвідства львівського, 22 з поліського, 150 із станіславівського, 143 з тернопільського, 55 з волинського.

Kalendarz spółdzielczy na rok 1928, видав Wydział Społeczno-Wychowawszy Związku Spółdzielni Spożywców RP.

Kalendarz spółdzielczy kieszonkowy na r. 1928, тогож видавця. — Перший календар призначений для маси і подає легкий матеріял пропагандистичний, інформаційний та для розваги (дотепні карикатури й побутові сцени), другий призначений для робітників кооперації, дає адреси установ, витяги з кооп. і податкових приписів, таблиці відсотків, мір і ваг і т. д. що потрібне кооператорові кожного дня.

Ing. Kłapkowski. **Patronackie spółdzielnie rolnicze w Małopolsce.** Wyd. Spółdzielczego Instytutu Naukowego w Krakowie, 1927. В першій части своєї праці згадує автор, як то ліберальна політика польської держави спричинилася до розвитку культурного і господарського життя в польських землях перед розбором Польщі, вчисляючи сюди і Галичину. Протягом XV, XVI і XVII. віків, каже, розвинувся сильний промисл і торговля. Шведські війни, і війни Хмельницького знищили господарський і культурний доробок Польщі. Галичина відірвана від корінної Польщі 1772 р. не могла користати з благодатей, які принесла Польщі »Rada Nieustająca«, але прилучена до Австрії розвивалася в інших політичних условинах, віддихала чужим, затроєним моральною гниллю воздухом. Але, ще сяк-так можна було витримати. Дохід власників землі плинув головно з броварів і горалень, котрих продукт збувано на місці, крім того поважну рубрику доходів становив домашній промисл, що досить сильно розвивався в рамках панщизняного устрою Щойно австрийські урядники розбудили в галицького хлопа ненависть до панів, а Йосиф II. став ґерманізувати край при помочи школи, церкви і т. д Наслідком політики австрийськопо уряду були криваві випадки 1846 р.

По знесенні панщини 1848 р. не підносилося рільництво, а ненависть між селом і двором удержувалася і дальше. Увільнені селяни не хотіли за низькою винагородою робити на панських ґрунтах, віддавалася піянству. Вслід за тим з року на рік упадала сіл.-госп. продукція З тих же самих причин підупадав і промисл, з виїмком горальняного. Цікаво, що автор застановляючись над господарським положенням того часу всю свою увагу звертає на двори, бачить в них тільки добрі сторони, а всю вину на низький стан економічного життя скидає на селян і австрийський уряд.

Почавши від конституційної ери 1867 р. звертає автор увагу більше і на економічне положення селян в Галичині. Застановляється над еміграцією, що була випливом невідрадного економічного положенням, над задовженням, жерелом кредиту, безпримірною лихвою.

В другій части представлений історичний розвиток кас Райфайзена до часу утворення краєвого Патронату сіль.-госп. кооперації і діяльність кр. Патронату на полі сіль.-госп. кооперації до 1926 р.

Обширно представлений розвиток і стан кооперації, що находилася під опікою Патронату, а саме кредитової, молочарської і торговельно-господарських спілок.

Осібну капітолу присвячує автор періодові війни. Так само зокрема обговорює діяльність Патронату від 1918—1926 р.

Послідний розділ дає погляд на діяльність кр. Патронату на полі піднесення рільництва і уваги автора, що до дальшої діяльности Патронату.

При кінці книжки уміщено 5 графічних представлень і білянси патронацьких кас за рр. 1901—1925, білянси Центральної Каси рільничих спілок за 1909—1926, білянси молочарської кооперації за 1905—1924 рр., та таблицю продукції і продажу продуктів молоч. кооперації за 1905—1925 рр.

О—м.

Бібліографія

(За браком місця реєстр важніших публікацій останнього часу на мові укр. (радянські видання) й чужих мовах перенесено до ч. 2. К. Р-ки).

Видає: *Ревізійний Союз Українських Кооператив.* За редакцію відповідає: *Іван Филипович.*

Друкарня ОО. Василіян у Жовкві